

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Lucia Berecová

Súčasná španielska ženská literatúra

Contemporary Spanish feminine literature

Praha 2010

Vedúci práce: PhDr. Michal Fousek, PhD.

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a uviedla som všetky použité
pramene a literatúru.

V Prahe, dňa 26.8.2010

Obsah

1. Úvod	4
1.1. Mýtus zvaný matriarchát	5
1.2. Zrod modernej ženy	8
1.3. „Tretia žena“	11
1.4. Od diktatúry k demokracii	18
1.5. Žena v literatúre	20
2. Písať bielym atramentom	30
2.1. Rosa Montero	34
2.2. Almudena Grandes	45
2.3. Lucía Etxebarria	53
2.4. Soledad Puértolas	65
3. Záver	72
4. Resumen	75
4.1. Summary	79
4.2. Resumé	79
5. Bibliografia	80

1. Úvod

Existuje *ženská literatura*? Práve touto otázkou musíme uviesť našu prácu o súčasnej španielskej ženskej literatúre, pretože okrem samotného predmetu skúmania by sme sa radi venovali objasneniu toho, čo tento predmet v sebe zahŕňa. V úvodnej kapitole sa pokúsime ozrejmiť niektoré motívy, ktoré nás viedli k výberu zvolenej témy, a zároveň načrtnúť spoločenský a kultúrny kontext, do ktorého sú zasadené a v ktorom vznikali jednotlivé diela analyzované v tejto práci. Sme si vedomí toho, že vzhľadom k aktuálnosti románov a problematike, ktorej sa venujú, často nebude možné oprieť naše názory o solídny základ v podobe odborných prác zaoberajúcich sa uvedenými literárnymi dielami z tohto uhla pohľadu. Budeme preto neraz zastávať subjektívne hodnotiace stanovisko, ale veríme, že práve konkrétna tematika práce nám tento prístup umožňuje. Nemôžeme totiž opomenúť fakt, že zaoberať sa ženskou literatúrou znamená nahliadať na tvorbu reprezentujúcu polovicu ľudského pokolenia, polovicu, do ktorej patrí aj autorka tejto práce. Nazdávame sa však, že poskytnúť ženský náhľad na diela písané ženami, o ženách a primárne určené ženám môže byť prínosom v tom zmysle, že zdanlivo jednotvárne videnie sveta predstavíme v jeho mnohotvárnosti.

Tak ako vzniku filozofie predchádzali znepokojenie, zvedavosť, údiv nad ľudským údelom a svetom, ktorý nás obklopuje, aj začiatky tejto práce poznamenalo isté znepokojenie nad postavením žien v súčasnom svete. Ozývajú sa rôzne hlasy, objavujú rôzne pohľady na ženu. My sa sústredíme predovšetkým na ženu v západnej spoločnosti. Ako vidíme ju? Najčastejšou odpoveďou býva žena prezentovaná ako emancipovaná, vzdelaná, samostatná, vzdialená od svojho tradičného predobrazu. Ako si teda vysvetliť až chorobnú posadnutosť žien ich vzhľadom, ktorá v minulých storočiach nemá obdobu? Ako máme vnímať čoraz vyššiu mieru násilia páchaného na ženách? A problémom nie je len množstvo trestných činov, ale najmä ich zvyšujúca sa brutalita. Jednoduchým vysvetlením by bola obvyklá argumentácia, že ide o obraz súčasného sveta. Sme orientovaní na zisk, progres, konzum. Krásne telo predáva, otvára dvere do sveta bohatých a slávnych. Bohužiaľ, otázka násilia sa obvykle zľahčuje a predovšetkým muži sa často vyjadrujú o žene ako o večne nespokojnej, ktorú iba treba vhodne „usmerniť“. Ak sa v noci vyberie sama do ulíc, ako by si podpísala ortieľ.

Na druhej strane sa hlásia o slovo jednotlivci či skupiny bojujúce za práva menších, a teda aj žien, no ich aktivity majú v spoločnosti dosah skôr kontraproduktívny. Predovšetkým feministické hnutie je spájané so ženami nepeknými, neschopnými viesť normálny partnerský a rodinný život, nesúcimi si v sebe od detstva pretrvávajúce traumy. Podobné príklady

znevažovania by sme ľahko našli aj v iných oblastiach, kde sa menšina snaží presvedčiť alebo aspoň poučiť väčšinu. Stačí si namiesto sympatizantov feminizmu dosadiť ekológov, vegetariánov, zástancov legalizácie mäkkých drog, homosexuálov, moslimov a tak ďalej. Vo výpočte menšinových skupín by sme mohli pokračovať, ale – ženy nie sú v menšine. Percentuálne o niečo málo prevyšujú mužskú populáciu. Prečo ich teda do menšinovej skupiny zaradujeme? Pretože západnému svetu vládne muž, beloch, heterosexuál, kresťan, s usporiadaným a bezúhonným životom. Od neho sa odvíjajú naše spoločenské normy.

Nad týmito skutočnosťami by sme mohli mávnuť rukou a nezaujímať sa o nič, čo sa nás priamo netýka. Ale je to naozaj tak? Netýka sa nás dianie v spoločnosti, ktorej sme súčasťou?

Od tohto znepokojenia viedol už len krok k zvedavosti. Zaujímalo nás, prečo sa západná spoločnosť ocitla v popísanej situácii. Hoci nie je vo vojnovom stave, stále pretrváva rozdelená na dva protipóly a medzi nimi cítiť napätie skrývajúce sa pod povrchom, v horšom prípade prejavujúce sa neželaným spôsobom. Svet je rozčlenený na množstvo skupín a podskupín, pričom každý z nás niekam patrí a je podľa toho posudzovaný. Hodnotia nás podľa pohlavia, rasy, vierovyznania, veku, vzdelania, spôsobu života, okruhu priateľov, záujmov, politického presvedčenia a mnohých ďalších kritérií. Na jednej strane podobné delenie potrebujeme, aby sme si vytvorili svoj vlastný koncept reality, na druhej strane často vedie k prijímaniu predsudkov. A tým sa nevyhla ani ženská literatúra.

Aby sme lepšie pochopili súčasnosť, musíme sa vrátiť do minulosti, predostrieť historický vývoj ženskej problematiky a pokúsiť sa na základe sociologických, antropologických a literárnoteoretických prác analyzovať aktuálne spoločenské a kultúrne dianie. Predtým musíme ale pripomenúť, že rozdiely medzi pohlaviami, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou našej analýzy, sa v jednotlivých kultúrach obsahovo líšia, avšak samotný proces sexuálnej diferenciácie je univerzálny. Pre potreby našej práce sa zameriavame len na kultúru západnej spoločnosti, preto aj všetky fakty v ďalšom texte odkazujú predovšetkým na európsky a severoamerický sociálny kontext.

Vzhľadom k jazyku práce sme pri všetkých citátoch z primárnej i sekundárnej literatúry (vrátane titulov) navrhli náš vlastný preklad, s výnimkou tých, ktorých slovenský preklad už existoval a bol nám dostupný pri vypracovávaní diplomovej práce. V takom prípade je pri citovanom preklade uvedený jeho autor.

1.1. Mýtus zvaný matriarchát

Prvým spoločenským usporiadaním bol matriarchát, pretože potomstvo bolo možné odvodzovať iba od matky, okolo ktorej sa sústreďoval život komunity. Žena bola hlavným

článkom spoločnosti. Muži si neskôr násilne osvojili tento štatút a nastolili patriarchát. Kým v rámci matriarchátu si jednotlivci boli takmer rovnocenní, patriarchát znamenal vládu samca nad zvyškom klanu. Ako fyzicky silnejší jedinci zaobstarávali potravu pre celú komunitu, kým ženy dbali o svoje najbližšie okolie, upevňovali rodinné putá a zbierali plody a koreňky rastlín ako doplnok stravy.

Približne takto vyzerá predstava o spoločnosti lovcov a zberačov, ktorú sme si všetci vytvorili na základe poznatkov získaných v škole.

O túto predstavu sa opierajú aj mnohí aktivisti v boji za rovnosť pohlaví. Hlásajú návrat k matriarchátu, k ženským hodnotám v spoločnosti. Americká antropologička Helen Fisher je však presvedčená o opaku – matriarchát je mýtus¹! Jeho existencia je podložená iba soškami bohýň, ktoré boli v dávnej dobe uctievané ako symbol schopnosti žien reprodukovať ľudské pokolenie. Celé generácie vedcov sa domnievali, že rovnakú úctu požívali ženy obecné. Novodobý výskum primitívnych spoločností na území Afriky ale potvrdil, že podobné uctievanie sôch tam pretrváva, hoci postavenie tamojších žien vôbec nezodpovedá idey matriarchátu. Tvrdo pracujú a v spoločenskom rebríčku zastávajú najnižšiu priečku. Na jednej strane stavia tento poznatok ženy do situácie odvekých podriadených mužovi, na strane druhej vrhá nové svetlo na emancipačné hnutie žien v devätnástom a najmä dvadsiatom storočí. Ak sa ženy nevracajú k pôvodnému spoločenskému usporiadaniu, môžeme tvrdiť, že ich snaha o rovnoprávnosť nemá v dejinách obdobu a je teda skutočnou spoločenskou revolúciou.

Vráťme sa však k lovcovi a zberačovi. Nie je opodstatnené tvrdenie, že by lov bol výsadou mužov. Ženy zberom zabezpečili približne tri štvrtiny dennej spotreby potravín a takisto sa venovali lovu menšej zveri². Od nich závisela každodenná výživa členov komunity. Neboli uzavreté v jaskyniach a nečakali pasívne na hrdinného lovca s korisťou, ako sa neraz mylne domnievame. Ak prvé feministky zakladali svoje teórie na prehistorickej ženskej pasivite, ktorá viedla k neskoršiemu úplnému podriadeniu sa žien mužom, agresorom, nie je prekvapujúci fakt, že si samy vyslúžili povest' agresívnych a hlúpych aktivistiek, ktorých argumenty nebolo ťažké vyvrátiť. Obe pohlavia mali odjakživa presne stanovenú úlohu v spoločnosti a tá nevznikla ako historický konštrukt. Naším zámerom nie je zachádzať do biologických detailov, ako býva zvykom v publikáciách venujúcich sa rodovej otázke, ale

---

¹ Fisher, Helen. *The First sex: the natural talents of women and how they are changing the world*. New York: Random House, 1999, s. 154.

² Posadas, Carmen – Courgeon, Sophie. *A la sombra de Lilith. En busca de la igualdad perdida*. Barcelona: Planeta, 2004, s. 56.

je nutné podotknúť, že chromozóm Y, zodpovedný za vývoj mužského jedinca z pôvodne bezpohlavného embrya, je príčinou väčšej fyzickej sily mužov. To je nevyvrátiteľný fakt. Preto im vždy pripadli činnosti, kde táto sila bola potrebná. Rozdielnosť a nerovnosť ale nie sú synonymá³. Tento praveký komplementárny model dnes navrhujú prijať zástankyne umiernennej vetvy feministického hnutia, vedomé si nutných biologických rozdielov, ktoré nás predurčujú k iným spoločenským úlohám. Namiesto vojny medzi pohlaviami uprednostňujú spoluprácu ako jediný možný spôsob spolunažívania a napredovania oboch polovic ľudstva. Vzájomnou interakciou sa naučíme o druhom viac než vzájomným osočovaním. Uvedomenie si odlišnosti, jej akceptovanie a využitie v prospech všetkých obohacuje tak jedinca ako aj celok, do ktorého patrí. V takom prípade sa nedá hovoriť o menejcennosti či nadradenosti niektorého z pohlaví. Podobný prístup zvolili mnohé ženy aj v oblasti literatúry, ako neskôr uvidíme na viacerých miestach tejto práce.

Pravdou je, že ženy boli oddávna spájané s nadprirodzenými silami a čarodejníctvom. Zberom rastlín sa totiž naučili mnoho o ich účinkoch a použití, pozorovaním zistili, ako si môžu samy vypestovať viac potrebných bylín a plodín, čo sa napokon obrátilo v ich neprospech. Nesmieme totiž zabúdať na mužskú fascináciu schopnosťou žien rodiť deti. Vtedy ešte muži nechápali, čo všetko predchádza zrodu nového života, a spájať pôrod s aktom uskutočneným dávno predtým bolo nemysliteľné. Vypestovať rastliny a porodiť nového človeka boli teda zázraky, ktorých tajomstvo poznali iba ženy. Môžeme si len domýšľať, čo sa odohrávalo v mysli pravekého muža, ale s najväčšou pravdepodobnosťou pociťoval očarenie a závisť zároveň. Ten, kto takmer holými rukami skolí divú zver, čeliaci denne smrteľným nástrahám, nie je schopný toho, čo dokáže jeho fyzicky slabšia družka. S rozvojom poľnohospodárstva a vznikom nových nástrojov však vyvstala potreba fyzickej sily aj na poliach. Muži dostali príležitosť odpozorovať a pochopiť reprodukciu rastlín, ale stále sa im nedarilo odhaliť tajomstvo vzniku života. Až kým si neuvedomili, že ak novej rastline predchádza zasadenie semienka do zeme, u človeka ako súčasť prírody to musí vyzeráť obdobne. Žena je pôda, do ktorej sa „zasadí“ nový život a jej úlohou je iba vyživovať ho, kým nedozreje. Vtedy sa z muža nevedomého stal muž-stvoriteľ a žena stratila svoj jedinečný význam. Bez muža by nemohla počať, preto si prisúdil výsadné postavenie. Už nebol iba tým, kto zabíja, ale konečne aj tým, kto život dáva. Ženy sa asi nikdy nesnažili poukázať na fakt, že bez nich by sa muži ocitli v rovnakej situácii ako ženy bez mužov. Naďalej sa venovali svojim povinnostiam na poli a pri výchove detí, kým ich silnejšie

---

³ „Diferencia y desigualdad no son palabras sinónimas [...]” Ibid., s. 13.

polovičky vytvárali zákony, božstvá, mytologické príbehy a filozofické diškurzy podporujúce ich vnímanie sveta a najmä – ich privilegované postavenie v spoločnosti.

1.2. Zrod modernej ženy

Údel ženy sa nemenil po celé tisícročia. Nielen že stratila svoje čaro a prišla o najcennejšie tajomstvá, muž svoju dôležitosť ešte zdôraznil umenšením významu ženy v spoločnosti. Rozvoj remesiel a obchodu priniesol definitívne rozdelenie sfér pôsobnosti – kým mužom patril svet „tam vonku“, ženy sa starali o domácnosť a deti. Muži cestovali, obchodovali, spravovali štáty. Ženy im vytvárali zázemie. Tento model pretrváva prakticky až dodnes napriek emancipačným snahám. Vysvetlenie je jednoduché, takéto rozdelenie úloh je výsledkom spoločenskej dohody. Z podstaty oboch pohlaví sa javí ako najpriateľnejšie a kým nezachádza do krajných situácií a neobmedzuje slobodu jedinca, vyhovuje tak mužom ako aj ženám.

Nemožno popierať, že v dejinách sa objavovali aj významné panovníčky, ale pozornosť sa vždy upierala predovšetkým na ich mužské náprotivky a ženy sa neraz preslávili skôr ako matky, manželky či milenky slávnych mužov. Obe pohlavia mali presne vymedzené úlohy. Na vidieku a v nižších sociálnych vrstvách ženy ťažko pracovali, starali sa o deti a domácnosť, ale táto práca bola vnímaná automaticky ako ženský údel bez toho, aby niekto pomýšľal ohodnotiť ju rovnako ako akúkoľvek inú prácu vykonávanú v prospech spoločnosti.

Výrazná zmena nastala v období francúzskej revolúcie koncom 18. storočia, kedy sa ženy aktívne zúčastňovali bojov, dobrovoľne stávali na barikádach, organizovali zbierky, deklarovali svoj patriotizmus, uvedomelo slúžili politickým cieľom, no napriek tomu sa ich heslo „sloboda, rovnosť, bratstvo“ netýkalo. Mužskí myslitelia sa snažili presadiť uplatňovanie občianskych práv v spoločnosti, pričom ich zaujímal postavenie otrokov či robotníkov, ale pojem občan sa nevzťahoval na ženy. Slobodní a rovní si mali byť len príslušníci jedného pohlavia. Po tom, čo zohrali významnú historickú úlohu, boli ženy opäť odsunuté do úzadia a mali zakázanú politickú činnosť. Pozitívom však bolo zavedenie možnosti rozvodu manželstva.

V tomto období totiž ženy vstupovali do manželského zväzku najmä z ekonomických dôvodov. Tie, ktorým sa nepodarilo vydať a nemali platenú prácu, ktorá by ich užívala, bývali obvykle u príbuzných. Keďže ženám bola vyhradená súkromná sféra, dosahovali v nej značný stupeň autonómie. Doma mohli rozhodovať, organizovať, formovať svoj vlastný svet, spravovať financie, dbať o verejný obraz rodiny. Vytvárali priateľské a príbuzenské siete, takže ak manželov plat nestačil, vedeli, kam majú zájsť po múku či cukor. Muži sa niečo

podobné nikdy nenaučili. Manželky, matky, sestry im vytvárali zázemie, domov, kde nachádzali ochranu pred vonkajším svetom. Čím bola žena staršia, tým viac skúseností mala s hospodárením a o to žiadanejšia bola, ak náhodou ovdovela.

Odvrátenou stranou tejto idyly bol fakt, že ideálnou manželkou bola žena poslušná a mierna, k čomu smerovala už výchova dievčat. Rozhovory o intímnych záležitostiach boli tabu, pretože udržať dievča v slušnosti znamenalo udržiavať ju v nevedomosti. Manželka sa vo všetkom mala podriaďovať manželovi, preto mladé ženy často netušili, čo sa s nimi bude diať počas svadobnej noci, nemali možnosť rozhodovať o počte tehotenstiev a prijatím manželovho priezviska sa prakticky aj s deťmi stali majetkom svojho muža. Napriek obrazu, ktorý máme vytvorený o ženách viktoriánskej doby, nemôžeme jednoznačne tvrdiť, že všetky boli prudérne, frigidné a podriadené. Naopak, pravdepodobne od manželstva očakávali harmóniu, porozumenie, vzájomnú náklonnosť a dokonca sexuálnu zhodu medzi manželmi. Ak mali byť zhovievavými manželkami, očakávali rovnaké láskavé správanie aj od partnera. Práve umožnenie rozvodu manželstva ukázalo, že od násilníkov a tyranov ženy odchádzali. Najčastejšie vtedy prišli na pomoc príbuzní a susedia, ktorí ich prichýlili.

Ako sme povedali, ženy sa vydávali kvôli materiálnemu zabezpečeniu. Muži tiež manželstvom získali. Slušná žena, deti, o ktorých pôvode nebolo možné pochybovať, to všetko im zabezpečoval sobáš. V neposlednom rade získali aj prístup k sexualite. Cnostná deva nemohla mať pred svadbou žiaden sexuálny styk s mužom, aby prípadný manžel nepochyboval o svojom otcovstve. Preto jedinou možnosťou, ako mohol slobodný muž uspokojiť svoje prirodzené túžby, bolo zaplatiť za služby profesionálnej neviestke. Sobáš mu umožnil viesť normálny sexuálny život, pretože žena nemohla odmietnuť plniť si manželské povinnosti. Zázemie poskytované rodinou navyše dotváralo jeho verejný obraz. Ak sa žena odvážila podrývať autoritu manžela, bola označená za ženu ľahkých mravov. Tým sa spochybnila legitimita potomstva, z čoho vyplývala verejná potupa muža-otca. Bolo teda v jeho záujme udržať manželku v určitých medziach. Hoci aj cestou násilia.

Ženy boli zvyknuté tvrdo pracovať bez nároku na mzdu, ale mnohým postupne začal prekážať pocit absolútnej podriadenosti manželovi. Stačí si uvedomiť, že nejedna žena bola inteligentná a nie každý muž disponoval charakterom a silnou osobnosťou, aby sme si dokázali predstaviť ich manželské strasti. Ako mohla byť v područí človeka, ktorého si ani nevážila? Ako mohla vytvárať obraz šťastnej rodiny, keď vedela, že nezodpovedá realite? Ako dokázala podriaďiť svoj úsudok rozhodnutiam niekoho, o kom si bola istá, že ho intelektuálne prevyšuje? Nedozieme sa, koľké ženy sa zaoberali podobnými myšlienkami, ale niektoré (neraz išlo o vdovy či inak materiálne zabezpečené ženy bez manželského

dozoru) sa odvážili vzniesť svoje požiadavky a verejne žiadať o zrovnoprávnenie oboch pohlaví. Nebáli sa nazvať manželstvo legálnou prostitúciou, kedy žena predáva svoje telo výmenou za doživotné zabezpečenie. Verili, že ak bude môcť slobodne rozhodovať o svojom živote, o svojom tele, ak nebude celý plodný život odkázaná na rodenie a výchovu detí, bude môcť bojovať za svoje práva a zlepšiť tak kvalitu svojho života, ako aj kvalitu vzťahov medzi mužmi a ženami.

Stojíme na prahu 20. storočia, ženy sa organizujú v spolkoch, vykonávajú zle platenú nekvalifikovanú prácu, ak manželova mzda nestačí užiť rodinu, v práci si vytvárajú nové spoločenské kontakty, posilňujú vzájomnú identitu a snívajú o lepšej budúcnosti. Treba poznamenať, že sufražetky bojujúce za volebné právo žien nebojovali *proti* mužom. Začali sa vnímať inak a chceli, aby ich tak vnímali aj muži. Snažili sa zlepšiť postavenie žien, usilovali o zmenu majetkového práva, o právo na vzdelanie a platenú prácu. Verili, že takáto legislatívna zmena prispeje k progresívnej spoločenskej zmene.

Podobne ako francúzska revolúcia aj prvá svetová vojna vyžadovala, aby sa ženy zapojili do verejného a pracovného života. Bolo treba nahradiť pracovnú silu, ktorá odišla na front. Obetavá a pracujúca vlastenka sa však menila na nezávislú ženu, ktorej neprítomnosť či smrť manžela umožnila rozhodovať o financiách a svojom intímnom živote, vyjadrovať svoj názor ohľadom vlády či vlastných potrieb. Napokon sa ženám podarilo v mnohých štátoch získať volebné právo, ale vstup medzi právoplatných občanov sa nezaobišiel bez ďalšieho náznaku diskriminácie. Po všeobecnom volebnom práve bolo schválené volebné právo pre ženy. Ako by ženy boli naďalej marginalizovanou skupinou.

Napriek očakávaniam volebné právo zásadnú zmenu do života žien neprinieslo. Činnosť spolkov a väčšia informovanosť žien však priniesli nové návyky, napríklad v oblasti hygieny. Ženy sa prestali spoliehať výlučne na poznatky svojich matiek a v starostlivosti o dieťa si nechali poradiť od lekárov. Postupne sa znižovala úmrtnosť novorodencov, ženám sa dostávalo lepšej starostlivosti po pôrode. Osveta im umožnila aspoň do určitej miery ovplyvniť počet tehotenstiev, hoci materstvo naďalej neodmysliteľne patrilo ku každej žene. Nemať dieťa nebolo výsledkom slobodnej voľby, ale nepriazňou osudu. Slobodná žena nebola vnímaná ako nezávislá, naopak, pripisovali sa jej rôzne hysterické, depresívne a melancholické stavy len preto, lebo nemala manžela a deti, ktorým by zasvätila svoj život.

Po druhej svetovej vojne, kedy sa zopakovala situácia s nedostatkom pracovnej sily a následným opätovným návratom žien z tovární do domácností, sa už vedomie žien o vlastnej dôležitosti pre spoločnosť, o schopnosti zastúpiť mužov aj v pracovnej sfére posilnilo natoľko, že ich nároky sa nielen obnovili, ale nabrali na intenzite. Tento fenomén je

charakteristický pre krajiny západnej Európy či Spojené štáty americké, kde ženy tradične ostávali doma a muži pracovali. V našich končinách ľavicový režim neumožňoval ženám podobný životný štýl, preto bolo naivné myslieť si, že požiadavky Američaniek sa stretnú s kladným ohlasom v celej Európe. Aj Francúzky, ktoré si volebné právo vydobyli až po druhej svetovej vojne a ktoré sú typickými predstaviteľkami feministického hnutia, dlho odmietali radikálny postoj spoza Atlantiku. Kým naše ženy neboli ochudobnené o sebarealizáciu v práci ani v rodinnom kruhu a Francúzky uprednostňovali harmonické spolunažívanie s opačným pohlavím, pretože sa nemienili vzdať pôžitkov z toho plynúcich, severoamerická kultúra mala vždy svoje špecifiká. Tie viedli k vzniku tzv. druhej vlny feminizmu, ktorého extrémne prejavy sa dnes obecné vnímajú ako základné princípy feministického hnutia a v súčasnosti už môžeme konštatovať, že narobili viac škody než úžitku.

1.3. „Tretia žena“

Kým dlhé obdobie medzi francúzskou revolúciou a prvou svetovou vojnou označujeme ako prvú vlnu feminizmu, ktorej výsledkom bolo predovšetkým získanie volebného práva, druhá vlna feminizmu sa prehnala západnou spoločnosťou oveľa rýchlejšie a s väčšou silou. Povojnový hospodársky rast viedol k mohutnej produkcii – a ekonómovia nutne potrebovali nájsť spotrebiteľov. Ženy v tom období síce mali prístup k vysokoškolskému štúdiu, ale väčšina z nich bola ešte stále ochotná zanechať štúdium či nikdy nevykonávať prax vo vyštudovanom odbore, ak sa im naskytla príležitosť dobre sa vydať a zabezpečiť sa tak rovnakým spôsobom, ako to robili celé stáročia ich predchodkyne. Americká beloška zo strednej vrstvy sa stala ideálnou cieľovou skupinou a reklamné kampane ju neprestajne presviedčali, že dobrou manželkou, matkou a Američankou vôbec sa stane len pravidelnou kúpou určitého pracieho prášku, domáceho spotrebiča, oblečenia, nábytku – výrobkov pribúdalo a spokojné spotrebiteľky sa jedného dňa ocitli uprostred zlatej klietky niekde na americkom predmestí. Študovali na univerzitách a teraz nepoznali iný svet než vlastnú ulicu a domácnosť. Cítili sa ukrivdené, deprimované, pociťovali úzkosť, ale báli sa hovoriť. Nemohli si sťažovať, lebo boli obklopené luxusom, lebo samy nevedeli, čo im vlastne chýba. Mali byť šťastné, a neboli. Mali všetko, ale neuspokojovalo ich to. V prvom momente považovali úzkostné pocity za vlastné zlyhanie. A v spoločnosti nastavenej na úspech nemohli zlyhanie verejne priznať.

Keď v roku 1949 vyšla kniha Simone de Beauvoir *Druhé pohlavie*, Američanky sa tvárili, že ich sa „ženský problém“ netýka. Rodové stereotypy, kultúrne vzorce činiace zo ženy

druhé, teda pasívne podriadené pohlavie, odmytologizovaná úloha matky a materinského inštinktu, to všetko sa zdalo byť vzdialené ich dokonalému svetu. Ony boli ženské a boli na to hrdé. Venovali sa domácim prácam, manželovi a deťom a malo ich to uspokojovať. Napokon však svojím postojom vyjadrili súhlas s myšlienkami Simone de Beauvoir. Od detstva im vštepovali, že si musia nájsť manžela, založiť rodinu, že všetky ženy na svete im budú závidieť rozprávkový rodinný život. Keď však tieto sny naplnili, nevedeli, čo ďalšie by si mohli želať. Doma boli kráľovkami, ale zároveň ich ubíjal každodenný stereotyp. Záviseli od manžela a okrem domácnosti pre ne neexistoval iný svet. Splnili svoju ženskú úlohu, stali sa manželkami a matkami, ale ich potenciál ľudských bytostí zostal nevyužitý. Ich úloha v spoločnosti bola dopredu daná a ony sa nikdy nemuseli rozhodovať samy za seba.

Manželky z predmestí sa začali združovať do diskusných skupín, sprvu potichu, neskôr čoraz hlasnejšie si vymieňali skúsenosti, zisťovali, že zdieľajú rovnaké pocity frustrácie a prázdnoty. Súkromný problém sa stal verejným. Začalo sa hovoriť o nerovnej deľbe práce na základe pohlavia, o nedostatočnom zastúpení žien vo verejnej sfére, v kultúre, o ženskej sexualite. Samotná ženská identita sa otriasala v základoch. Nemalý podiel na tomto procese mala aj atmosféra 60. rokov, spojená so študentskými protestmi v Európe, s bojom za práva menšín v Spojených štátoch, s hnutím hippies. Politicky angažované vysokoškolské študentky si uvedomili, že ak môžu hájiť práva vojnových veteránov či černochoch, môžu s rovnakou vervou bojovať za práva menšiny, ku ktorej majú bližšie – za práva žien. Uvoľnenie mravov, odmietanie konvencií, drogy a pohlavnú promiskuitu, to všetko priniesli „deti kvetín“ do prudérnej a predsudkami ovplyvnenej americkej spoločnosti. Ženy už vedeli, že volebné právo ich nezbaví údelu, ktorý im predurčovalo ich pohlavie. Potrebovali získať kontrolu nad vlastným telom a zároveň slobodu v rozhodovaní o svojom intímnom živote. Rodové otázky sa stali dokonca súčasťou akademického prostredia. Ženy postupne prenikali do odvetví, kam predtým nemali a možno ani nechceli mať prístup, práca a stály príjem z nich učinili samostatné a nezávislé bytosti, objav antikoncepčných tabletiiek im daroval sexuálnu slobodu, po ktorej tak túžili. V pomerne krátkom čase dosiahli spoločenské postavenie, o ktorom sa ich prastaré matky ani neodvažovali premýšľať. Slobodná žena už nebola hysterická, ale emancipovaná, bezdetná nebola ukrátená o radosti materstva, naopak, sama si zvolila takýto spôsob života a pritom si nemusela odriekať potešenie z aktívneho sexuálneho života.

O podobné ciele usilovali aj Európanky, ale vzhľadom k inému kultúrnemu kontextu nepoužívali tak radikálne rétorické prostriedky na ich dosiahnutie. Na starom kontinente nebol muž a priori vnímaný ako nepriateľ. Feministický diškurz však dosiahol taký rozmer, že aj samotné zástankyne tohto hnutia si navzájom odporovali, videli rôzne príčiny a odlišné

východiská. Napriek obecně rozšířené mienke, že feminizmus predstavuje boj žien proti mužom, sa feministické hnutie člení na mnoho názorových prúdov. Popri radikálnom feminizme, ktorý mnohí považujú za jedinú filozofiu žien bojujúcich za rovnoprávnosť, však existuje napríklad feminizmus androgýnný⁴ či komplementárny⁵, ale tým sa rozhodne nevyčerpáva široká škála feministických filozofií. Ako vidíme, ženy samotné vidia problematiku rovnoprávnosti z rôznych uhlov pohľadu. Keďže cieľom našej práce nie je prezentovať jednotlivé argumenty a protiargumenty feministického diškurzu, uspokojíme sa s konštatovaním, že mnohé názory zavedené do praxe sa ukázali byť kontraproduktívne a naopak, niektoré radikálne myšlienky sa nestretli s očakávaným ohlasom u všetkých žien. Ako správne poznamenala Héléne Cixous vo svojej eseji, na ženách ju fascinuje nekonečné bohatstvo ich individualít⁶. Preto nemožno očakávať, že skúsenosti jednej ženy či relatívne malej skupiny žien sa pretavia do ich svetonázoru a budú bez výhrad prijaté ostatnými ženami z rovnakého kultúrneho prostredia. Už sme spomenuli, že Európanka zo strednej vrstvy žije v inom spoločenskom kontexte ako africká žena zápasiaca s biedou a hladom, z čoho logicky vyplýva, že boj žien za rovnaké platové ohodnotenie má svoje opodstatnenie v západnej spoločnosti, ale nie je relevantný v krajinách, kde žena stojí na najnižšom stupni spoločenského rebríčka a kde fyzické tresty, násilie, ženská obriezka či zahaľovanie celého tela sú súčasťou kultúry, v ktorej vyrastali a prežili celý život. Opäť pripomíname, že naša analýza sa vzťahuje na ženy z európskeho prostredia, ktoré buď osobne zasiahli vyššie popísané spoločenské zmeny, alebo sa narodili a vyrastali v období tzv. tretej vlny feminizmu. Jedná sa o problematické obdobie, pretože na jednej strane ženy dosiahli väčšinu svojich cieľov a teoreticky by ich nemali kvôli príslušnosti k ženskému pohlaviu diskriminovať v práci, v štúdiu ani v iných oblastiach života, na druhej strane vyvstali nové prekážky a feministický diškurz je tak rôznorodý a nejednotný, že budí dojem zastaranej a nefunkčnej inštitúcie, ktorá ženám dnes viac škodí než pomáha.

---

⁴ Androgýnný feminizmus hlása rozvíjanie maskulinnej aj feminínnej stránky osobnosti u oboch pohlaví, čoho výsledkom by malo byť zotretie rodových rozdielov. Medzi jeho zástankyne patrí francúzska sociologička Élisabeth Badinter. Oponentom sa jej stal Gilles Lipovetsky, ďalší francúzsky sociológ, ktorý naopak tvrdí, že rozdiely budú v spoločnosti vždy prítomné a muži si nikdy nenechajú vziať svoje privilegované postavenie.

⁵ Komplementárny feminizmus sa najviac približuje pôvodnému spoločenskému modelu, nepopiera potrebu del'by práce podľa pohlaví a v spolupráci mužov a žien vidí možnosť progresívneho rozvoja spoločnosti. Obe pohlavia majú svoju spoločenskú funkciu, ale obe by mali byť náležite ohodnotené za prácu, ktorú pre spoločnosť vykonávajú.

⁶ Cixous, Héléne. *Smích Meduzy. Aspekt*, 1995, č. 2-3, s. 12.

Z toho dôvodu v nasledujúcich riadkoch pripomenieme iba najdôležitejšie otázky, ktoré kvária modernú ženu, budeme venovať priestor aj mužom, ktorí by mali byť partnermi v súčasnom spoločenskom dialógu, naznačíme neľahkú cestu žien za literárnym uznaním a napokon na vybraných literárnych textoch ukážeme, ktoré problémy pociťujú španielske autorky ako najpálčivejšie v ich sociálnom prostredí. Analýza konkrétnych diel nám tiež dá väčší priestor pre detailnejší rozbor sporných otázok, ktorým sa v tejto kapitole venujeme iba okrajovo pre účely načrtnutia celkového obrazu modernej spoločnosti.

Gilles Lipovetsky uvažuje o troch spôsoboch vnímania žien v dejinách⁷. Najprv bola žena podradná bytosť, pripútaná k činnostiam bez akéhokoľvek lesku, ktorou muži opovrhovali alebo ju ponížovali. Vo vrcholnom stredoveku nastupuje model ženy zbožňovanej, ospevovanej, no aj v tomto prípade musela spĺňať určité kritériá. Žena bola iba tým, čím muž chcel, aby bola, bola mu podriadená, definovaná vo vzťahu k nemu. S rastúcou kvalitou vzdelania žien sa menil aj ich postoj voči sebe samým. Ochabol ideál ženy v domácnosti, ženy získali volebné právo, možnosť študovať a pracovať, rozviesť sa, kontrolovať svoj sexuálny život – získali prístup k vláde nad sebou samými. Tento typ žien nazýva Lipovetsky „treťou ženou“, ženou, ktorá podlieha iba sama sebe, definuje seba samú, je výtvorom žien a nie mužov. Povolením spoločenských direktív sa otvorilo široké pole možností, z ktorých si ženy môžu vyberať a samy tak utvárať svoj spôsob života.

Prečo však diskusia o ženskej problematike neutícha? Prečo sa feministky zdajú byť večne nespokojné? Pretože teória sa líši od praxe. Pôvodný model rodiny ponechával ženy v domácnosti a mužov vo verejnej sfére. Rodina bola a je sociálno-ekonomická jednotka - sociálne kontakty a citové väzby boli doménou žien, kým muži zabezpečovali príjem rodiny zárobkovou činnosťou obvykle vykonávanou mimo domova. Medzi oboma pohlaviami existovala vzájomná závislosť. Muž bol vystavený fyzickým a psychickým nárokom v práci a doma očakával pokojné zázemie vytvorené manželkou, ktorá zase od neho dostávala financie na zabezpečenie chodu domácnosti. Môžeme si položiť otázku, prečo sa ženy v posledných dekádach snažili zvrátiť tento model, ktorý fungoval dlhé stáročia predtým a poskytoval obom stranám výhody, pričom jasne definoval práva a povinnosti oboch manželov. Problémom mohol byť práve fakt, že muži kládli dôraz na svoje práva a ženy museli predovšetkým plniť svoje povinnosti. Čo bolo povolené jedným, upieralo sa druhým. Keď ženy v práci museli zastúpiť mužov, uvedomili si, aké možnosti by sa im ponúkali, ak by boli čiastočne nezávislé na mužoch. Pôvodný emancipačný zámer bol pomerne jednoduchý – poskytnúť ženám priestor na sebarealizáciu a mužom naopak umožniť väčšie zapojenie do

---

⁷ Lipovetsky, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Praha: Prostor, 2000, s. 220-222.

chodu domácnosti, čím by prehľadili aj svoj vzťah k potomstvu. Nesmieme zabúdať, že dovtedy bol otec autorita, doma sa nezdržoval často a ak už k tomu došlo, od svojich detí si udržiaval odstup, pretože citová výchova prináležala matkám. Otec bol vzor, autorita, zákon.

Keď však ženy na oboch stranách Atlantiku vzniesli požiadavku rovnosti, muži im nevyšli v ústrety. Rovnostársky princíp ohrozil ich privilegované postavenie. Ženy v sebe prebúdzali svoju mužskú stránku a tým uberali na mužnosti mužom. Tí sa vždy definovali v kontraste voči ženám, takže zatiaľ čo žena bola mnohoznačná, nejasná, muž mal presne vyhranené hranice a nikdy nesmel prejavovať svoju ženskosť. Ženy mohli zasahovať do mužského sveta, ale opačne táto rovnica neplatila. Preto sa ženy nestretli s pochopením u mužov, keď požadovali, aby sa viac zapájali do starostlivosti o domácnosť. Muž bol vždy živiteľ rodiny, ktorému neprináležalo prejavovať svoje city. Zrazu to od neho požadovali a navyše narúšali jeho rodinné šťastie tým, že ženy odmietali zastávať úlohu dokonalých manželiek a matiek. Akokoľvek ich citové väzby v rodine napĺňali, často nedokázali kompenzovať rutinu a každodenný stereotyp s tým spojené.

Namiesto zblíženia dvoch svetov sa rozpútal viac či menej otvorený konflikt. Pomohla ženám emancipácia? Starostlivosť o domácnosť zostala naďalej na ich ramenách a k tomu sa pridalo pracovné zaťaženie. Voči tomu však nenamietajú, neraz totiž rodinu jeden príjem neuživí, prekáža im ale fakt, že muži im veľmi málo alebo vôbec nepomáhajú v domácnosti. Výnimku predstavujú predovšetkým vysokoškolsky vzdelaní muži, ktorí prekonali spoločenské stereotypy a nevidia nič ponižujúce na starostlivosti o dieťa.

Náklad, ktorý si emancipačnou snahou na seba ženy naložili, sa ešte zväčšil celkovým postojom spoločnosti voči nim. Predsudky a očakávania spojené s každým pohlavím sa za tak relatívne krátky čas nemohli vytratiť. A keď hovoríme o spoločnosti, hovoríme aj o ženách! Muži mali svoju úlohu vždy jasnú – byť úspešní. Byť dobrý lovec, obchodník, vojenský veliteľ, podnikateľ. Nech sa zaoberal akoukoľvek činnosťou, jeho cieľom bolo presadiť sa v konkurencii iných mužov a zabezpečiť svoju rodinu. Emancipácia žien tento model nabúrila, ale na druhej strane vytvorila množstvo protichodných stanovísk aj v samotnom ženskom tábore. Muži prehodnocujú svoje mužstvo, ženy sa rozchádzajú v názoroch. Revolúcia vo vzťahoch medzi pohlaviami uviedla spoločnosť do mierneho zmätku.

Identita jedinca sa utvára už od narodenia. Rodičia neraz tvrdia, že všetky deti vychovávajú rovnako, ale je dokázané, že podvedome inak pristupujú k chlapcom a inak k dievčatám. Chlapci sú podnecovaní k tomu, aby z nich vyrástli silní, pribojní a agresívni muži, dievčatá sú hrou s bábikami pripravované na budúcu úlohu matiek. To je v poriadku. Snaha zaviesť rovnakú výchovu u chlapcov aj dievčat v období druhej vlny feminizmu

spôsobila deťom problematické rodové vnímanie seba samých a dlhšie začleňovanie do spoločnosti. Geneticky sme každý predurčený k nejakej rodovej úlohe a výchova nás má naučiť, ako túto úlohu správne plniť v príslušnom sociálnom prostredí. Lenže kým dievčatá sa venovali dievčenským hrám a občasná inklinácia k futbalu či lezeniu po stromoch sa u nich do istého veku akceptovala, chlapcom bývalo vstúpané, že dievčenské hry pre nich nie sú vhodné a nemali by sa správať zženštilo. Preto bolo spoločensky akceptovateľné, keď ženy začali prenikať do sfér predtým výhradne mužských, ale muži odmietali na seba prevziať časť ženských úloh. Na druhej strane muži majú možnosť klásť si neustále nové profesijné ciele, kým väčšina žien aj v súčasnosti považuje vydaj a materstvo za vrchol svojho snaženia.

Už sme povedali, že zblíženie a prienik rodových úloh sa nenaplnili podľa očakávania. Emancipácia žien so sebou priniesla aj ďalšie nečakané následky. Časť mužov pristúpila na ich hru a rozvinula svoje ženstvo. Prekvapivo však ženy po istom čase týchto mužov ako životných partnerov odmietli! Opäť nebolo možné bojovať proti prírodou zakódovaným požiadavkám – ženy hľadajú silných a sebavedomých mužov, ktorí by predstavovali kvalitný genetický potenciál pre potomstvo a ktorí by boli schopní rodinu zabezpečiť. Citliví rojkovia veľmi rýchlo ženy omrzeli. Druhá časť mužov sa naopak bránila a všemožne sa snažila potvrdiť si svoju maskulinitu. Akými prostriedkami je ale možné docieľiť to, ak sa tradičný model muža otriasal v základoch? Bohužiaľ, jediný aspekt, ktorý ešte vždy mužov odlišuje od žien, je väčšia fyzická sila. Keď už muži nemohli ženám imponovať vyšším vzdelaním či spoločenským postavením, pretože ženy mohli oboje dosiahnuť vlastnými silami, zostalo im dokazovať svoju prevahu inak. Severoamerická spoločnosť je najlepším príkladom toho, ako chlapci prichádzali o svoje mužské vzory a potrebovali ich niečím nahradiť. Násilie v uliciach, na školách, plnenie ponižujúcich vstupných rituálov na univerzitných internátoch, dôraz kladený na úspech v športových disciplínach, to všetko sú dôkazy mužnosti, ktorá nemá možnosť prejaviť sa inak. Muž ohrozený vo svojej maskulinite si dvíha sebavedomie poľutovaniahodným spôsobom – násilím páchaným na žene (najčastejšie ide o jeho partnerku), jej znásilnením, citovým či ekonomickým vydieraním, jednoducho takým spôsobom, aby dal žene jasne najavo svoju nadradenosť.

Ženy sa k emancipačným snahám postavili tiež nejednotne. Jedny chcú byť naďalej ženské, iné sa snažia vyrovnat' mužom, jedny sa chcú presadiť vlastnými schopnosťami a intelektom, iným stačí atraktívny vzhľad, jedny vidia zmysel života v materstve, iné uprednostňujú kariérny postup. Sloboda voľby však kontrastuje so spoločenským tlakom, kedy sa od žien naďalej očakáva plnenie tradičných úloh spojených s rodinou, a aj s postojom samotných žien, ktoré neraz nedokážu akceptovať odlišný životný štýl iných žien. Oddané

matky nechápu, ako môžu niektoré ženy odmietat' materstvo, intelektuálne založené pohľadajú tými, ktoré sa dokážu uživiť svojím atraktívnym vzhľadom. Kým jedno z hesiel francúzskej revolúcie hlásalo bratstvo medzi mužmi, ženy nemajú medzi sebou tak silný pocit sesterskej spolupatričnosti.

Čo z toho všetkého vyplýva pre dnešnú ženu? Život v komunite či organizácia v ženských spolkoch ustúpili silne individualizovanej spoločnosti, kde ruka v ruke s väčšou slobodou kráča väčšia osobná zodpovednosť. Matky sú vyťažené doma aj v práci, sťažujú si na malé zapojenie mužov do chodu domácnosti, ale napokon sa stavajú zväčša negatívne k možnosti, že by dieťa trávilo viac času s otcom než s matkou. Nechcú stratiť pocit, že doma sú hlavou rodiny ony. Vo verejnej sfére nároky na ne nie sú o nič menšie. Musia byť samostatné a pritom zostať ženské, musia byť zvodné a materské zároveň. Požadujú rovnaký plat za rovnakú prácu, ale namiesto toho sú nútené vyrovnat' sa mužom aj v správaní.

Vraví sa, že ženy nevedia, čo chcú. Avšak ich život je plný protichodných požiadaviek, ktoré na ne kladie spoločnosť. Áno, chceli chodiť do práce, aby mali pocit zadosťučinenia a sebarealizácie, pretože starať sa o domácnosť je považované za samozrejmosť, za ktorú sa im málokedy niekto odvd'áci. Chceli robiť niečo, kde by výsledky ich práce boli ocenené. Chceli rovnaké platové ohodnotenie, ak vedia, že odvádzajú rovnako kvalitný pracovný výkon. Chceli samy rozhodovať o svojom tele, pretože dnes už nie je nikto v západnej spoločnosti nútený mať početnú rodinu, aby mal kto pracovať na poliach. Spoločnosť ale na takúto revolučnú zmenu nebola pripravená. Samotný feministický diskurz zabudol, na základe akých ideálov sa sformoval, a zmenil sa na obviňovanie mužskej populácie, ktorá sama osebe sa zmieta medzi vzormi silného ochrancu a citlivého poslucháča. Kým Simone de Beauvoir sa bránila definícii ženy na základe materstva, dnes sa opäť ako primárny rozdiel medzi pohlaviami a podstata ženstva uvádza, že ženy sú predovšetkým matky. Ako poznamenáva Élisabeth Badinter, „model vzťahov medzi pohlaviami skrátka vymýšľa kdekto, ale do všetkých dôsledkov nedomýšľa nikto“⁸. Sú totiž ženy, ktoré z rôznych príčin nemôžu alebo nechcú byť matkami, menej ženami? Ženy, zdá sa, nie sú otrokmi zastaraného myslenia o nič menej ako muži.

Napokon spomeňme ešte jeden argument, často slúžiaci ako dvojsečná zbraň: každá ľudská bytosť potrebuje lásku, emócie, vzťahy – u žien je však táto potreba priam bytostná. Predurčuje ich to k povolaniam spojených so starostlivosťou o druhých, ale bráni v dosahovaní vysokých postov v povolaniach, kde sa uprednostňuje logika, rýchle

---

⁸ Badinter, Élisabeth. *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminizmu*. Praha: Karolinum, 2004, s. 38.

rozhodovanie, nadhľad. Ženy stereotypne vnímané ako emocionálne, teda nie racionálne stvorenia zastávajú iba malé percento vedúcich pozícií vo firmách či v politike. Predpoklady na výkon takejto pozície im nechýbajú, ale v konkurencii mužských protikandidátov majú menšiu šancu uplatniť sa. Navyše riziko, že žena-matka vždy uprednostní rodinné povinnosti pred pracovnými a nebude časovo dostatočne flexibilná, umenšuje ich nádej na kariérny postup.

Nemožno popierať fakt, že žena nedokáže žiť bez lásky. Dnes ale množstvo žien žije bez partnera. Často dobrovoľne, na základe vlastného rozhodnutia. Žena lepšie znáša psychickú záťaž a aj bez partnera si dokáže vytvoriť okruh blízkych ľudí, aby sa necítila osamelá, pretože viac než lásku fyzickú potrebuje pozornosť, pochopenie, nehu, pocit vzájomnosti. Jej potreba intimity je tak silná, že z emocionálne nevyhovujúceho vzťahu odíde skôr ako muž. Materiálne zabezpečenie, ktorým si ju muž dúfa získať, vyústi neraz do efektu citovo vyprázdnenej zlatej klietky. To samozrejme nevylučuje existenciu vzťahov založených práve na akomsi druhu výmenného obchodu – muž poskytuje financie, žena na oplátku dotvára jeho imidž.

Bolo by chybou domnievať sa, že v súčasnom spoločenskom zriadení sú ženy len obeťami. Ako sme v úvode spomenuli, každý jedinec bez rozdielu pohlavia je začlenený do určitých sociálnych skupín a musí zaujať vlastné stanovisko k tomu, čo sa od neho na základe toho očakáva.

1.4. Od diktatúry k demokracii

Doteraz sme sa pohybovali v obecnej rovine zahŕňajúcej celú západnú spoločnosť. Skôr než sa budeme venovať reflexii žien v literatúre, ohliadneme sa na postavenie ženy v uplynulom storočí v Španielsku. Uvidíme, že obecná problematika sa nelíši od tej, ktorá zamestnávala ženy v ostatných západoeurópskych krajinách, ale spresníme špecifické aspekty typické pre španielsku spoločnosť.

V rámci noriem mal každý právo na vlastný spôsob života, ale silné slovo tu vždy mala katolícka cirkev. Tá diktovala až do pádu frankistického režimu pravidlá spolunažívania a tiež sexuálneho života v manželstve.

[...] väčšina žien podliehala zákonom, hodnotám, zvykom a mravným normám, ktoré ohraničovali ich sexualitu na manželstvo a manželskú vernosť. Medziľudské vzťahy zahŕňali iba styky s rodinou, priateľkami a veľmi formálne spoločenské stretnutia. Ženy nezvykli byť iniciatívne pri vytváraní manželského zväzku a život vydatej ženy bol

určený najmä domovom, rodinou, susedskými zväzkami atď. Až na výnimky nemala možnosť skutočne sa zapojiť do spoločenského a pracovného života.⁹

Pokiaľ to teda ekonomická situácia rodiny umožňovala, zostávala bežná španielska žena v domácnosti a súkromná sféra predstavovala hlavné pole jej pôsobnosti. Manželstvo bolo jej najväčšou životnou ambíciou a materstvo hlavnou funkciou v rámci rodiny. Vydatá žena mala zaistenú budúcnosť, ale cenou za to bolo úplné podriadenie sa manželovi a ekonomická závislosť. Minoritné skupiny žien sa rozhodli buď otvorene bojovať za svoje práva, často bezúspešne, alebo udržiavali milenecké vzťahy pred manželstvom aj počas neho, no navonok si budovali povest' cnostných manželiek. Emancipačné hnutie zasiahlo Španielsko s oneskorením a v oveľa menšej miere ako iné krajiny, pričom jeho pôsobenie sa obmedzovalo najmä na veľkomestá.

Prvé štúdie o sexualite sa venovali predovšetkým matkám a novorodencom, hygiene, otázkam sexuálneho života v manželstve, sexuálne prenosným chorobám. Freudove teórie o ženskej sexualite nemali v Španielsku obzvlášť veľký vplyv, autorky publikácií skôr bojovali za rovnaké práva v osobnom živote, za možnosť vytvárať či rušiť manželské zväzky na základe vlastnej vôle.

Okrem nerovnosti v horizontálnom smere, teda podriadenosti ženy mužovi v rámci manželského či iného rodinného vzťahu, existovali výrazné nerovnosti aj medzi ženami pochádzajúcimi z odlišných spoločenských vrstiev. Ak sa ženy rozhodli pracovať, zvolili si zväčša učiteľské alebo ošetrovateľské povolania. Tradične sa venovali domácnosti a práci na poliach. Znižujúci sa počet detí v rodine bol znakom moderného životného štýlu aj v Španielsku, no táto tendencia sa na Pyrenejskom polostrove implantovala len veľmi pozvoľna.

V období občianskej vojny ženy bojovali na oboch znepríatelených stranách, no režim generála Franka ich opäť vylúčil z verejného života. Na dlhé obdobie zostalo miesto ženy v domácnosti. Výnimku tvorili tie príslušníčky nežného pohlavia, ktoré sa do pracovného života začlenili v čase ekonomického rozvoja, kedy vzrástla potreba pracovnej sily. Naďalej

---

⁹ „[...] la mayor parte de las mujeres estaban sujetas a leyes, valores, costumbres y normas morales que limitaban su sexualidad al matrimonio y a la fidelidad dentro de éste. En materia de relaciones interpersonales, éstas se reducían a la familia, las amigas del propio sexo y a encuentros sociales muy convencionales. En la formación del vínculo matrimonial, no solían tomar la iniciativa y, una vez casadas, su vida se reducía en buena medida a la casa, la familia, las vecinas, etc., sin una verdadera participación en la vida laboral y social, salvo excepciones.” Cuesta Bustillo, Josefina (edit.). *Historia de las Mujeres en España. Siglo XX*. Tomo IV. Madrid: Instituto de la Mujer, 2003, s. 106.

však prevažovalo ich zapojenie v agrárnej oblasti a platové ohodnotenie žien dosahovalo iba polovicu zárobkov mužských náprotivkov.

V súkromnej sfére museli neraz čeliť prejavom domáceho násilia, ktoré bolo spoločensky akceptované a výnimkou neboli ani smrteľné následky. Mali síce prístup k vzdelaniu, ale školy boli prísne oddelené podľa pohlavia, čo chlapcom ani dievčatám prakticky neumožňovalo kontakt s opačným pohlavím. Vzdelávanie dievčat sa obmedzovalo na prípravu pre budúcu úlohu vzorných manželiek a matiek. Intímne zblíženie manželov bolo prípustné iba za účelom splodenia potomstva, z čoho prosperovali verejné domy, kam muži odchádzali uspokojovať svoje prirodzené potreby. Prostitúcia bola tiež jedným z bežných spôsobov obživy chudobných dievčat či slobodných matiek.

Ekonomická kríza 70. rokov znížila mieru pôrodnosti, no až po Frankovej smrti si ženy vydobyli pozície, ktorá dovtedy patrili – a často ešte dnes patria – výhradne mužom. Ženy sa dostali aj legislatívne z područia mužov a mohli slobodne konať vo svojom mene, požadovať rovnaké práva, aké mali aj ich manželia. Uzatvárali menší počet manželstiev, sťahovali sa do miest, zamestnávali sa najmä v službách. Pracovať však mohli len vtedy, ak dokázali skĺbiť pracovný a súkromný život, pretože ich základná spoločenská funkcia manželiek a matiek nemohla byť narušená. Španielska spoločnosť zažívala prerod v duchu zmien v ostatných krajinách, ale s oneskorením.

Dnes ženy predstavujú viac než polovicu vysokoškolských študentov, čo však nemení fakt, že na pracovisku dostávajú za rovnakú prácu oveľa nižší plat než muži. Väčšinu zamestnancov na čiastočný úväzok predstavujú tiež ženy, nakoľko tak môžu ľahšie zosúladiť pracovné a rodinné povinnosti. Len málo žien obsadzuje pozície vrcholového manažmentu. Obecne však ženy uprednostňujú zapojenie do pracovného života a čoraz menej sa venujú tradičnej úlohe matiek v domácnosti. Od 90. rokov však viac než sebarealizáciu a osobnú nezávislosť hľadajú v práci výlučne zdroj obživy. Spoločnosť je citlivejšia voči prejavom domáceho násilia, naopak v práci sú ženy slobodné, príslušníčky inej rasy, národnosti či vierovyznania, ženy vo svojom prvom zamestnaní či slobodné matky terčom sexuálneho obťažovania, keďže sú v očiach mužských kolegov oslabené absenciou mužského ochrancu alebo svojou neskúsenosťou či inakosťou.

1.5. Žena v literatúre

Aký význam má popis spoločenského vývoja pre literatúru? Človek je tvor spoločenský, preto sa prikláňame k názoru, že literatúru ako produkt ľudskej činnosti nemožno vyčleňovať zo širšieho spoločenského kontextu. Existuje recipročný vzťah medzi autorom a prostredím,

v ktorom žije. V prípade ženskej literatúry to platí dvojnásobne. Okrem vplyvu spoločnosti na postavu autora a samotný tvorivý proces vzniku diela pociťujeme silnú väzbu medzi autorom, alebo v tomto prípade autorkou, a čitateľmi. Problematika, ktorou sa autorky v dielach zaoberajú, sa netýka len ich osoby a subjektívneho prežívania udalostí, ale neraz sa zhoduje so životnými skúsenosťami čitateľov žijúcich v rovnakom alebo podobnom spoločenskom prostredí. Zároveň si autorky vyvárajú akýsi materský vzťah k postavám, nestavajú nepreniknuteľnú stenu medzi sebou a hrdinkou románu, a obdobne sa správajú čitateľky, ktoré sa najprv identifikujú s postavami, aby sa následne od nich odlúčili a vrátili sa do vlastnej reality¹⁰.

Podeliť sa o svoj príbeh či videnie sveta znamená dať druhým možnosť nahliadať na svoje problémy z inej perspektívy. Nie vždy ale musí ísť o perspektívu autora. Lucía Etxebarria správne poznamenáva, že literatúra je druh umenia a každé umenie sa dá prirovnať k jazyku, pričom:

[...] každý jazyk podlieha dvom interpretáciám: interpretácii odosielateľa, tomu, čo sa snaží povedať, a interpretácii prijímateľa, ako tomu on rozumie. Dekódovanie teda závisí nielen na presnom význame symbolu, ale aj na osobnej asociácii, ktorú každý vykonávame pri interpretovaní tohto významu a jeho spájani s rôznymi faktormi, ako sú osobné skúsenosti či konkrétne asociácie tohto symbolu v kultúrnom prostredí, v ktorom sa naša skúsenosť odohrala.¹¹

Hoci život nemožno zamieňať s literárnou fikciou, literatúra ako znakový systém predstavuje jeden zo spôsobov vnímania a utvárania reality, preto je v skutočnosti oveľa zložitejšie fikciu a realitu odlíšiť. Spoločenské modely sa môžu utvárať práve na základe literárnych diel. Postavenie žien v spoločnosti sa teda odráža v literatúre, ale literárne vykreslenie hrdiniek sa naopak môže odrážať vo vnímaní skutočných žien spoločnosťou.

---

¹⁰ Nichols, Geraldine C. *Des/cifrar la diferencia. Narrativa femenina de la España contemporánea*. Madrid: Siglo XXI de España, 1992, s. 16.

¹¹ „[...] cualquier lenguaje está sujeto a dos interpretaciones: la del emisor, lo que se pretende decir, y la del receptor, lo que se entiende; pues la decodificación depende no sólo del significado preciso del símbolo sino de la asociación personal que cada cual hace a la hora de interpretarlo, relacionándolo con factores diversos como la experiencia vivida o las asociaciones precisas de ese símbolo en el entorno cultural en el que tal experiencia se ha desarrollado.” Etxebarria, Lucía – Núñez Puente, Sonia. *En brazos de la mujer fétiche*. Barcelona: Ediciones Destino, 2002, s. 21.

Literatúra sa tak stáva mocnou zbraňou v rukách žien, s pomocou ktorej dokážu pretvoriť pohľad na ne samotné.

V súčasnosti predstavuje literatúra vzišlá z ženského autorského pera nezanedbateľnú časť z celkového počtu predaných kníh. Román žije vďaka svojim čitateľom, ženský román nevynímajúc. Rastie dopyt aj ponuka a čoraz väčší trh s dielami písanými ženami o ženách motivuje nakladateľstvá k početnejšiemu zastúpeniu textov či antológií ženských autoriek v ich edíciách. Veľakrát sa hovorí o pozitívnej diskriminácii ženských autoriek. Mohlo by sa zdať, že ženy konečne dosiahli literárne uznanie, po ktorom tak túžili. Tomu však protirečí skutočnosť, že najznámejšie spisovateľky sú autorkami milostných príbehov či príbehov pre deti. V očiach verejnosti, ale aj literárnej kritiky, sa tieto diela nemôžu porovnávať s Balzacom, Hemingwayom, Čapkom. Málokto sa dostala do školských osnov a do zoznamu diel tzv. svetovej literatúry. Aj tie, ktorým sa to podarilo, bývajú neraz odsúvané na okraj pozornosti. Literárny kánon vždy určovali mužskí autori, pričom literatúra písaná ženami bývala zväčša marginalizovaná a dávaná do súvisu len s ženskými čitateľkami. Napriek snahám o jej zrovnoprávnenie sa naďalej hovorí o ženskej literatúre, existujú kurzy a štúdie venujúce sa literatúre písanej ženami, no ich mužské náprotivky takúto kategorizáciu nepodstupujú. V spoločnosti aj v literatúre ženské požiadavky naďalej predstavujú zvláštny prípad, odchýlenie sa od normy.

Na tomto mieste sa vráťme k našej úvodnej otázke: existuje niečo ako ženská literatúra? Už samotný pojem sa v mysli každého čitateľa spája s iným druhom literatúry. Pre niekoho môže ísť o brakové ľúbostné príbehy, inému napadnú romány zaoberajúce sa svetom žien obecné, ale asi málokto by vzťahoval spomínané pomenovanie na súbor literárnych diel napísaných ženskými autorkami. Do tejto kategórie by iste nikto nezaradil žiaden z detektívnych románov Agathy Christie, no na druhej strane nemôžeme literárnu tvorbu žien obmedziť na príbehy tzv. červenej knižnice.

Prečo teda literatúra písaná ženami dostáva etiketu „ženská literatúra“ a literatúra písaná mužmi nikdy obdobný prívlastok neniesla? Simone de Beauvoir názvom svojho diela, *Druhé pohlavie*, dáva odpoveď na túto otázku. Muž je norma a žena to, čo sa od normy odlišuje, čo treba zvlášť pomenovať ako odchýlku od normy. To však neznamená, že ženský element prenikol do literatúry náhle a nečakane. Ženy boli vždy prítomné v dejinách literatúry, či už ako tvorivý subjekt alebo zobrazený objekt. Ani tam sa však nevyhli boju za zrovnoprávnenie.

Ak by sme sa zamysleli nad tým, odkedy sa vlastne datuje existencia ženskej literárnej tvorby, musíme spolu s Michelom Mercierom skonštatovať, že ženský román má rovnako

dlhé jestvovanie ako román samotný¹². Britská literárna teoretička Pam Morris ale poznamenáva, že literatúra písaná ženami bola vždy vnímaná len ako zvláštny prípad prejavu žien, ženské autorky boli menej prestížne a aj kladné recenzie ich diel znižovali štatút autorky, ak pod recenziou bola podpísaná iná žena¹³. Ako sme totiž mali možnosť predostrieť, miesto ženy v spoločnosti bolo ohraničené domácou sférou. „Ženy celé stáročia slúžili ako zrkadlá s kúzelnou a ľúbeznu schopnosťou odrážať postavu muža v jeho dvojnásobnej veľkosti,“ povedala Virginia Woolf¹⁴ na margo úlohy ženy v rodine. Kým manželky a matky dotvárali spoločenský obraz manželov, na ich umelecké aspirácie sa nahliadalo s nevôľou. Literárne kratochvíle podľa verejnej mienky neumožňovali ženám starať sa zodpovedne o domácnosť, no ženy, unavené z každodennej rutiny, vedomé si výhod aj nevýhod materstva, hľadali v umení možnosť úniku, ktorým by vyvážili a obohatili svoj život a stali sa tak spokojnejšími domácimi paniami. Naplniť tento zámer sa väčšine ale nepodarilo, prvé významné autorky boli zväčša aristokratického pôvodu a všetky bezdetné, čo bol v tej dobe relevantný fakt. Elaine Showalter ich popisuje nasledovne:

„Neboli to však obyčajné, bežné ženy, ktoré náhodou písali knihy. Odlišovali sa už od začiatku. [...] Nepodobali sa tým „veselým, ordinárnym žienkam“. Mali obchodníckeho ducha, boli systematickejšie, sebavedomejšie, dobrodružnejšie, prispôsobivejšie a svoj život držali pevnejšie vo vlastných rukách.“¹⁵

Dostávame sa tak k predpokladom, ktoré musela nádejná spisovateľka spĺňať, aby sa mohla vydať literárnou cestou. Žena musela byť predovšetkým odbremenená od manželských a materských povinností. Práca v domácnosti jej totiž neumožňovala venovať sa vlastným záujmom. Virginia Woolf poukazuje na nerovné postavenie žien známym príkladom o vymyslenej Shakespearovej sestre, ktorú nazvala Judith. Ak by tento veľikán mal sestru rovnako nadanú ako bol on sám, určite by vo svojej dobe nemala možnosť rozvíjať svoj talent

---

¹² Mercier, Michel. *Le roman féminin*. Paris: P.U.F., 1976, s. 15.

¹³ Morris, Pam. *Literatura a feminismus*. Brno: Host, 2000, s. 59.

¹⁴ „Women have served all these centuries as looking-glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of men at twice its natural size.“ Woolf, Virginia. *A room of one's own*. London: The Hogarth Press, 1959, s. 53.

¹⁵ „They were not, however, simply ordinary women who happened to write books; they were different from the start. [...] They were not like “any happy common woman”; they were more organized, more businesslike, more assertive, more adventurous, more flexible, and more in control of their lives.” Showalter, Elaine. *A Literature of Their Own. British women novelists from Brontë to Lessing*. New Jersey: Princeton University Press, 1977, s. 97.

a jej život by vyzeral úplne inak ako život jej brata. Judith by sa nedostalo vzdelania a od detstva by privykala domácim prácam ako jej celoživotnému údelu. Nemohla by verejne demonštrovať svoj zápal pre literatúru, lebo by jej to vynieslo iba odsúdenie okolia a vyhlásenie za blázna. Nemohla by jedného dňa odísť do Londýna, aby sa priučila divadelnému umeniu. Vo veľkomeste by neskúsená dievčina nanajvýš skončila v rukách nejakého chytráka, s ktorým by určite splodila nemanželské dieťa, a napokon by opustená zošalela alebo priamo spáchala samovraždu. Nebolo ľahké bojovať proti spoločenským predsudkom, zvlášť keď intelekt žien bol neustále spochybňovaný. Virginia Woolf pokračuje:

„Napriek tomu určitý génius medzi ženami musel existovať, rovnako ako existoval v robotníckej triede. [...] Ale určite sa nikdy nedostal na papier. Keď však čítame o utopenej čarodejnici, o žene posadnutej diablom, o múdrej žene predávajúcej bylinky, alebo čo i len o veľmi významnom mužovi, ktorý mal matku, myslím, že sme na stope stratenej literátky, umlčanej poetke [...] Skutočne si trúfam usudzovať, že anonym, čo napísal toľko básní bez toho, aby sa pod ne podpísal, bola neraz žena. To žena [...] stvorila balady a ľudové piesne, ktoré tichým hlasom spievala deťom, krátila si nimi chvíle počas priadok či dlhých zimných nocí.“¹⁶

Ženy, obecne vnímané ako nežnejšie a citlivejšie, bývali uzatvárané do súkromia domovov, verejný život im nebol prístupný, preto rozvíjali žánre typické pre súkromnú sféru: denníky, listy, venovali sa poézii. V 19. storočí došlo k rozmachu románu, ktorého výhodou bola neustálená forma a vtedy ešte malá prestíž. Keďže ho považovali za nenáročnú zábavu, nekládli muži veľký odpor, keď sa ho pomaly zmocňovali aj ženské autorky. Aj na poli poézie im patrili tradične ľudové formy, nakoľko k vzdelaniu nemali prístup a nemohli preto ísť v šľapajach veľkých starovekých básnikov. Keď však román nadobúdala čoraz dôstojnejšie postavenie medzi literárnymi žánrami, aj profesionálnych ženských autoriek pribúdalo. Ženy začínali vytvárať vlastnú literárnu tradíciu. Elaine Showalter ju ale odmieta spájať so

---

¹⁶ „Yet genius of a sort must have existed among women as it must have existed among the working classes. [...] But certainly it never got itself on to paper. When, however, one reads of a witch being ducked, of a woman possessed by devils, of a wise woman selling herbs, or even of a very remarkable man who had a mother, then I think we are on the track of a lost novelist, a suppressed poet [...] Indeed, I would venture to guess that Anon, who wrote so many poems without signing them, was often a woman. It was a woman [...] who made the ballads and folk-songs, crooning them to her children, beguiling her spinning with them, or the length of the winter's night.“ Woolf, Virginia. Op. cit., s. 73-74.

špecificky ženskou predstavivosťou, ktorá podľa nej neexistuje, a skôr poukazuje na neustále sa meniaci vzťah medzi ženami a spoločnosťou, v ktorej žijú:

„Ženy boli obecné považované za „sociologické chameleóny“, ktoré si osvojovali spoločenskú triedu, životný štýl a kultúru svojich mužských príbuzných. Predsa však môžeme tvrdiť, že ženy samotné predstavovali v rámci celej spoločnosti subkultúru, od príslušníčok ktorej sa očakávali podobné hodnoty, konvencie, skúsenosti a správanie. Ženskú literárnu tradíciu je treba vidieť v týchto širších súvislostiach, vo vzťahu k obecnému vývoju procesu ženského uvedomovania si seba samých a k spôsobu sebaujadrnenia, aký každá menšina zaujíma smerom k dominujúcej spoločnosti, pretože inak nie je možné dať najavo uvedomelý vývoj.“¹⁷

Ani príslušnosť k vyššej spoločenskej vrstve nezaručila ženám prístup k vzdelaniu. Ešte začiatkom 20. storočia cítiť v slovách Virginie Woolf horkosť, s akou kritizuje postoj akademickej obce k ženám¹⁸. Ak sa im aj dostalo vzdelania, nevyrovnalo sa kvalitou ani kvantitou vedomostí tomu, ktoré bolo poskytované mužským študentom. Žena v univerzitnej knižnici budila takmer pohoršenie, rozhodne však nevôľu knihovníkov. Nedostatočné vzdelanie a čas trávený predovšetkým v domácnosti spôsobil, že ženy sa vo svojich dielach sústredili najmä na tému lásky a vášne, teda toho, o čo ich izolácia a nuda oberali. Písali o tom, čo zažili vo svojej obývacej izbe, zaoberali sa pocitmi, pretože vonkajší svet im zostával neznámy. Romantické príbehy plné silných emócií ale v očiach kritikov nepridávali ženským literárnym počinom na vážnosti. Autorky sa ani nemohli brániť, nakoľko obmedzená životná skúsenosť a znevýhodnenie vo vzdelávaní im neumožňovali mať tak široké znalosti o svete, aby ho dokázali verne popísať. K slovu sa dostala ich fantázia, ktorej ale konkurovali mužskí autori svojimi presnými vedeckými poznatkami, svojou logikou vycibrenou štúdiom filozofie, svojou schopnosťou dedukovať, zovšeobecňovať, teoretizovať. Niet divu, že diela prvých spisovateľiek, ak sa odvážili zájsť za hranice príbehov z domáceho prostredia, neraz pôsobili naivne až smiešne. Na druhej strane, práve ženy dokázali oveľa

---

¹⁷ „Women have generally been regarded as “sociological chameleons,” taking on the class, lifestyle, and culture of their male relatives. It can, however, be argued that women themselves have constituted a subculture within the framework of a larger society, and have been unified by values, conventions, experiences, and behaviors impinging on each individual. It is important to see the female literary tradition in these broad terms, in relation to the wider evolution of women’s self-awareness and to the ways in which any minority group finds its direction of self-expression relative to a dominant society, because we cannot show a pattern of deliberate progress and accumulation.“ Showalter, Elaine. Op. cit., s. 11.

¹⁸ Potieranie analfabetizmu u žien prispievalo aj k rozširovaniu čitateľskej obce v ženských radoch.

lepšie popísať každodenný život poznačený závislosťou, bezmocnosťou a mlčanlivosťou, charakteristický pre nežné pohlavie. Písaním o vlastnej skúsenosti sa snažili zmeniť vnímanie a postoj svojich čitateľiek.

V 19. storočí boli spisovateľky naďalej predovšetkým ženami, až potom umelkyňami. Literárnu kariéru nepociťovali ako popretie svojej ženskosti, ale naopak ako rozšírenie svojej spoločenskej úlohy, ako spôsob väčšieho zdôraznenia svojej ženskosti. Ďalším prínosom bolo zdokonalenie obchodníckych vlôh, keďže autori museli pred vydavateľmi hájiť svoje práva, o to viac, ak sa jednalo o autorky. Tie navyše museli vynájsť stratégie, ako prekonať mužský odpor a nevraživosť voči ich písaniu na domácej pôde. Ak nebola iná možnosť, publikovali ženy tajne, pričom najčastejšou formou bolo zverejnenie svojho diela pod mužským pseudonymom. Ženy, zvyknuté na život v úzadí, nemali ťažkosti vyrovnáť sa s anonymitou. Mužský pseudonym im navyše dovoľoval prekročiť svoj ženský tieň, vyhnúť sa tomu, aby sa kritici sústredili viac na ich pohlavie ako tvorbu samotnú, no zároveň naďalej upadali do osídlených konvencií. Prijatím pseudonymu popreli ženu-autorku.

Od tých čias prešli ženy ako spisovateľky dlhú cestu. Elaine Showalter navrhla tri etapy vývoja ženskej prózy, ktoré sú dodnes citované, no určite veľmi obecné poňaté. Každá autorka je individuum, ktoré neraz nie je možné začleniť do dobovej kolónky. Pre načrtnutie popisu vývoja však použijeme aj my navrhnuté zjednodušené členenie. Prvá, tzv. feminínna etapa je obdobím ženských autoriek, ktoré sa zaraďovali medzi mužských spisovateľov písaním pod mužským pseudonymom, prípadne priezviskom zdôrazňovali svoj manželský stav. Obecné šlo o ženy akceptujúce svoje druhoradé postavenie v spoločnosti a vedomé si toho, že presadiť sa môžu len vtedy, ak neporušia normy a svoju literárnu činnosť budú prezentovať len ako vedľajšiu činnosť, ktorá nenaruša ich manželský život. Následkom zlepšenia vzdelávania dievčat a žien sa vyrovnávali možnosti sebarealizácie oboch pohlaví, čo prinieslo druhú vývojovú vlnu feministických spisovateľiek. Tie presadzovali väčšiu autonómiu žien a sústredili sa najmä na protest proti patriarchálnemu zriadeniu. Obdobie feminínneho prispôsobovania sa a feministického odporu vystriedala etapa oprostenia sa od predošlých hodnôt a snahy nájsť vlastnú samostatnú identitu. Showalter hovorí o súčasnej fáze ako o rýdzo ženskej¹⁹. Hľadanie ženskej identity však stále nedošlo do úspešného konca.

Kým ženské autorky muži neľahko púšťali na územie literatúry, ženské literárne postavy to mali omnoho jednoduchšie. Zväčšujúce zrkadlo, ktorým bola podľa Virginie Woolf žena mužovi, sa premietlo aj do zobrazovania ženských hrdiniek. Muži do nich uschovávali svoje sny a obavy, vytvorili idealizované obrazy žien, ktoré boli – a často sú dodnes – považované

---

¹⁹ V anglickom origináli všetky pojmy vychádzajú z rovnakého základu: feminine, feminist, female.

za univerzálne pravdivé. Ak ale ženy nedokázali zobraziť svet verejnej sféry dostatočne verne, ako by sme mohli očakávať, že mužom sa obdobný krok podaril smerom k ženskému mysleniu? Muž ako predstaviteľ spoločenskej normy mal však tú výsadu, že jeho interpretácie sveta neboli spochybňované, takže s názormi a pocitmi hrdinov jeho diel sa dlho stotožňovali všetci čitatelia bez slova protestu.

„Máte predstavu, koľko kníh o ženách sa napíše v priebehu jedného roka? Tušíte, koľko z nich napísali muži? Ste si vedomé toho, že ste možno najdiskutovanejším stvorením vo vesmíre?“²⁰ Týmito slovami Virginia Woolf predostrela fakt, že muži sa vo svojich dielach ženským postavám nevyhýbali, práve naopak, premietali do nich svoje skreslené predstavy o ženách v domnienke, že ženský svet dokonale poznajú. Ale aký svet žien skutočne poznali? Okrem dôverného vzťahu medzi matkou a dcérou nepripúšťali medzi dvoma ženami iný ako nenávistný vzťah plný ohovárania a žiarlivosti.

„Ale takmer bez výnimky sú vylúčené vo vzťahu k mužom. Prekvapujúce je zistenie, že až do čias Jane Austen všetky významné ženské postavy boli nielen videné z pohľadu druhého pohlavia, ale výlučne vo vzťahu k druhému pohlaviu. A akú malú časť života pritom tento vzťah tvorí a ako málo aj o ňom môže muž vedieť, ak ho pozoruje cez čierne alebo ružové okuliare, čo mu pohlavie nasadilo na nos.“²¹

Z citátu vyplývajú dva poznatky. Prvý, že muži opomínali spomenúť vzťah medzi ženami, ktorý by bol iný než negatívny. Virginia Woolf pokračuje: „Chloe mala rada Olíviu... Neľakajte sa. Nečervenajte sa. Priznajme si v súkromí našej uzavretej spoločnosti, že takéto veci sa niekedy stávajú. Niekedy ženy majú rady ženy.“²² Samozrejme Woolf narážala na lesbický pomer, ktorý muži nemohli chápať a nedokázali popísať. A najmä – nepripúšťali ho. Muži totiž vnímali ženy, a to je náš druhý poznatok, na základe svojich osobných skúseností a očakávaní, ale aj obáv. Hoci literatúra obsahovala celú plejádu ženských postáv, môžeme

---

²⁰ „Have you any notion how many books are written about women in the course of one year? Have you any notion how many are written by men? Are you aware that you are, perhaps, the most discussed animal in the universe?“ Woolf, Virginia. Op.cit., s. 40.

²¹ „But almost without exception they are shown in their relation to men. It was strange to think that all the great women of fiction were, until Jane Austen's day, not only seen by the other sex, but seen only in relation to the other sex. And how small a part of a woman's life is that; and how little can a man know even of that when he observes it through the black or rosy spectacles which sex puts upon his nose.“ Ibid., s. 124.

²² „Chloe liked Olivia... Do not start. Do not blush. Let us admit in the privacy of our own society that these things sometimes happen. Sometimes women do like women.“ Ibid., s. 123.

z nich vytvoriť niekoľko obecných typov a uvidíme, že ani zďaleka nepostihovali bohatosť ženských – a ľudských – charakterov.

Široká škála ženských postáv začína u tých božsky dobrotivých a končí pri pekelných hriešniciach. Muži ale nahliadali na ženy v rámci určitých modelov. Videli sme, že cnostná vydatá žena alebo slobodná panna mala byť cudná a podriadená mužovi. Tento typ krehkých a nesamostatných stvorení sa tiahne dejinami literatúry odnepamäti, no nájst' jeho dokonalú predstaviteľku v skutočnom živote by bolo oveľa ťažšie. Muži však poznali svoje podriadené manželky a sestry len z tohto uhla pohľadu a nedokázali do svojich predstáv vtesnať aj inú, odvrátenú stránku ich osobnosti. Proti nim stavali ženu zvodnú, vedomú si svojho osobného kúzla a využívajúcu ho vo svoj prospech. Zvodkyňa odrážala strach mužov zo straty kontroly pri intímnom styku, preto obvykle táto postava skončila nejakým spôsobom potrestaná a morálne odsúdená. Spomeňme si na markízu de Merteuil z *Nebezpečných známostí*, ktorej z dnešného hľadiska môžeme „vyčítať“ len jedno – že proti mužom používala ich vlastné zbrane. Finálne zohavenie kiahňami aspoň symbolicky vynieslo nad ňou ortieľ. Iné hrdinky v snahe naplniť svoje citové potreby tiež skončili v osídloch cudzoložstva, hoci popri tých z predošlej kategórie pôsobili oveľa nevinnejšie. Neboli už vinničkami, ale obeťami, trestu sa však nevyhli ani ony. Emma Bovary či Anna Karenina si za porušenie manželského sľubu vyslúžili smrť.

Ženský osud bol tradične pasívnym prijatím okolností, ktoré neponúkali veľký výber. Napriek uzavretiu sa v domácnosti však ženy nikdy neprestali mužov fascinovať schopnosťou dávať život a vytvárať doma svoj vlastný mikrosvet. Nikdy neprestávali byť múzou, inšpiráciou, hoci podľa mužského názoru boli stvorené iba na uspokojovanie potrieb svojich manželov, synov, otcov. Čo však so ženami, ktoré tento účel nespĺňali? V literatúre nájdeme príklady žien nepríťažlivých, hrubých, nepoddajných, ktoré v mužoch vzbudzovali odpor. Nebolo nič odpudivejšie ako stará panna, ktorá v žiadnom smere nenaplnila svoj ženský údel. Hoci v skutočnosti nemuseli tieto ženy zákonite byť zatrpknuté, mužmi zobrazené hrdinky na jednej strane vyvolávali averziu, na druhej práve ony najviac po mužoch túžili a zasluhovali trest. Do tejto kategórie spadajú aj tie postavy, ktoré dokázali žiť svoj život bez mužskej opory, prípadne ich manžel nehral relevantnú úlohu v rodine. Príkladom odpudivej a grobianskej ženy nám môže byť matka Pascuala Duarte (ktorá si nevyslúžila ani vlastné meno), ale aj francúzske stredoveké frašky poskytujú bohatý repertoár potrestaných fúrií. Môžeme sa iba domýšľať, nakoľko sa do týchto postáv premietli osobné problémy samotných autorov. Najväčší mizogýni boli neraz sami neatraktívni pre opačné pohlavie, čo im privodilo nenávisť voči ženám obecné.

Literatúra ako dielo veľkých autorov – mužov zobrazovala ženy viac či menej verne v rámci popísaných modelov. Hélène Cixous zachádza ďalej a odvážne tvrdí, že v mužskom svete bola žena vždy stelesnením hriechu. Hrešila, ak túžila po rozkošiach, aj tým, ak po nich netúžila. Prehrešovala sa voči mužom, ak bola príliš materská, ale aj vtedy, ak materstvo odmietala.²³ Muži mali obmedzené a jednostranné predstavy o ženách, no ženy o mužoch tiež. Neprenikli do mužskej sféry a svojich hrdinov vybudovali vo svojej fantázii na základe toho, ako si mužov predstavovali a ako dúfali, že by sa muži mohli a mali správať. Mužské portréty v ženami písaných dielach pôsobili komicky, nevierohodne, no podávali dôkaz o očakávaní žien voči mužom vo svojom okolí. Keď Margaret Atwood vraví, že mužské romány sú o mužoch a tie ženské tiež, len z inej perspektívy²⁴, poukazuje na dva fakty: že ženy nevenovali pozornosť len ženám a ich vesmíru, ale aj mužom, ktorý doň neodmysliteľne patrili, a že ženy videli mužov inak, než sa videli oni sami, čo teoreticky umožňovalo mužom konfrontovať svoje predstavy s predstavami žien. Obraz žien v literatúre potreboval podobnú konfrontáciu. Navyše existovali dlho tabuizované témy, o ktorých muži nepísali, pretože ich nikdy nezažili: menštruácia, tehotenstvo, pôrod, klimaktérium, znásilnenie, potrat a pod. Žena musí písať ženu, ako muž musí písať muža²⁵. Iste je prínosné doplniť tieto obdobia života ženy do sveta literatúry, no nejedna autorka či kritička sa ohradila voči názoru, že ženy by mali písať len o tom, čo mužom zostáva skryté. Poetika ženskej literatúry by sa tak obmedzila na poetiku utrpenia. Ženy vnímajú svet odlišne, prežívajú ho odlišne, píšu odlišne. Ochudobniť sa o ich pohľad by znamenalo ignorovať polovicu ľudskej skúsenosti.

---

²³ Cixous, Hélène. *Smích Meduzy. Aspekt*, 1995, č. 2-3, s. 14.

²⁴ Atwoodová, Margaret. *Hra na vraha*. Praha: BB/art, 2004, s. 51.

²⁵ Cixous, Hélène. *Op.cit.*, s. 13.

2. Písať bielym atramentom

Ženy píšu odlišne. Čo to znamená? V dôsledku nepopierateľného rozmachu ženskej tvorby na literárnom trhu vyvstala polemika, či existuje typicky ženský jazyk. Už sme uviedli, že niektoré literárne žánre boli považované skôr za prejav ženského tvorivého ducha (denník, autobiografia, epištolárna literatúra, sentimentálny alebo psychologický román). V súčasnosti je dominantným žánrom ženských autoriek román pre jeho potenciál vyrozprávať intímny príbeh a zároveň interpretovať okolitý svet a pokúsiť sa tak vyrovnáť sa s ním.

Existuje ale ženský jazyk neprístupný mužom? Jazyk, ktorým sa učíme komunikovať, je spoločný obom pohlaviam a nie je možné sa od neho odpútať. Osvojovanie si skutočností z pozície určitého pohlavia ale so sebou nesie odlišné životné skúsenosti, iný pohľad na svet a teda odlišný spôsob vyjadrovania sa. Zároveň musíme prihliadať k biologicky podmieneným odlišnostiam, konkrétne k rozdielnemu fungovaniu mužského a ženského mozgu. V dôsledku toho sa muži vyjadrujú prevažne analyticky, rétoricky, ľahšie spracovávajú abstraktné pojmy, kým ženský prejav je spontánny, cyklický, zdalo by sa, že aj menej organizovaný, ovplyvnený pocitmi. Ženy nepopierateľne majú svoju vlastnú logiku, na základe ktorej triedia a prezentujú fakty. Po stáročia však realitu zachytávalo ľudstvo pojmami vytvorenými mužskými mysliteľmi a ženy si tieto pojmy pasívne osvojovali. Až feministické teórie oslobodili jazyk žien. Hovorí sa dokonca o dvojakom hlase žien, keďže ako spoločenská subkultúra vychádzajú z mužmi vytvoreného diškurzu, v kontexte ktorého vytvorili svoj vlastný, ženský.

Neexistuje teda typicky ženský štýl písania. Ženský prístup je skôr viditeľný v percepcii a v popise skutočností než v jazykovom aparáte, hoci je pravdepodobné, že ženy budú používať iné metafory, iný druh humoru či viac zdobenín než muži. Ani témy v dielach spisovateľov a spisovateľiek nemusia byť nutne odlišné, ale ich poňatie áno.

Ženská literatúra je však dnes umelo vytvorená etiketa, hoc etiketa veľmi účinná. Jedná sa pochopiteľne o reklamný trik nakladateľstiev, ktoré v ružovom obale plánujú predáť v mnohotisícovom náklade nespočetné množstvo viac či menej podobných príbehov „zo života žien“. Ako veľmi zo života čerpajú necháme na posúdení každého čitateľa. Nejedna autorka sa spolieha práve na fakt, že táto etiketa zabezpečí jej dielam vysokú predajnosť. Niet divu, že ženská literatúra si vyslúžila dehonestujúcu povest' brakovej literatúry. Zaškatuľkovať ženskú literatúru do románov patriacich do tzv. červenej knižnice by ale bola chyba. Ženská tvorba je oveľa rozmanitejšia. Ešte v 19. storočí by sme našli v ženskej tvorbe spoločné rysy a podobné zápletky, no v súčasnosti môžeme o ženskej literatúre povedať len jedno: existujú ženy, ktoré píšu, a píšu podľa toho, ako žijú. Byť ženou totiž neznamená byť

„prirodzene“ nežná a starostlivá, tak ako nie každý muž je aktívny, silný, priebojný. Podobne ako sa v dielach mužských autorov objavujú ženské rysy, jestvujú autorky, ktorých tvorba nesie znaky mužské (čo tvrdíme za predpokladu, že akceptujeme obecné rozšírený prístup deliaci ľudské vlastnosti na aktívne – mužské a pasívne – ženské). Preto nemôžeme automaticky predpokladať, že všetky diela napísané ženami budú vo svojej podstate feministické či aspoň hlásajúce jednoznačne ženské hodnoty. Písanie diel so ženskými rysmi sa dnes stáva alternatívou aj pre mužov. Doteraz sme totiž nezamysleli nad jednou otázkou: ak existuje ženská literatúra, jestvuje aj mužská? Celé stáročia bola považovaná za literatúru univerzálnu, ale s príchodom ženskej alternatívy možno vytyčiť rozdiely v tvorbe mužov a žien – a rovnako ako romány žien zdieľajú niektoré témy, aj muži majú určité spoločné sny a obavy. Môžeme tiež vypožorovať v tvorbe nejedného súčasného autora väčší príklon k popisu mužského emocionálneho sveta. Prekvapivo majú muži čoraz menšie ťažkosti, keď píšú o svojich pocitoch. Aj za to vďaka ženskej emancipácii. City dnes nie sú vnímané u muža ako slabosť alebo prejav homosexuality. Väčšina mužov dokonca priznáva, že sa im páči byť romantickí. Ale v dôsledku pretrvávajúcich rodových stereotypov v spoločnosti je pre nich neraz ťažké v reálnom živote skĺbiť obe stránky svojej osobnosti, maskulínnu a feminínnu.

Vráťme sa k spomínaným rozdielom. Helen Fisher zhrnula často opakovaný argument do nasledujúcich viet:

Keď muži a ženy píšú, muži budú s väčšou pravdepodobnosťou rozprávať o vyhratých súťažiach alebo o tom, kedy získali dovolenku zdarma či chytili najväčšiu rybu, teda o konkrétnych, samostatných udalostiach. Ženy píšú o ľuďoch, miestach, nepríjemných situáciách. Ich príbehy zahŕňajú širší spoločenský kontext.²⁶

Ďalšou odlišnosťou je, že muži zvyknú posudzovať svet podľa presne stanovených pravidiel, kým ženy prihliadajú k okolnostiam. Preto ženy menej kategoricky vynášajú závery a venujú viac priestoru psychologickým rozborom. Každú životnú situáciu sa snažia vidieť z viacerých uhlov pohľadu a pochopiť konanie jednotlivých aktérov. Z toho dôvodu je pre mnohé romány ženských autoriek charakteristické rozprávanie z viacerých perspektív. Veľmi často sa stretávame aj s rozprávaním v prvej osobe, ktoré navodzuje dojem autobiografického

---

²⁶ „When men and women write stories, men are more likely to discuss the contests they have won, or when they received a free vacation or caught the biggest fish – concrete, isolated events. Women write about people, places, or embarrassing situations, tales that encompass a broader social context.” Fisher, Helen. Op.cit., s. 8.

rozprávania a prispieva k lepšej komunikácii medzi rozprávačom a čitateľom. V rámci ženskej literatúry má aj ďalšiu významnú funkciu – dopomáha k utváraniu akejsi ženskej pospolitosti, nakoľko pre ženy je podstatné budovanie sociálnych vzťahov čo i len vo fiktívnej rovine. Pretože čítať je tiež spôsob, ako možno žiť²⁷.

Aj samotný akt písania je odlišný, pokiaľ sa jedná o ženské autorky. „Keď miluješ, si nesmrteľný. [...] Keď vymýšľaš príbehy, tiež sa stávaš nesmrteľným.“²⁸ Pre ženy teda žiť, milovať a písať je to isté.

[...] muž sa v procese písania sám sebe vzdáva, má sklon k nestrannosti, vytvára nové svety a bytosti. Pre ženu je naopak slovo predĺžením jej osobnosti a činí jej písanie bezprostrednejším. [...] Aspekt tvorivosti zohráva v súčasnej ženskej literatúre veľmi dôležitú úlohu. Písať znamená utvárať seba samu.²⁹

Tvorivý proces sa stáva procesom sebarealizácie. Spisovateľky hľadajú slová, riešia otázku jazykového výrazu, prostredníctvom ktorého skúmajú vlastnú identitu, výraz svojej osobnosti. Ženský jazyk teda nie je jazykom neúplnosti, ako tvrdil Freud. Feministické teoretičky sa celé desaťročia snažili ukázať, že ženy netrpia kastročným komplexom, naopak, sú oveľa bohatšie než ich mužské náprotivky. Vychádzajúc z anatómie po vzore Freuda učinili z ženského tela miesto mnohých a rozličných rozkoší, ktoré sa nesústredia len na oblasť jedného dominantného orgánu. Jednak odtabuizovali ženskú sexualitu, ale zároveň treba vnímať ich slová v prenesenom zmysle. Keď Luce Irigaray tvrdí, že žena sa dotýka seba samej neustále, že prijíma a dáva zároveň, kým muž iba expanduje a narúša intímny ženský dialóg, nestačí vnímať toto tvrdenie iba explicitne ako popis sexuálneho aktu. Skrýva sa v ňom metafora ženského písania ako neustáleho rozhovoru, hľadania vlastnej identity. Hélène Cixous symbolický falus nahradila symbolickou matkou, odmietla nadvládu rozumu a vyzvala ženy, aby písali bielym atramentom. Matka prítomná vo vnútri každej ženy v nej naveky zanechá kvapku materského mlieka, ktoré z ženy činí darkyňu, ochrankyňu, zdroj

---

²⁷ „Porque leer es una forma de vivir.” Montero, Rosa. *La loca de la casa*. Madrid: Alfaguara, 2003, s. 178.

²⁸ „Al amar eres eterno. [...] También eres eterno mientras inventas historias.” *Ibid.*, s. 13.

²⁹ „[...] el hombre se separa de sí mismo al escribir, tiende a objetivar, establece entes y mundos nuevos. En la mujer, al contrario, la palabra es una extensión de ella misma, lo cual produce una escritura más inmediata. [...] El aspecto creativo es muy importante en la literatura femenina actual; escribir se vuelve igual a crearse.” Ciplijauskaitė, Biruté. *La novela femenina contemporánea (1970-1985). Hacia una tipología de la narración en primera persona*. Barcelona: Editorial Anthropos, 1988, s. 20.

blaha.³⁰ V tom vidí podstatu ženského písania, v hojnosti, pluralite, v dávaní sa bez toho, aby darovaním niečo stratila.

Potreba vytvorenia nového, ženského jazyka ako protipólu mužského diškurzu je v teoretickej rovine spoločná všetkým autorkám. Konkrétne realizácia sa však zdá byť zložitejšia. Jazyk ako prostriedok komunikácie nemožno nahradiť iným systémom a zároveň sa ním ženy snažia uchopiť niečo tak neuchopiteľné ako je život. Že sa jedná o otázku stále aktuálnu i po toľkých desaťročiach od jej vzniku potvrdzujú aj slová Rosy Montero, ktorá sa pred niekoľkými rokmi vyjadrila k ženskému písaniu nasledovne:

Román v sebe zahŕňa všetko, čím je utváraný autor: jeho sny, prečítanú literatúru, vek, jazyk, vzťahy, choroby, rodičov, spoločenskú triedu, prácu... a nepochybne aj jeho pohlavie.³¹

Toto je dôležité: dlhé roky mala tvorivá žena sklon napodobňovať mužský uhol pohľadu z nedostatku literárnych, kultúrnych a umeleckých ženských vzorov. [...] Ale my ženy si nesieme vo vnútri kľbko špecifických zážitkov vyplývajúcich zo samotnej podstaty nášho pohlavia, tak ako aj muži majú svoj zvláštny kút. [...] Dobré teda, teraz je rad na nás. V čisto ženskej spoločnosti aj my vynášame na svetlo sveta naše hlboko zakorenené predstavy o mužoch. Oni nás vidia takto, ale ako ich podvedome vidíme my? [...] A to nie je jediná typicky ženská téma. Uvediem ďalší príklad, ktorý sa v súčasnosti derie na povrch z hĺbín ženskej mysle: ako sa skutočne staviame voči otázke materstva, prípadne bezdetnosti? Aké mýty, aké sny a aké obavy sa skrývajú v našom najhlbšom vnútri? Ako ich dokážeme vyjadriť? Posledný príklad: menštruácia. [...] Táto úplne bežná záležitosť je v našej kultúre zaťažená nánosmi symbolických významov, [...] zamlčovaná až prehliadaná. Keby menštruovali muži, svetová literatúra by bola plná metafor o krvi. [...] A tak existujú nepatrné oblasti života, ktoré môžeme pomenovať iba my, ženy. [...] Takže keď my ženy písaním dopĺňame obraz sveta o skutočnosti dovtedy skryté len v našom vnútri a premieňame ich tak na dedičstvo celého ľudstva, muži budú môcť používať krvácajúce metafory ako by boli ich vlastné, alebo sa budú prispôbovať ženskému vzoru muža, podobne ako sa mnoho žien snaží podobať sa mužskému ideálu ženy.³²

---

³⁰ Cixous, Hélène. *Op.cit.*, s. 14.

³¹ „Una novela es todo lo que el escritor es: sus sueños, sus lecturas, su edad, su lengua, su apariencia física, sus enfermedades, sus padres, su clase social, su trabajo... y también su género sexual, sin duda alguna.” Montero, Rosa. *Op.cit.*, s.171.

³² „Esto es importante: durante muchos años, al no tener modelos literarios, culturales y artísticos femeninos, la mujer creadora tendió a mimetizar la mirada masculina. [...] Sin embargo, las mujeres poseemos un pequeño

Žena – autorka vťahuje do fiktívneho príbehu aj svoj vlastný. Má k svojim postavám akýsi materskejší prístup. V nasledujúcich kapitolách sa pokúsime zistiť, ako ženy písali ženu v španielskej literatúre po páde Frankovej diktatúry, ktoré problémy považovali za najpálčivejšie a aké závery si snád' mohli z ich diel vyvodit' čitateľky. Štyri z najznámejších španielskych autoriek nám vyrozprávali svoje príbehy. Vstúpme do ich sveta a rozšírme paletu ženských literárnych charakterov.

2.1. Rosa Montero

Prvou zastávkou na ceste po moderných dejinách španielskej ženskej literatúry bude obdobie 70. rokov, kedy následne po Frankovej smrti došlo v Španielsku k politickým a spoločenským zmenám, ktoré sa odrazili aj v tvorbe spisovateľ'ov. Hoci Frankov režim sa postupne zvoľňoval, až jeho pád a prechod k demokracii umožnili autorom slobodnejšie vyjadrovať svoje názory na spoločnosť bez obáv z prípadnej cenzúry. Tá krok za krokom objavovala krásy aj nástrahy demokratického sveta a v priebehu niekoľkých rokov sa snažila dobehnúť všetko to, čo za posledných tridsať rokov zameškala, vrátane kultúry neviazaných vzťahov a drog. Emancipácia španielskych žien síce zaostávala za zvyškom západného sveta, no idey oslobodenia ženy zo súkromnej sféry rýchlo prenikali na Pyrenejský polostrov. Zároveň v tomto období dochádza k rozmachu ženskej literárnej produkcie, čo znamenalo, že ženy konečne mohli verejne prezentovať kritický názor na svoje postavenie v spoločnosti.

Na sklonku 70. rokov sa tejto možnosti chopila aj mladá novinárka Rosa Montero (1951). V roku 1979 publikuje svoj prvý román *Crónica del desamor* (*Kronika nelásky*), v ktorom

---

núcleo de vivencias específicas por el hecho de ser mujeres, de la misma manera que los hombres poseen su rincón especial. [...] Pues bien, ahora a las mujeres nos toca hacer lo propio. Entre todas estamos también sacando al exterior nuestras imágenes míticas de los hombres. Ellos nos ven así, pero nosotras, ¿cómo les vemos en nuestro subconsciente? [...] Y éste no es el único tema específicamente femenino. Citaré otro asunto que está emergiendo ahora de las profundidades de la mente de las mujeres: ¿cómo nos sentimos de verdad, en lo más hondo, frente a la maternidad y la no maternidad? ¿Qué mitos, qué sueños y qué miedos se ocultan ahí, y cómo podemos expresarlos? Sólo un ejemplo más: la menstruación. [...] Pero esa realidad cotidiana, tan cargada de ingredientes simbólicos [...], es sin embargo silenciada y olímpicamente ignorada en nuestra cultura. Si los hombres tuvieran el mes, la literatura universal estaría llena de metáforas de la sangre. [...] Y hay unas pequeñas zonas de la realidad que sólo nosotras podemos nombrar. [...] De la misma manera, a medida que las mujeres novelistas vayamos completando esa descripción de un mundo que antes sólo existía en nuestro interior, lo iremos convirtiendo en patrimonio de todos; y los varones también podrán utilizar las metáforas sangrientas como si fueran suyas, o intentarán adaptarse a nuestros modelos de hombre, como muchas mujeres intentan parecerse a los modelos de mujer que ellos han inventado.” Montero, Rosa. Op.cit, s. 175-178.

nemožno nepostrehnúť vplyv autorkinho štúdia psychológie a žurnalistiky. Aj v nasledujúcich románoch rada prezentuje medziľudské vzťahy a verne zachytáva obraz zmien v španielskej spoločnosti. Jej tvorba vďaka za svoj úspech práve pútavému obsahu a priamemu štýlu podobnému novinárskemu jazyku, čo diela Rosy Montero robí ľahko prístupnými širokej verejnosti. Už prvé slovo názvu románu, kronika, upozorňuje na spojenie novinárskeho vnímania a literárneho zobrazenia reality. Román predstavuje niekoľko príbehov spojených do jedného celku, pričom osudy postáv sledujeme bez toho, aby dochádzalo k ich hlbšej psychologickej analýze. Napriek tomu sa autorke podarilo prostredníctvom hlavnej hrdinky vytvoriť portrét Španielska v predvečer 80. rokov. Pozorovaním okolia odhaľuje každodenné obavy a túžby ľudí vo svojej blízkosti a podľa charakteru ich vzájomného vzťahu sa k nim vyjadruje raz kruto, inokedy nežne, miestami ironicky. Fiktívny svet románu sa tak stáva zrkadlom doby a úspešne zachytáva najpálčivejšie spoločenské konflikty. Osobné a kolektívne skúsenosti sa prelínajú. Kaleidoskopický obraz španielskej súčasnosti vyvstáva na pozadí osudov najmä ženských postáv.

Román je charakteristický svojou fragmentárnosťou. Je vyrozprávaný v tretej osobe, no z pohľadu hlavnej hrdinky. Text predložený čitateľovi je vlastne knihou, ktorú zamýšľa jedného dňa napísať. Dej je zasadený do Madridu v období rodiacej sa demokracie a postavy vekom spadajú do jednej generácie, ku ktorej v čase vzniku románu patrila aj Rosa Montero. Každá postava si nesie svoj príbeh, v istom zmysle reprezentatívny, ale zároveň kladený do kontrastu s inými životnými osudmi, čím dochádza ku konfrontácii jednotlivých názorov a k poznaniu, že v žiadnej situácii nie je možné vyniesť jednoznačný záver. Údel ženy je však ťažký z akéhokoľvek uhla pohľadu a za akýchkoľvek životných podmienok, myslí si hlavná protagonistka Ana Antón, slobodná matka pracujúca ako novinárka v jednom z veľkých španielskych denníkov a aspirujúca na literárnu kariéru. K tomuto názoru dochádza síce postupne, no načrtáva ho hneď v úvode:

Piensa Ana que estaría bien escribir un día algo. Sobre la vida de cada día, claro está. Sobre Juan y ella. Sobre Curro y ella. Sobre la Pulga y Elena. Sobre Ana María, que ha perdido el tren en alguna estación y ahora se consume calladamente en la agonía de saberse vieja e incapaz de. Sobre Julita, muñeca rota tras separarse del marido. Sobre manos babosas, platos para lavar, reducciones de plantilla, orgasmos fingidos, llamadas de teléfono que nunca llegan, paternalismos laborales, diafragmas, caricaturas y ansiedades. Sería el libro de las Anas, de todas y ella misma, tan distinta y tan una.³³

³³ „Ana uvažuje o tom, že by nebolo zlé jedného dňa niečo napísať. Pochopiteľne niečo o každodennom živote. O Juanovi a o nej. O Currovi a o nej. O Blške a Elene. O Ane Maríi, ktorej v jednej zo staníc ušiel vlak a teraz ju

Neomylnosť svojej teórie podkladá vzápätí rôznymi hypotetickými situáciami, v ktorých by sa mohla ocitnúť, keby jej v tej chvíli zavolať jeden z potenciálnych milencov. Mohla by sa práve vrátiť od zubára, trpieť menštruačnými bolesťami alebo mať jednoducho nepríjemnú náladu, no vidina romanticky strávenej noci by ju prinútila prekonať fyzické nepohodlie a prehodnotiť svoje plány. O syna by sa jej postarala matka, bolesť utlmia analgetiká, ráno si privstane, aby dopísala reportáž, prípadné schôdzky s priateľmi zruší. „*Y sabe que saldrá y será encantadora, inteligente, divertida y amable, que representará con sabio hábito su papel de mujer fuerte y libre, [...]*.”³⁴ Hneď nato si uvedomí, ako komicky musí vyzeráť tridsiatnička ženúca sa za milostným dobrodružstvom, pričom muži by v podobných situáciách svoje pohodlie neobetovali. Už v úvode teda načrtáva jeden z motívov románu, že žena musí obetovať viac než muž, aby dosiahla trochu pozornosti a lásky.

Následne sa dozvedáme viac o konkrétnych prípadoch z jej okolia. Súkromné príbehy Aniných rovesníčok sa odohrávajú na pozadí politických zmien poznamenaných protestmi proti Frankovej diktatúre či bombovými atentátmi baskických separatistov. Po rozčarovaní z vývoja udalostí po prechode k demokracii nastáva u aktérok románu rozčarovanie aj v osobnom živote.

Elena predstavuje prototyp modernej emancipovanej ženy. V devätnástich rokoch opustila rodičovský dom a rozhodla sa študovať filozofiu. Nadobudnutej slobode chýbal k úplnosti len posledný krok – strata panenstva. Na fakulte spoznala Miguela Ángela, syna bohatých rodičov, ktorý jej spočiatku nebol sympatický, ale zodpovedal typu mladíka vyhľadávajúceho známosti na jednu noc. Elena totiž nepristupovala k prvej sexuálnej skúsenosti s očakávaním prelomovej udalosti. Panenstvo jej bolo na ťarchu a jeho strata v jej očiach nie je nič viac než jedna z udalostí, ktoré patria k životu. Prvý bozk v sedemnástich rokoch v nej vyvolal odpor a znechutenie, čo pripisovala prudérnej výchove zanechávajúcej dievčatá v neznalosti, považujúc sex za niečo nanajvyš odpudivé. Keď sa ocitne osamote s Miguelom Ángelom, pochopiteľne na sebe spočiatku badá známky strachu:

---

v tichosti zožiera agónia vedomia, že je stará a neschopná niečo zmeniť. O Julite, tej rozbitej bábike, akou zostala po rozchode s manželom. O mazľavých rukách, riade, ktorý treba umyť, o znižovaní stavu pracovníkov, predstieraných orgazmoch, telefónoch, čo napriek čakaniu nikdy nezazvoní, o paternalizme v pracovnej sfére, vnútramaternicových telieskach, ľudských karikatúrach a úzkosti. Bola by to kniha o všetkých Annách aj o nej samej, tak rozmanitej vo svojej celistvosti.“ Rosa Montero. *Crónica del desamor*. Madrid: Debate, 1999, s. 8.

³⁴ „Vie, že s ním pôjde na večeru a bude okúzľujúca, inteligentná, zábavná a milá, že umne zahrá svoju úlohu silnej a slobodnej ženy, [...].“ Ibid., s. 9.

[...] ¿será cierto ese dolor físico del acto? ¿ese penoso desgarró del desvirgue, las sangres culpables que han de manchar el cuerpo y la cama, según oscuras referencias de la infancia? Bah. Tonterías. Elena se siente espléndidamente a punto para dar este paso. Ni siquiera tiene miedo a posibles fijaciones. Miguel Ángel no será el último, de eso está segura, aunque sea el primero.³⁵

Napokon sa ukáže, že výchovou nadobudnuté poznatky sa líšia od skutočnosti. Miguel Ángel prejaví rešpekt voči tomu, čo pre Elenu prakticky nič neznamená, a nabúra Elenine predstavy o mužoch, ktorým „ide len o jedno“. Prekvapená a rozhnevaná zároveň sa túži dostať čo najskôr domov, aby zabudla na prvý neúspešný pokus o vstup do aktívneho pohlavného života. Po ceste si však Miguel Ángel vynúti aspoň orálny styk. Elena sa ocitá po prvý raz v živote v intímnej blízkosti muža, [...] *no está excitada en absoluto, se encuentra a sí misma vacía, abandonada y sin respuestas. [...] duda, le da asco, [...] se encuentra tan torpe, tan culpable por no saber [...]*³⁶, snaží sa nemyslieť na to, čo robí, a napokon si z celej udalosti odnáša iba pocit hnusu a rozhorčenia, ktorý na dlhé roky poznačil jej vzťah k mužom. V duchu myslí na roky mylnej výchovy, [...] *en todas esas madres, tías, abuelas que le han enseñado que el hombre es un vicioso cuyo único objetivo es acostarse contigo. Si supieran ellas, se dice, lo difícil que es que alguien te desvirgue [...]*³⁷. Nakoniec svoj cieľ dosiahne vďaka jednému z univerzitných profesorov.

Oveľa lepšie sa jej darilo v štúdiu a stala sa z nej nezávislá, politicky činná žena a uznávaná akademička. V dvadsiatich ôsmich rokoch sa však cíti byť predčasne zostarnutá, bez životného elánu a ženskej nehy. Nadviazala vzťah so ženatým kolegom, ktorý kvôli nej opustil manželku a dieťa. Hoci Elena iniciovala ich prvé schôdzky, bola zvyknutá na život osamote a Javiera vnímala ako votrelca. Nikdy neverila, že by sa vo vzťahu dokázal angažovať rovnako ako ona. Ich spolužitie poznačili neustále hádky, spôsobené Eleninou agresívnou povahou. Nedozvedáme sa príčinu jej agresie, ale dá sa vytušiť, že ju spôsobili roky neuspokojivého citového života, ktorý kompenzovala pracovnou aktivitou. Emancipačné

---

³⁵ „[...] boli pravdivé tie nejasné reči o bolesti, nepríjemnom pretrhnutí panenskej blany a krvácaní ako dôkaze viny, ktoré musí poškvŕniť telo a lôžko, ako jej od malička tvrdili? Pcha! Samé hlúposti. Elena sa cíti dokonale pripravená urobiť tento krok. Nebojí sa ani novej citovej závislosti. Je si istá, že Miguel Ángel bude prvý, ale nie posledný.“ Ibid., s. 47.

³⁶ „[...] nie je vôbec vzrušená, cíti sa prázdna, opustená, nenachádza odpovede. [...] váha, hnuší sa jej to, [...] mieša sa v nej pocit nemotornosti a viny za to, že nevie, čo má robiť [...]“ Ibid., s. 51.

³⁷ „[...] na všetky matky, tety, staré matky, ktoré ju učili, že muž je chlipník a chce sa s tebou iba vyspať. Keby len vedeli, aké ťažké je zbaviť sa panenstva [...]“ Ibid., s. 52.

idey sa podpísali aj na jej prístupe ku vzťahom. Nepovažuje sa za dobrú životnú partnerku, má pocit, že Javier ju vníma len ako milenkú, že ich vzťah nemá iný účel, pochybuje o partnerových citoch. Hlboko v sebe má neustále zakorenenú predstavu, že mužom nemožno dôverovať. Neutápa sa v slzách, no partnerský život ju unavuje a naplňuje melanchóliou. Čitateľ síce nemá možnosť nahliadnuť do Javierovho myslenia, ale drobné každodenné činy ho presvedčajú o opaku toho, čo tvrdí Elena. Keď Javierovi diagnostikujú nádor, neostýcha sa prejaviť strach a potrebu oprieť sa v ťažkých chvíľach o Elenu. Tá postupne dochádza k názoru, že emancipácia v nej potlačila prirodzenosť a vzbudila nenávisť voči všetkému ženskému. Byť ženou však nie je negatívum. Elena znovu objavuje svoju identitu a začína byť hrdá na to, že je žena. Tento proces zahŕňa zmierenie sa so svojou sexualitou aj s opačným pohlavím. Rovnosť nie je cieľ, rozdielnosť prestáva byť problémom, Elena nachádza krásu v rozmanitosti:

Piensa Elena que sí, que parir es un privilegio. O al menos empieza a pensarlo. Es curioso: durante años se rebeló a la posibilidad de ser madre; el sentimiento maternal, bah, bobadas, deformaciones culturales. Ahora, en cambio, cercana la treintena, comienza a ver las cosas diferentes. No es que quiera tener un hijo, no. No siente ningún deseo de ser madre. Pero ahora, y esto sí es nuevo, ha empezado a considerar el embarazo como una opción real y propia. Quizá es que durante mucho tiempo ha confundido la liberación de la mujer con el desprecio hacia la mujer misma: la liberación pasaba por la mimetización con el sexo del poder, había que adoptar valores masculinos, copiar al hombre, repudiar la identidad de hembra. Elena, ahora, ha descubierto en su cuerpo el orgullo de saber que puede parir, si quiere, y que esto no es una servidumbre. Ha descubierto el orgullo de reencontrarse como sexo.³⁸

Presným opakom Eleny je v tomto ohľade jej sestra Candela. V živote ju postretlo niekoľko tragických udalostí, ale napriek tomu – alebo práve preto – si zachovala prenikavý zmysel pre humor a dosiahla stav emočnej zrelosti. Zo všetkých protagonistiek románu má

---

³⁸ „Elena súhlasí, môcť rodiť je skutočne privilégium. Alebo si to aspoň začína myslieť. Zaujímavé, celé roky sa búrila voči možnosti byť matkou. Materinský inštinkt, pcha, hlúposť, je to iba kultúrna deformácia. Teraz tesne pred tridsiatkou však začína veci vidieť inak. Nieže by chcela dieťa, necíti potrebu byť matkou, ale zakúša nový pocit. Začína zvažovať tehotenstvo ako reálnu a príhodnú voľbu. Možno dlho zamieňala oslobodenie ženy so znevažovaním ženy ako takej. Oslobodzovanie šlo cestou pripodobňovania sa silnejšiemu pohlaviu, bolo treba prijať mužské hodnoty, napodobiť muža, vzdať sa ženskej identity. Elena si teraz v sebe uvedomuje hrdosť na to, že ak chce, môže rodiť, a nevníma to ako službu. Opätovné zmierenie sa so svojím pohlavím ju naplňuje pýchou.“
Ibid., s. 217.

najviac dôvodov sťažovať si na trpký osud, no ona je naopak vďačná za dve zdravé deti a prijíma zodpovednosť za svoj život. Materstvo vníma ako životný postoj, ktorý sa líši od biologických procesov, akými sú tehotenstvo či pôrod. Byť matkou znamená vedome spojiť svoj život so životom niekoho iného, na čo nestačí len chvíľkový materinský inštinkt. Candela k tejto úlohe pristupovala vždy zodpovedne, hoci pre okolie zostala zvláštnym prípadom nenapraviteľnej slobodnej matky, ktorá má každé dieťa s iným mužom. Cesta k vytúženému materstvu však bola posiatá trnmi. Otec prvého Candelinho dieťaťa spáchal samovraždu. Druhé dieťa sa narodilo zo vzťahu so ženatým mužom. Candela si uvedomovala všetky negatíva takého pomeru. Postupne sa jej zmocňovala úzkosť a len čo otehotnela, vzťah ukončila.

Hľadanie vhodného otca jej detí sa nezaobišlo bez niekoľkých bolestných skúseností. Po zlyhaní antikoncepcie musela odísť do Londýna, kde podstúpila interrupčný zákrok. Ana jej príbeh prekladá vlastnými postrehmi, kritizuje postoj cirkvi v Španielsku a pokrytectvo cirkevných predstaviteľov, ktorí tajne posielajú na podobné zákroky dievčatá z vlastných rodín, ale verejne zakazujú potraty a nútia tak bežné ženy riskovať ilegálny zákrok v nehygienických podmienkach, neodborný zásah nekvalifikovaných liečiteľov, prípadne minúť úspory na vycestovanie do zahraničia. Ako by nestačilo, že už samotná interrupcia zanechá na psychike ženy následky. Preto by rozhodovanie o vlastnom tele a prípadnom materstve malo zostať v rukách žien.

Candela po zákroku dostala nové vnútro maternicové teliesko, ktoré jej po pár mesiacoch spôsobilo infekciu a následnú hospitalizáciu.

Tuvo Candela mucho tiempo para reflexionar, allá en el hospital. Pensó en la liberación de la mujer, o mejor dicho, en esa supuesta liberación que a ojos de muchos hombres sólo se concretaba en lo sexual, en tener hembras más dispuestas, en olvidar el odiado condón, el coito interrumpido. Los hombres que inventaron la píldora la ofrecieron como clave mágica de la revolución de la mujer, como si eso fuera suficiente. Y así, también en España, en el prolífico franquismo, los médicos modernos recetaron píldoras con indiscriminado afán: es igual la marca, no importa el descanso o la frecuencia, porque la píldora es el invento liberador. Liberador de quién, piensa Candela. Después se “descubrió” el DIU, llegó la fiebre del cobre. Los ginecólogos lo alaban, es un método limpio, inodoro e insípido, tan ajeno al hombre como la propia píldora. Y además, es tan cómodo, los mismos médicos que te lo recomiendan pueden insertarlo, son 10.000

pesetas la colocación (hay que reconocer que es un anticonceptivo que resulta muy rentable).³⁹

Ironický pohľad na emancipáciu, ktorá v tomto smere ženám viac ublížila než pomohla. V konečnom dôsledku ešte zvýhodnila mužov. Samostatnosť žien obmedzila mužský pocit zodpovednosti za ženu a celú starostlivosť o predchádzanie počatiu nechala na jej pleciach. Samozrejme len do tej miery, kým neohrozuje pohodlie muža pri styku.

La píldora, el DIU, son problemas de mujer. Es ella quien las toma, quien lo sufre. El diafragma, sin embargo, es algo más cercano a la pareja: ¿ha de interrumpir el varón sus acaloramientos previos para que ella pueda colocarse el disco de caucho? Qué horror. ¿Ha de utilizarse a veces crema espermicida? Qué desastre. Son tan cómodas las píldoras o el DIU, esos métodos que el hombre no padece...⁴⁰

Napriek všetkému, čím v živote prešla, Candela na mužov nezanevrela. Mohli by sme povedať, že zastáva názory moderného umierneného feministického hnutia, pretože okrem problémov žien si uvedomuje aj tie mužské. Všetci sme od detstva privyknutí na svoje rodové úlohy a tak veľmi sa snažíme správne ich zastávať, že budujeme čoraz väčšiu priepasť medzi pohlaviami a namiesto vzájomného pochopenia sa ešte viac odcudzujeme. Candela tvorí akýsi názorový protipól Eleny. Tá žila dlho vo svete vybudovanom na predstavách, popierala vlastnú osobnosť. Jej sestra naopak verí, že keby ľudia zabudli na zväzujúce očakávania,

---

³⁹ „Candela mala v nemocnici dosť času na rozmýšľanie. Uvažovala o oslobodení ženy, či skôr o domnelom oslobodení, ktoré sa v očiach nejedného muža obmedzovalo iba na sexuálnu stránku. Konečne boli ženy prístupnejšie a oni mohli zabudnúť na nenávidený kondóm či prerušovanú súlož. Muži, ktorí vynašli antikoncepčnú tabletku, ju ponúkli ženám ako zázračný kľúčový prvok ich revolučného hnutia, ako keby nám len to stačilo. A tak aj v Španielsku za hlbokého frankistického režimu moderní lekári horlivo predpisovali tabletky a neprihliadali k ničomu, nezaujímala ich značka tabletiiek, frekvencia ani prestávka v ich užívaní. Veď to bol oslobodzujúci objav! Ako pre koho oslobodzujúci, pomyslí si Candela. Potom „vynašli“ vnútromaternicové teliesko a začala sa medená horúčka. Gynekológovia ho vedia ako čistú antikoncepčnú metódu bez chuti a zápachu, tak vzdialenú mužom ako samotná tabletky. A navyše je pohodlné, ten istý lekár ho môže odporúčať aj zaviesť, a to iba za 10 000 pesiet (treba uznať, že je to napokon aj metóda cenovo veľmi výhodná).“ Ibid., s. 26.

⁴⁰ „Tabletky či vnútromaternicové teliesko, to je problém ženy. Ona ich užíva a znáša nepohodlie. Diafragma, tá už je pre pár prítomnejšia. To má muž prerušiť svoje vzrušenie, aby si ona mohla zaviesť nejaký gumový klobúček? Hrôza pomyslieť! Treba k tomu občas pridať spermicidný krém? Hotová pohroma! Tabletky a teliesko sú predsa tak pohodlné a mužovi neznepríjemňujú život...“ Ibid., s. 28.

ktoré na nich kladie spoločnosť, boli by konečne sami sebou a najmä – šťastnejší. Vo víre nevyspytateľných životných príhod vidí jedinou možnosť, ako sa dá plnohodnotne žiť, a to tu a teraz:

Proyectos los deseos de felicidad en un hombre, o en que te toque la lotería, o en conseguir una casa mejor, o en lo que sea, no importa qué, con tal de que te desvíe hacia el futuro la responsabilidad de ti misma. Y yo no quiero, sabes Ana, yo no quiero seguir perdiendo vida.⁴¹

Ďalšou v repertoári ženských postáv je Blška, drobná rozvedená tridsiatnička, ktorá vyhľadáva čoraz mladších milencov. Pochádza z mnohopočetnej chudobnej rodiny, nemala možnosť študovať ako Elena. Veľmi mladá sa po pomerne krátkej známosti vydala, no manželstvo stroskotalo kvôli absencii intímneho spolužitia. Blška netušila, čo sa s ňou počas svadobnej noci bude diať, a po neohľaduplnom, bolestivom mladomanželskom znásilnení nebola schopná viesť normálny sexuálny život. Opäť šlo o následok výchovy v kláštornej škole, z ktorej si odniesla presvedčenie, že sex je hriechy a nečistý. „*Así llegó la Pulga al matrimonio, piensa Ana. Así llegué a la noche de bodas, piensa la Pulga. Y hay un silencio momentáneo enredado en pasadas frustraciones.*”⁴²

Až niekoľko rokov po rozvode sa odhodlala prekonať psychologickú bariéru, no spomienka na to, ako bola ovládaná, ju podnecuje vyhľadávať mladých neskúsených milencov, ktorých môže ovládať ona. Podvedome ale cíti, že to nie je správna cesta.

Štvorlístok uzatvára Julita, typická žena v domácnosti. Vydala sa, porodila manželovi tri deti a tým si splnila spoločenskú povinnosť. Zvyšok jej dní spočíval v rutinnom vytváraní ideálneho domova. Prestala sa o seba starať, nerozširovala svoje obzory, v očiach manžela stratila príťažlivosť, a tak ju opustil kvôli mladšej milenke. Julita sa nedokáže z tejto zrady spamätať. Obetovala mu pätnásť rokov svojej existencie, bol to jediný muž jej života, nepoznala inú náplň okrem toho byť jeho manželkou a matkou jeho detí, nikdy nepracovala. Teraz trávi celé dni utápaním sa v sebaľúťosti. Všetky jej priateľky sa jej snažia pomôcť, ale aj ženská solidarita má svoje medze. Ana už nemôže vystáť nekonečný prúd slz, Elena

---

⁴¹ „Premietaš svoju túžbu po šťastí do nejakého muža, do výhry v lotérii, lepšieho bývania, hocičoho, na tom až tak nezáleží. Ale napokon zodpovednosť za svoj život neustále odsúvaš do budúcnosti. Vieš Ana, ja už nechcem ďalej takto mrhať svojim životom, už nie.“ Ibid., s. 133.

⁴² „A s týmto vedomím vstúpila Blška do manželstva, uvažuje Ana. A s týmto vedomím som prežívala svadobnú noc, pomyslí si Blška. V tej chvíli sa medzi nimi rozhostí ticho zaťažené dávnymi sklamaniami.“ Ibid., s. 191.

nechápe, ako môže ktokoľvek obetovať svoj život a celú svoju osobnosť na oltár vzťahu. Julita napokon prekoná vžitú predstavu o celoživotnej vernosti jednému mužovi a nový vzťah ju naplní nečakanou spokojnosťou.

Okrem svojich priateľiek Ana stretáva rôzne typy žien na pracovisku. Zväčša sú staršie než ona, vydaté aj slobodné, ale všetky žijú uväznené v konvenciách. Vydaté ženy z práce utekajú domov pripraviť večeru manželom a sú vdáčne za školské jedálne pre ich ratolesti. Jedny si sťažujú na príliš náruživých manželov, iné im takých manželov závidia. Tie slobodné sa z práce vydávajú do ulíc a barov a snažia sa nejakého manžela nájsť. Vo vyzývavom oblečení a s výrazným líčením však končia v náručí náhodných jednorazových známostí, ktoré ani zďaleka nenaplnia ich predstavu o romantickej láske. Ana si uvedomuje, že po tridsiatke ženám rapídne klesajú šance na založenie uspokojivého partnerského vzťahu, aj keď sú všetky jej kolegyne v podstate inteligentné, príjemné, milé. U ženy hrá vek významnú úlohu – a Ana sama cíti, že akonáhle sa ocitla v kategórii tridsaťročných, jej život už prestal byť plný neobmedzených možností.

Úvodnú myšlienku, že žena je znevýhodnená za akýchkoľvek okolností, dopĺňa rozprávanie Eleninej a Candelinej matky. Ako predstaviteľka predošlej generácie len potvrdzuje, že história žien sa opakuje a nedá sa očakávať žiadna náhla zmena. Svoj manželský život popisuje nasledovne:

Los diez primeros años lloré un poco por las noches, en secreto, o bien en las mañanas, con la casa sola, sentada en una cama a medio hacer. Después me acostumbré. Me acostumbré a ir quemando días, esperando la noche, reventada de cansancio y de rutina. Sabes, pasé tanto tiempo sin salir de casa –sólo a la compra y los sábados al cine, conducida por tu padre- que llegó un momento en que me sentí incapaz de afrontar el mundo exterior. [...] Hace tan sólo cuatro años, tras leer un libro de iniciación sexual de tu hermana la pequeña, conseguí el primer orgasmo.⁴³

---

⁴³ „Prvých desať rokov som tajne plakávala po nociach alebo ráno, keď som sama doma sedela na rozostlanej posteli. Potom som si zvykla. Zvykla som si premrhať celý deň v očakávaní večera, otrávená únavou a stereotypom. Vieš čo? Tak dlho som nevychádzala z domu, ak nepočítam nákupy a sobotňajšie kino, kam ma brával tvoj otec, až som jedného dňa nebola už ani schopná čeliť okolitému svetu. [...] A prvý orgazmus som zažila len pred štyrmi rokmi, keď som si prečítala knihu tvojej mladšej sestry o zasvätení do sexuálneho života.“ Ibid., s. 214.

Ohliadnuc sa za svojím životom, považuje vernosť jednému mužovi za hlúpy a zbytočný prežitok. Ženy by podľa nej nemali vstupovať do manželstva neskúsené a mali by vedieť, že aj ony majú právo na uspokojivý intímny život.

Samotná Ana čelí mnohým podobným problémom, no jej príbeh je rozšírený aj o pracovnú oblasť. Hneď v osemnástich rokoch sa na prvom pracovnom pohovore stretáva so sexuálnym obťažovaním zo strany jej potenciálneho nadriadeného. Prácu v banke stratila kvôli tehotenstvu, čo samozrejme nebol oficiálny dôvod jej prepustenia, aby sa zamestnávateľ vyhol obvineniu z diskriminácie. Ako novinárka má možnosť pracovať vo sfére predtým vyhradenej výlučne mužom, ale aj tu musí denne bojovať voči predsudkom. Novinám obetuje veľkú časť svojho voľného času a napriek kvalitnej práci je naďalej platovo podhodnotená. Neustále ju ohrozuje možnosť nepredĺženia pracovnej zmluvy, kariérny postup jej sťažujú hneď dva faktory: stav slobodnej matky, ktorá nie je dostatočne časovo flexibilná, a fakt, že je žena, čo v očiach mužských kolegov vyvoláva pochybnosti o jej kompetencii venovať sa serióznym témam. To všetko je ďalší rozmer diskriminácie žien. Materstvo určuje ich pracovné možnosti aj zárobkovú schopnosť, pričom u mužov rodinný život nemá na kariéru obvykle žiaden vplyv. Ana sa ale nemôže spoliehať na druhý platový príjem, ktorý by jej zabezpečoval partner, sama musí živiť takmer päťročného syna, onedlho školopovinného, čo bude predstavovať ďalší nápor na rodinné financie. Odmietla sa stavať do pozície bezmocnej obete a odhodlane bojuje o svoju pracovnú pozíciu.

Ana jediná spomína obdobie svojho dospievania. Dlho nemala ženské krivky ako jej kamarátky a aj prvú menštruáciu, dôkaz prechodu do dospelosti, dostala neskôr než ony. Keď sa napokon toho dňa dočkala, k zmiešanému pocitu hanby a strachu sa pridali „dobre mienené“ rady jej matky:

No puedes tomar cosas frías, ni helados ni nada de eso, no puedes ducharte ni bañarte, no puedes ir a la piscina, no puedes tomar el sol, no puedes lavarte la cabeza, no puedes correr ni hacer gimnasia. Y ten cuidado y mírate la falda a cada rato, no vaya a ser que te la manches.

Prohibiciones, prohibiciones, prohibiciones. Todos esos tabúes inútiles y necios que te obligan a pensar que “eso” es estar enferma.⁴⁴

---

⁴⁴ „Nesmieš jesť nič studené, ani zmrzlinu či niečo podobné, nesmieš sa sprchovať ani kúpať, nesmieš ísť na plaváreň, nesmieš sa opaľovať, nesmieš si umývať vlasy, nesmieš behať ani cvičiť. A dávaj na seba pozor, podchvíľou si kontroluj sukňu, nie že si ju ušpiníš.

Zákazy, zákazy, zákazy. Zbytočné a nezmyselné, iba čo ťa nútia veriť, že „to“ je choroba.“ Ibid., s. 147.

Až s pribúdajúcim vekom Ana zisťuje, že „to“ je prirodzená súčasť života ženy a okrem možného fyzického nepohodlia ju neobmedzuje v žiadnej činnosti. Znovu sa vynára potreba skoncovať so spiatočnickou výchovou a nepodhadzovať ženám presvedčenie, že ich prirodzenosť je vlastne neprirodzená.

Rovnako ako jej rovesníci sa Ana utápa v samote, ktorú nedokáže zaplniť ani dieťa. Vie, že syn ju bude potrebovať iba niekoľko rokov, kým sa neosamostatní. Vzťah s jeho otcom skončil po troch rokoch. Ana bola tá, kto ich oboch živil. Neprekážalo jej to. Väčšina žien sa nechá živiť mužom a nikto sa nad tým nepohoršuje. Prečo by v čase ženskej emancipácie nemohol fungovať opačný model? Druhým mužom jej života bol ženatý milenec, na ktorého sa snažila desať rokov zabudnúť. Práve keď sa jej to podarilo, znovu ju vyhládal s priznaním, že túžil s Anou stráviť zvyšok života, ale nikdy sa jej necítil byť hoden. Ana prijíma túto informáciu s rozčarovaním. Opäť si uvedomuje, ako dlho a mlčky žena dokáže vo vzťahu trpieť, kým muž podľa nej pri najmenšom citovom zakolísaní robí zo svojich emócií stredobod pozornosti.

Po rozchode s otcom svojho dieťaťa sa cíti byť slobodná a sebestačná, našla si novú prácu a k láske pristupuje „ako muž“ – niekoľko rokov si vystačí so známosťami na jednu noc a nič okrem fyzického uspokojenia od nich neočakáva. Po završení tridsiatich rokov ale začína pociťovať prázdnotu, namiesto fyzickej rozkoše by oveľa radšej cítila blízkosť milovaného človeka. Samota a potreba úprimného citu sa pretavia do platonickkej lásky prechovávanej k majiteľovi vydavateľstva, v ktorom pracuje. Úspešný, inteligentný a športovo založený podnikateľ nebol vôbec typ muža, ktorý by ju priťahoval, až kým jedného dňa nepostrehla na jeho tvári rumenec. Tento malý prejav ľudskosti jej učaruje. Celý rok, počas ktorého sledujeme osudy našich hrdiniek, vyhladáva o ňom informácie, z diaľky ho pozoruje, odpočúva rozhovory kolegov, vytvára si v mysli jeho nereálny obraz. Dokonca sa rozhodne napísať reportáž o súčasných štyridsiatnikoch, mužoch uväznených v konvenčných manželstvách, z ktorých vyprchala láska a usídlil sa v nich zvyk a stereotyp, a dúfa, že na základe jej článku si uvedomí, čo mu v živote chýba. Čoraz viac času trávi Ana vo svojich predstavách a nezaujíma sa o reálny svet. Tajne prežíva romantické poblúznenie, verí, že jeho manželstvo je dávno nefunkčné a jedného dňa sa stane zázrak, ktorý ju zbaví nenávidenej samoty. Zázrak sa však nestal. V závere síce strávia spoločnú noc, no tá má rovnaký priebeh ako s hociktorým z predošlých náhodných milencov. Žiadne city, dookola opakované frázy, ktoré počula už toľkokrát, predstieraný orgazmus. Rozčarovanie ju však zbaví ilúzií aj úzkosti, ktoré ju celý rok paralyzovali.

[...] Ana advierte que dentro de ella crece un extraño y denso orgullo, la serena certidumbre de que en este ajedrez de perdedores más pierden aquellos como Soto Amón que ni tan siquiera juegan.⁴⁵

Román teda podáva svedectvo o jednej generácii španielskych žien, ktoré za vytúženú slobodu zaplatili samotou. Sexuálna promiskuita nenapĺňa ich citové potreby a zároveň ochromuje dôveru vo fungujúci partnerský vzťah. Z feministického pohľadu sa žaluje nemožnosť skutočnej komunikácie medzi oboma pohlaviami, mužské uprednostňovanie neviazaných vzťahov, devalorizácia citového angažovania sa, čoraz ťažšie usporiadanie spokojného domáceho života vo dvojici. Kritika sa zameriava aj na predsudky a sexuálne tabu, ktoré potlačili sexuálnu túžbu ženy. Tá do manželstva vstupovala bez elementárnych znalostí. Prvé kontakty s mužmi preto bez výnimky končili sklamaním a neuspokojivo pre oboch partnerov. Občas až traumaticky.

Na druhej strane sa celým románom vinie ako červená niť nevyslovená otázka, či sú ženy naozaj slobodné. Môžu študovať, pracovať, zastávať vysoké posty a odborné profesie, môžu sa rozhodnúť pre interrupciu, pre vlastný spôsob rodinného života (všetky hrdinky románu žijú samy alebo v mimomanželských vzťahoch). Napriek tomu nenachádzajú šťastie, chýba im láska a všetky vydobyté výhody na ne kladú späť ešte vyššie nároky.

Vzhlľadom k roku vydania je prvotina Rosy Montero pokladaná za prelomové dielo v nazeraní na problematiku sexuálneho života z pohľadu ženy. Ešte pokrokovejšia bola o dekádu neskôr ďalšia výrazná ženská osobnosť španielskej literatúry.

2.2. Almudena Grandes

Emancipácia ženy prebiehala v dvoch rovinách: v zmene jej sociálneho postavenia a vo vymanení sa z mýtov o ženskej sexualite. Druhej úlohy sa na literárnom poli bravúrne zhostila Almudena Grandes (1960). Podobne ako Rosa Montero pochádza z Madridu, publikuje v denníku *El País* a svoj prvý román *Las edades de Lulú* (1989, v slovenskom preklade vyšiel v roku 1992 pod názvom *Lulu a jej život*) vydala krátko pred dovŕšením tridsiatych narodenín. Román sa stretol s okamžitým medzinárodným úspechom, v krátkom čase sa dočkal filmového stvárnenia, vyhral 11. ročník ceny za najlepšie erotické dielo *La Sonrisa Vertical* (*Vertikálny úsmev*) a pochopiteľne vyvolal vlnu rozruchu, pretože otvorene nabúral všetky puritánske predstavy o ženskej sexualite. Treba poznamenať, že sa jedná

---

⁴⁵ „[...] Ana v sebe postrehne zárodok zvláštnej, nejasnej hrdosti, vyrovnanosti a istoty, že v tejto šachovej partii, čo nepozná víťazov, najviac strácajú práve takí ako Soto Amón, ktorí ju vlastne ani nehrajú.“ Ibid., s. 260.

o prvé a jediné dielo erotického zamerania, ktoré Grandes vydala. V nasledujúcich románoch síce neopúšťa svet žien, ale orientuje sa skôr na celospoločenskú problematiku.

Už Rosa Montero načrtla v prípade Eleny nutnosť zmieriť sa so svojou sexualitou a dôjsť tak k objaveniu vlastnej identity. U žien je tento krok dôležitejší, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Každý jedinec prechádza v určitej fáze svojho života prelomovým obdobím, obvykle v čase, kedy sa z dieťaťa mení na dospelého človeka. Rôzne primitívne kmene vystavujú mužských členov svojej komunity iniciačným rituálom, v modernej civilizácii si chlapci mužskosť dokazujú neraz nebezpečným a agresívnym správaním. Dievčatá podobné skúšky neskladajú, vstup do dospelosti má v ich prípade podobu prirodzených telesných zmien. Preto dievčatá prikladajú veľký význam prvej menštruácii, vyvíjajúcim sa ženským krivkám, prvej sexuálnej skúsenosti. Jedny túžia po čo najrýchlejšom vstupe do dospelosti, iné sa snažia tento prirodzený prechod oddialiť, pokiaľ je to možné. Pre plnohodnotný život ženy je však nevyhnutné prijať seba so všetkými procesmi a skúsenosťami, ktorými ženské telo prechádza.

Ženy dlho čelili mýtom o tom, že ich sexualita je nečistá, hriešna, a v niektorých kultúrach podobný názor pretrváva dodnes. Moderné spisovateľky sa snažia ženskú sexualitu zbaviť niekoľkogeneračných nánosov predsudkov a zároveň preskúmať túto prirodzenú súčasť života zo svojho uhla pohľadu.

Ženský román s dôrazom kladeným na sexuálnu stránku sa vyznačuje určitými špecifikami. Jeho účelom nie je vzbudiť erotické predstavy, ale podať úplné svedectvo o pocitoch ženy. Nepopisuje obširne samotný akt, ale zameriava sa na jeho vnútorné prežívanie. Autorky vnímajú ako jednu z primárnych príčin ženského podrobenia sa manipulácii s ich sexualitou. Skúmajú preto jej podstatu, mýty s ňou súvisiace a možné riešenia problému.⁴⁶

V románe Almudeny Grandes nás svojím životom sprevádza samotná Lulu. Rozprávanie v prvej osobe zvyšuje autentický dojem z príbehu a uľahčuje identifikáciu čitateľa s hrdinkou. Enormný úspech románu nasvedčuje, že sa ich mnoho skutočne dokázalo identifikovať s postavou mladučky Lulu, ktorá od pätnástich rokov realizuje svoje sexuálne fantázie. Španielsko pod rúškom elegancie modernej demokracie ukrývalo realitu oveľa drsnejšiu

---

⁴⁶ „La novela con énfasis en lo sexual escrita por mujeres tiene algunas características específicas. Se escribe no para excitar la imaginación erótica, sino para dar cuenta de la vivencia plenaria de la mujer. No se exhibe en descripciones del acto sexual, sino más bien enfoca la experiencia interior. Las autoras perciben la manipulación del factor sexual como una de las causas primarias de la subyugación de la mujer, e investigan su comportamiento, los mitos existentes y las posibles soluciones.” Ciplijauskaitė, Biruté. Op.cit., s. 166.

a Grandes v rodnom Madride mala dostatok príležitostí pozorovať aj túto odvrátenú stranu slobody, svet drog a neviazaného sexu charakteristický pre osemdesiate roky. To, čo jedných v románe pohoršovalo, druhým pripomenulo ich vlastné skúsenosti. Autorke sa podarilo verne zachytiť realitu postfrankistickej mladej generácie vychovanej v tradícii potláčanej sexuality. V príbehu Lulu sa z pôvodnej intimity páru presunieme až k hromadným perverzým orgiám. Napriek rozhorčeniu kritikov musíme skonštatovať, že takýto vývoj vzťahu by nevyznel v románe prirodzene, ak by podobné javy v spoločnosti reálne neexistovali. Lulu prekračuje hranice všetkých konvencií a sama sa sputuje, pokiaľ až môže zísť:

Ignoraba si me estaría permitido hacerlo o no, no quería pasarme de la raya. En realidad, no sabía dónde estaba la raya. A él parecía divertirse todo lo que yo hacía, pero debía de existir un límite, alguna raya, en alguna parte.⁴⁷

Hneď úvodná scéna románu polemizuje s feministickými teóriami o vyššie spomínanom podriadenom postavení ženy, ktoré je podľa nich v očiach mužov umocňované pornografickou produkciou, kde žene pripadne v prevažnej väčšine prípadov submisívna úloha. Lulu sleduje videokazetu s dvoma mužskými aktérmi a prežíva podobný pocit nadradenosti a moci, aký obvykle býva prisudzovaný mužom:

Un hombre, un hombre grande y musculoso, un hombre hermoso, hincado a cuatro patas sobre una mesa, el culo erguido, los muslos separados, esperando. Indefenso, encogido como un perro abandonado, un animalillo suplicante, tembloroso, dispuesto a agrandar a cualquier precio. Un perro hundido, que escondía el rostro, no una mujer.⁴⁸

---

⁴⁷ „Nevedela som, či si to môžem dovoliť, alebo nie, nechcela som prekročiť hranicu únosnosti. Hoci som ani presne nevedela, kde tá hranica je. Zdalo sa, že on sa na všetkom, čo som robila, dobre baví, musela však existovať hranica, nejaký limit, kdesi.“ Grandes, Almudena. *Las edades de Lulú*. Barcelona: Tusquets, 2003, s. 101. Preložila Jana Nováková. *Lulu a jej život*. Bratislava: Obzor, 1992. (Všetky nasledujúce citované preklady pochádzajú z uvedeného vydania.)

⁴⁸ „Muž, veľký a svalnatý, pekný muž, kľačal na všetkých štyroch na stole, zadok mal vztýčený a stehná rozťahnuté, a čakal. Bol bezbranný a schúlený ako opustený pes, ako prosiace a trasúce sa zvieratko, ochotný vyhovieť každému za akúkoľvek cenu. Bol to ubitý pes, ktorý skrýval svoju tvár, to nebola žena.“ Ibid., s. 9. Preložila Jana Nováková.

„Pre ženu je muž tiež sexuálny a telesný, ale táto pravda nebola nikdy proklamovaná, pretože sa nenašiel nikto, kto by tak učinil“⁴⁹, post'ažovala si Simone de Beauvoir o štyridsať rokov skôr. Teraz Lulu odvážne prezentuje svoju túžbu, no zároveň priznáva, aký vplyv malo na ňu výchovou vsugerované zmýšľanie:

Yo le deseaba. Deseaba poseerle. [...] Luego, apenas un instante después de la metamorfosis, la acostumbrada sensación de estar portándome mal. [...] Siempre ha sido así, la misma repugnante premonición del arrepentimiento. Desde que tengo memoria, siempre lo mismo, aunque entonces, hace tantos años, sufría más. Atracarme de chocolate, pegarme con mis hermanos, mentir, suspender las matemáticas, apagar la luz, despegar ansiosamente los recónditos labios con la mano izquierda y rozar aquello cuyo nombre aún no conozco con la yema del índice diestro, describiendo círculos leves e infinitos, capaces de provocar al fin la escisión. Me parto en dos, una indescifrable espada me atraviesa y mis muslos se separan para siempre. Noto la grieta que me corre por la espalda. Me corro. Me abro, me escindo en dos seres completos. Como una ameba. Elemental, feliz y babosa.⁵⁰

Okrem fyzickej túžby po mužovi Lulu priznáva, že sebaukájanie je prirodzená záležitosť vlastná nielen dospelým ženám, ale aj mladým dievčatám, ktoré svoje telo takýmto spôsobom postupne spoznávajú. K rovnakej téme sa vracia aj Pablo, jej milenec a neskôr manžel, keď otvorene vyhlási: „Todo el mundo lo hace, aunque las mujeres no lo digan“.⁵¹ Opäť sa potvrdzuje, že ženská sexualita podliehala oveľa väčšej tabuizácii. Lulu neobhaja svoje správanie, necíti potrebu činiť tak, nehanbí sa za slasť, ktorú si dokáže sama privodiť. V tomto ohľade je jej postoj oslavou ženského tela a jeho možností.

---

⁴⁹ „[...] que pour la femme ce soit l'homme qui est sexué et charnel est une vérité qui n'a jamais été proclamée parce qu'il n'y a personne pour la proclamer.“ Beauvoir, Simone de. *Le deuxième sexe*. Paris: Gallimard, 1949, s. 192.

⁵⁰ „Túžila som po ňom. Túžila som ho mať. [...] Potom, ledva pár sekúnd po tejto metamorfóze, sa dostavil zvyčajný pocit, že sa správam zle. [...] Vždy to tak bolo, vždy rovnaká odporná predtucha zahanbenia. Odkedy sa pamätám, odjakživa to bolo tak, hoci kedysi, pred mnohými rokmi, som trpela väčšmi. Prepchať sa čokoládou, biť sa s bratmi, klamať, prepadať z matematiky, zhasínať svetlo, ľavou rukou žiadostivo roztvárať tajomné pysky a dotýkať sa pravým ukazovákom toho, čo som po mene ešte ani nepoznala, a opisovať ľahké a nekonečné kruhy, čo napokon vedie k rozštiepeniu. Rozpadám sa vo dvoje, akoby ma pretínala neviditeľná dýka a moje stehná sa navždy oddeľujú. Cítim si jazvu na chrbte. Som na vrchole. Otváram sa, rozpadám sa na dve dokonalé bytosti. Ako améba. Živelná, šťastná a slizká.“ Grandes, Almudena. Op.cit., s. 11-12. Preložila Jana Nováková.

⁵¹ „Všetci to robia, hoci ženy o tom nehovoria.“ Ibid., s. 49. Preložila Jana Nováková.

Celkovo sa ale v jej prístupe k aktívnemu pohlavnému životu dá vytušiť spleť nejasných detských predstáv, kusých skúseností, snahy vyzerat' dospelo. Nedostatok pozornosti v rodine spolu s bohatou predstavivosťou ju vženú do náruče o dvanásť rokov staršieho rodinného priateľa, po ktorom dovtedy iba neisto, beznádejne, detsky túžila. V pätnástich rokoch sa jej splní sen a podarí sa jej tajne s ním stráviť večer. Vo svojej naivite a neskúsenosti nechápe náznaky staršieho brata Marcela, dokonca predpokladá, že Pablo si nevšimol jej záujem a vrcholom večera budú letmé dotyky, ktoré si ukradne. Snaží sa správať dospelo, ale ešte nepozná pravidlá hry dospelých: „Le pillé un par de veces mirándome las piernas y no fui capaz de sacar conclusiones.“⁵² Na jednej strane sa pokúša zaujať postoj skúsenej ženy, no vzápätí si uvedomí, že jej zážitky s rovesníkmi sa kvalitou nevyrovnajú tomu, čo ju čaká po boku dospelého muža.

De golpe, me sentía segura. Esa era una de las pocas cosas que sabía hacer: pajas. El verano anterior, en el cine, había practicado bastante con mi novio, un buen chico de mi edad que me había dejado completamente fría. No entendí su advertencia.

[...]

Yo creía que había que mover la mano muy deprisa. Yo creía que él quería correrse y que nos iríamos a casa. Yo creía que eso era lo natural, pero, por alguna extraña inspiración, no lo dije.⁵³

V neposlednom rade fyzická dispozícia automaticky neprináša psychickú pripravenosť na vstup do aktívneho pohlavného života.

Na rozdiel od skľučujúcich zážitkov hrdiniek Rosy Montero bola prvá sexuálna skúsenosť Lulu radostná a príjemná, hoci nie podľa jej očakávania.

---

⁵² „Párkrát som ho pristihla, ako si prezerá moje nohy, ale nevedela som sa z toho vysomáriť.“ Ibid., s. 25. Preložila Jana Nováková.

⁵³ „Odrazu som sa cítila istá. To bolo to jediné, čo som vedela: robiť to rukou. Minulé leto som si to dosť nacvičila so svojím priateľom v kine, bol to dobrý chlapec v mojom veku, ale ani mnou nepohol.

[...]

Nepochopila som jeho upozornenie.

Myslela som si, že rukou treba pohybovať veľmi rýchlo. Myslela som si, že sa chce odbaviť a že pôjdeme domov. Myslela som si, že tak to má byť, ale z nejakého čudného popudu som to nepovedala.“ Ibid., s. 32. Preložila Jana Nováková.

No había sangrado nada. Nada. Aquello sí era terrible. Había pasado algo importantísimo, decisivo, algo que no se volvería a repetir jamás, y mi cuerpo no se había dignado a conmemorarlo con un par de gotas de sangre, un mínimo gesto dramático. Me había defraudado mi propio cuerpo. Yo había imaginado algo más truculento, más acorde con la vertiente patética de la cuestión, toda una hemorragia, un desmayo, algo, y solamente había tenido un orgasmo, un orgasmo largo y distinto, incluso de algún modo doloroso, pero un orgasmo más al fin y al cabo.⁵⁴

Cítla sa podvedená vlastným telom, ktoré jej aj v spojení s iným človekom doprialo rovnaké potešenie, aké dosahovala osamote. Po prvotnom sklamaní sa však dostavil pocit sebestačnosti, vedomie, že vrcholný zážitok slasti nevyžaduje viac než jej telo, že ženské telo je schopné zažiť rozkoš, ktorá nie je podmienená prítomnosťou partnera.

Počas prvej spoločnej noci Pablo Lulu vysvetlí, že sex a láska sú dve rozdielne veci. Lulu túto lekciu rýchlo pochopí, lásku vyhradí pre Pabla a v jeho neprítomnosti nadväzuje nezáväzné vzťahy založené na fyzickom uspokojovaní. Láska k Pablovi ale znamenala aj desať rokov úplnej závislosti, ktorú si na ňom vytvorila. Pablo napokon prijme výzvu a pre Lulu, ktorú naďalej vníma ako dieťa, vytvorí svet mimo reality, svet, kde čas prestal plynúť, kde Lulu nikdy nemala dospieť. A Lulu si nikdy neuvedomovala, že v takom svete žije. Nechácala, prečo sa k nej správajú ako k dieťaťu, keď chcela byť a konečne bola dospelá, ale na druhej strane si ponechávala svoju prezývku z detstva, obliekala sa do detsky pôsobiaceho oblečenia a aj fyzickým výzorom podporovala tento dojem. Citová závislosť na Pablovi ju nútila bezmedzne mu dôverovať a nebať sa prekračovať hranice tradičných sexuálnych zážitkov. Naivne predpokladala, že Pabla prekvapí svojimi fantáziami, čo sa napokon obrátilo proti nej a ich „detské“ hry vrcholia incestom. V tej chvíli Lulu dospeje do bodu, kam sa nepomýšľala dostať ani v najodvážnejších predstavách, a jej otrasená dôvera ju prinúti hľadať svoje skutočné ja.

[...] y habían pasado cosas, muchas cosas, pero no era eso, no era sólo eso.

Ya entonces había comenzado a cuestionarme la calidad de las lecciones teóricas, de todas las lecciones teóricas, empezando por la primera, y me atormentaba la sospecha de

---

⁵⁴ „Vôbec som nekrvácala. Vôbec. To bolo naozaj hrozné. Prežila som niečo veľmi dôležité, rozhodujúce, čosi, čo sa už nikdy nebude opakovať, a môjmu telu sa neuráčilo zapamätať si to hoci len niekoľkými kvapkami krvi, tým najmenším dramatickým gestom. Predstavovala som si niečo hroznejšie, súzvučnejšie s patetickou závratnosťou situácie, obrovské krvácanie, mdloby, niečo iné, a dosiahla som len orgazmus, dlhý a zreteľný orgazmus, dokonca i s bolesťami, ale napokon nič viac len orgazmus.“ Ibid., s. 61. Preložila Jana Nováková.

que el amor y el sexo no podían coexistir como dos cosas completamente distintas, me convencí a mí misma de que el amor tenía que ser otra cosa.

La mitad de mi vida, ni más ni menos que la mitad de mi vida, había girado exclusivamente en torno a Pablo.

Nunca había amado a nadie más.

Eso me asustaba. Mi limitación me asustaba.

Me sentía como si todos mis movimientos, desde que saltaba de la cama cada mañana hasta que me zambullía en ella nuevamente por la noche, hubieran sido previamente concebidos por él.

Eso me abrumaba. Su seguridad me abrumaba.

Entonces me convencí de que jamás crecería mientras siguiera a su lado, [...] sería una niña eternamente, pero no una hermosa niña de doce años, como cuando vivíamos en aquella casa falsa, enorme y vacía, en la que no transcurría el tiempo, sino un pobre monstruo de sesenta y seis años, sumido en la maldición de una infancia infinita.⁵⁵

Tridsaťročná Lulu opúšťa manžela, známe prostredie, vstupuje do neznámeho sveta, do reálneho sveta, ktorého pravidlá dovedy nepoznala. Nedokáže sa ale vzdať plnenia svojich sexuálnych fantázií, čo ju privedie až do prostredia nebezpečných sadomasochistických praktík. V závere vyjde najavo, že aj túto skúsenosť jej pripravil Pablo, aby jej dokázal, že bez neho v skutočnom svete nedokáže jestvovať.

---

⁵⁵ „[...] ale áno, stalo sa, a veľa, a v skutočnosti nešlo len o to.

A vtedy som sa začala spytovať na hodnotu všetkých hodín teórie, počnúc tou prvou, a trápila ma domnienka, že láska a sex nemôžu koexistovať, že sú to dve celkom odlišné veci, a samu seba som presvedčila, že láska musí byť niečo iné.

Polovica môjho života, ani viac, ani menej, sa točila výlučne okolo Pabla.

Nikdy viac som nikoho neľúbila.

A to mi naháňalo strach. Toto vymedzenie mi naháňalo strach.

Akoby všetky moje pohyby od chvíle, čo som každé ráno vyskočila z postele, až dovedy, čo som sa do nej večer opäť zahrabala, on vopred naplánoval.

To ma ťažilo. Jeho istota ma ťažila.

A zrazu mi bolo jasné, že kým budem s ním, nikdy nedospejem, [...] naveky budem dievčatkom, lenže nie pekným dvanásťročným dievčatkom, ako keď sme bývali v tom zradnom, obrovskom a prázdnom dome, kde čas neplynul, kde bolo iba to šesťdesiatšesťročné monštrum zakliate do nekonečného detstva.“ Ibid., s. 227. Preložila Jana Nováková. (Na tomto mieste si dovoľujeme poopraviť preklad nasledovne: [...] lenže nie pekným dvanásťročným dievčatkom, ako keď sme bývali v tom zradnom, obrovskom a prázdnom dome, kde čas neplynul, ale iba šesťdesiatšesťročným monštrum zakliatym do nekonečného detstva.)

[...] el aplomo de mi marido, su sabiduría, su media sonrisa torcida, cargada de mala leche, me recordaban que le quería, que le quería terriblemente, a pesar de todo, y eso me producía insoportables deseos de volver, me hacía añorar el lazo rosa y la piel blanca, suave, aborregada, que había vestido durante tanto tiempo.⁵⁶

Lulu sa pokorne vráti k manželovi, pri ktorom bolo všetko vždy ľahšie, pretože ona nemusela o ničom rozhodovať, nechala sa iba viesť. Kde sa vzala táto absolútna závislosť?

Lulu, celým menom *María Luisa Ruiz-Poveda y García de la Casa*, je v podstate len jednou z deviatich detí, v rodinnom kruhu nehrá žiadnu významnú úlohu. „Cuando una nace la séptima de nueve hermanos, sobre todo cuando los dos últimos son mellizos, no suele estrenar ni el uniforme.”⁵⁷ Matka jej vysvetľuje, že pri toľkých deťoch sa nemôže všetkým venovať rovnako, ale Lulu bola vždy samostatná, pekná a šikovná, takže opateru nepotrebuje v takej miere ako ostatné deti. Lulu je tým ochudobnená o rodičovskú lásku a prahne po inom druhu pozornosti. Napokon si vytvorí silné citové puto s bratom Marcelom a jeho kamarátom Pablom, ktorí pre ňu predstavujú náhradu za biologických rodičov. A stačila jedna krátka veta potom, ako Lulu strávila noc s Pablom, aby sa na neho upäla úplne.

Fue en aquel momento, a pesar de lo extravagante de la situación, cuando mi amor por Pablo dejó de ser una cosa vaga y cómoda, fue entonces cuando comencé a tener esperanzas, y a sufrir. Sus palabras –eres una niña especial, casi perfecta– retumbarían en mis oídos durante años, viviría años, a partir de aquel momento, aferrada a sus palabras como a una tabla de salvación.⁵⁸

Pablo jej vytvoril svet strateného detstva, zahŕňal ju pozornosťou a darčekom, bavilo ju vlastniť veci a nemusieť sa s nikým deliť. Lulu vyvracia názor, že deti z početných rodín sú šťastné, navyše ak je rodina chudobná. Okrem nedostatku rodičovskej pozornosti a lásky si

---

⁵⁶ „[...] sebaistota vo vystupovaní môjho manžela, jeho vedomosti, jeho krivý poloúsmev, akoby trocha našťvaný, mi vždy pripomenuli, že ho ľúbim, že ho napriek všetkému strašne ľúbim, a to vo mne vyvolávalo neprekonateľnú túžbu vrátiť sa, zrazu mi chýbala ružová mašlička a biela, hebká a kučeravá kožušinka, ktorú som tak dlho nosila.“ Ibid., s. 74. Preložila Jana Nováková.

⁵⁷ „Ked' sa dievča narodí ako siedme v poradí z deviatich súrodencov, a najmä keď dvaja poslední sú dvojčičky, zvyčajne nemá ani len novú rovnošatu.“ Ibid., s. 24. Preložila Jana Nováková.

⁵⁸ „A v tej chvíli napriek výstrednosti situácie prestala byť moja láska k Pablom neurčitá a pohodlná vec, vtedy som si začala robiť nádeje a vtedy som začala aj trpieť. Jeho slová – si zvláštne dievča, takmer dokonalé – mi bubnovali v ušiach celé roky, celý život, od toho okamihu som visela na jeho slovách ako na záchranej sieti.“ Ibid., s. 55. Preložila Jana Nováková.

pre seba nemohla nechať ani hračky či oblečenie, nič hmotné ani nehmotné jej v rodine nepatrilo výlučne. Napokon ale stratila aj samu seba.

Lulu svoj život popisuje v obrátenom chronologickom slede. Najprv spoznáваме dospelú Lulu, posadnutú hľadaním nových sexuálnych dobrodružstiev. Potom sa rozprávanie sústreďí na jej rodinu v zložení manžel Pablo, dcéra Inés a Lulu. Tretím obdobím jej života je náhradná rodina, ktorú jej vytvorili Marcelo a Pablo, čiže akýsi medzistupeň medzi pôvodnou rodinou a tou, ktorú si založí dospelá Lulu. V tomto zvláštnom rodinnom zoskupení je Lulu jediným, rozmaznávaným dieťaťom. Až posledná v poradí je zmienka o jej ranom detstve v kruhu rodičov a súrodencov. V závere však zostáva prakticky opustená všetkými rodinami, ktoré si vytvorila. Aj v súvislosti s výchovou vlastnej dcéry prehodnocuje výchovný proces svojich rodičov, v dôsledku ktorého z inteligentného a nezávislého dievčaťa vyrástla deprimovaná a závislá dospelá žena.

Román *Las edades de Lulú* teda ponúka pohľad na vývoj ženy v období prvých veľkých zmien, fyzických aj psychických, a búra mýty o ženskej sexualite. Kvôli pornografickým scénam mu bolo vyčítané, že charakter sexuality hlavnej hrdinky je viac mužský než ženský, ale s odstupom času dnes už môžeme tvrdiť, že sexualita každého jedinca je individuálna a ženy ako Lulu nie sú výnimkou. Práve naopak. V súčasnosti je pre dievčatá panenstvo rovnako znepokojivé ako kedysi jeho strata ešte pred vstupom do stavu manželského. Sprofanovanie sexuálnej problematiky síce prispelo k lepšej informovanosti laickej verejnosti v otázkach bezpečného pohlavného styku či plánovaného rodičovstva, ale zároveň podnietilo zvedavosť mladých ľudí, ktorí po úspešnom zvládnutí prvého kroku túžia vyskúšať celú bohatú paletu sexuálnych praktík. Mladé ženy prekonávajú predsudky z minulosti, sú si vedomé svojho práva na rozkoš, nebránia sa ani tvrdším praktikám, podobne ako Lulu majú čoraz väčšiu potrebu naplňať svoje sexuálne fantázie. Telo sa stáva prostriedkom na dosiahnutie cieľa, konzumnou vecou. Uprostred toho všetkého sa však vytráca prostý ľudský rozmer, neha, intimita, pocit vzájomnosti. Kto vidí v románe Almudeny Grandes iba oslavu oslobodenia sa zo sexuálnych stereotypov, mal by si uvedomiť, že napriek bohatej kolekcií sexuálnych skúseností Lulu zostáva dobrovoľne v submisívnom postavení voči manželovi, pretože pre lásku je ochotná obetovať časť svojej osobnosti. A príbeh Lulu je predovšetkým príbehom lásky. Pretože ho napísala žena.

2.3. Lucía Etxebarría

Láska vo všetkých podobách je nepochybne ústrednou témou ženskej literárnej tvorby. Nevyhla sa jej ani tak progresívna a kontroverzná spisovateľka, akou je Lucía Etxebarría

(1966). Rodáčka z Valencie vyštudovala anglickú filológiu a žurnalistiku a predtým, ako zakotvila v literárnych vodách, vystriedala niekoľko povolání. Upozornila na seba hneď prvým románom *Amor, curiosidad, prozac y dudas* (1997, do slovenčiny preložený v roku 2006 ako *Láska, zvedavosť, Prozac a pochybnosti*), a to nielen v pozitívnom zmysle. Od počiatku svojej literárnej kariéry musela čeliť obvineniam z plagiátorstva, ktorým sa síce úspešne bráni, ale pozornému čitateľovi neujde fakt, že niektoré vety ba až celé odseky sa objavujú nezmenené alebo iba mierne pozmenené vo viacerých jej románoch. Ak autorke neprekáža „recyklovať“ svoje už raz použité myšlienky, podsúva sa otázka, či podobnú metódu skutočne neuplatňuje aj v prípade cudzích výrokov. Našou úlohou samozrejme nie je posudzovať pôvodnosť diel, ale radi by sme poukázali na odlišný prístup niektorých autoriek k literatúre. Rosa Montero aj Lucía Etxebarria sa otvorene hlásia k feministickým ideám, no kým prvá prežila časť života vo frankistickom Španielsku a v literárnej tvorbe vidí prostriedok hľadania odpovedí na páľčivé otázky modernej doby, Etxebarria je dieťaťom radikálneho feminizmu a literatúra v jej podaní vyznieva ako zanietená obhajoba jeho myšlienok. V predhovore k jednému zo svojich románov píše:

[...] las reivindicaciones de una serie de mujeres que han crecido en una sociedad que ya asume, teóricamente pero no en la práctica, la igualdad de derechos y deberes de hombres y mujeres, constituyen un ejemplo de un universo mental puesto en entredicho tras examinar una realidad que se daba por hecho. De esta manera algunas mujeres no nos conformamos con trabajos infravalorados, infrapagados o no pagados en absoluto. Algunas mujeres estamos hartas de que nuestro aspecto importe más que nuestras acciones. Algunas mujeres no admitimos que nos llamen ninfómanas si demostramos nuestros intereses sexuales o lesbianas cuando reclamamos nuestro derecho a no satisfacer por imposición de los otros. A algunas mujeres no nos gusta que se cuestione nuestra decisión de vivir solas aduciendo que hemos sido incapaces de encontrar un hombre de verdad. Algunas mujeres reclamamos salarios iguales y guarderías subvencionadas.

Hombres y mujeres vivimos experiencias en parte idénticas y en parte distintas, y nuestra visión del mundo, desgraciadamente, está condicionada a ser diferente en función de nuestro género.⁵⁹

---

⁵⁹ “[...] požiadavky celého radu žien, ktoré vyrástli v spoločnosti teoreticky, ale nie prakticky uplatňujúcej rovnosť práv a povinností mužov a žien, predstavujú príklad obecného zmýšľania spochybneného potom, ako sa prehodnotila skutočnosť dovtedy považovaná za samozrejmu. A tak sa niektoré z nás neuspokojíme s podhodnotením našej práce, zle platenej alebo neplatenej vôbec. Niektoré sme už otrávené tým, že náš výzor je

Opakovanie tých istých fráz v kľúčových momentoch môže teda súvisieť s autorkinou snahou neustále zdôrazňovať emancipačne orientované požiadavky. Okrem častých odkazov na feministické teórie sa stretávame v jej románoch s takmer didaktickými výkladmi niektorých problematík, čím jej tvorba plní aj edukačnú úlohu. Lucía Etxebarria sa rozhodla málo rozvinutý feminizmus v Španielsku spopularizovať a šíriť medzi masy čitateľov, ktorí by sa inak k podobným myšlienkam nedostali. V tejto kapitole našej práce venovanej jej prvému a najznámejšiemu románu sa pokúsime odhaliť, akú službu v skutočnosti emancipačnému hnutiu a ženám vôbec preukazuje.

Protagonistkami románu sú tri sestry, pričom každá predstavuje úplne odlišný povahový typ a rovnako odlišný je aj ich životný štýl. Už v tomto bode cítiť určitú schematickosť. Všetky tri sa musia vyrovnávať s nedostatkom lásky v detstve, akým trpela aj Lulu. V ich prípade bol spôsobený odchodom otca od rodiny, keď mala najmladšia zo sestier štyri roky. Matka sa s touto ranou osudu nedokázala vyrovnáť a viac sa sústredila na seba ako na svoje deti, ktoré tak prakticky prišli o pozornosť oboch rodičov. Od tej chvíle sa každá svojim spôsobom snažili zaplniť prázdno vo svojom vnútri.

Najstaršia Ana je najmenej výraznou postavou. Vždy bola príkladnou dcérou a z pozície prvorodeného dieťaťa sa cítila byť povinná zastúpiť sestrám rodičov.

Ana tenía novio formal, se encargaba de las tareas de la casa y apenas salía. [...] Acababa de finalizar un curso de secretariado internacional pero no parecía albergar la menor intención de ponerse a trabajar. Todas habíamos tenido muy claro que en cuanto Borja, su formalísimo novio y proyecto de ingeniero, acabara la carrera y encontrase un buen trabajo, Ana se casaría y se dedicaría a cuidar de su casa como ahora cuidaba de la nuestra.⁶⁰

---

dôležitejši ako naše činy. Takisto nepripustíme, aby nás nazývali nymfomankami, ak prejavíme naše sexuálne potreby, alebo lesbičkami, keď sa domáhame nášho práva nemusieť uspokojovať druhého z donútenia. Niektorým z nás sa naozaj nepáči, ak sa naše rozhodnutie zostať samy okomentuje s dodatkom, že nie sme schopné nájsť si poriadneho muža. Požadujeme rovnaké platové ohodnotenie a škôlky finančne podporované štátom.

Muži a ženy zdieľajú niektoré životné skúsenosti, iné sa líšia. Náš pohľad na svet je nanešťastie nutne odlišný, pretože sa odvíja od nášho pohlavia.” Etxebarria, Lucía. *Nosotras que no somos como las demás*. Barcelona: Ediciones Destino, 1999, s. 8-9.

⁶⁰ “Ana mala solidného priateľa, venovala sa domácim prácam a sotva vychádzala von. [...] Vyštudovala dievčenskú školu, ale nemala ani len snahu zamestnať sa. Všetkým bolo jasné, že Borja, projektový inžinier, si po skončení školy nájde dobrú prácu a Ana sa vydá a bude sa starať o domácnosť tak, ako sa starala o tú našu.”

V živote Any bolo všetko dopredu jasné. Spútaná konvenciami verila, že založením rodiny dosiahne jej ženské ja naplnenie. Prvé roky manželstva prežívala šťastne, cítila istotu, mala zázemie. Nikdy nepracovala, celé dni trávi v domácnosti, stará sa o manžela, dieťa, vylepšuje zariadenie bytu. Uprostred luxusnej, dokonale zladenej domácnosti sa však Ana utápa v depresiách, užíva obrovské dávky farmaceutík, ktoré zapíja alkoholom – a jej manžel ani len netuší, čím prechádza. „Lo tengo todo alrededor, pero ya no tengo nada dentro”⁶¹, priznáva, keď si uvedomí, že sa z nej stala ďalšia z dekorácií domácnosti. Sestrám závidí samostatnosť, ona bola vždy odovzdaná a nedokázala prebrať zodpovednosť za svoj život: „Soy un arbusto podado que ha crecido merced a las indicaciones de los otros.”⁶² Nie je schopná povedať svoj názor, nevzbudzuje rešpekt, neustále plače. Svojho manžela vníma ako dobrého, no nudného muža, ktorý dokáže plniť jej materiálne, ale nie citové potreby. Navonok má všetko, po čom žena túži, ale postupne sa dozvedáme, že istota, ktorú dúfala nájsť v usporiadanom rodinnom živote, mala vykompenzovať traumu z mladosti.

Každé leto trávila rodina v San Sebastián, kde sa odohrávali prvé lásky všetkých troch sestier. Ana prežívala prvú zamilovanosť s Antoni, jej úplným protikladom, ktorý ju snád práve preto priťahoval. Neskúsená dievčina bez akýchkoľvek znalostí o intímnych záležitostiach s ním podniká prvé objavy v tejto oblasti:

Ni siquiera hizo falta que yo le masturbara, aunque la verdad es que tampoco habría sabido cómo hacerlo. Sencillamente aquel cilindro de carne, aquella cosa tersa y dura como un melocotón, escupió un líquido blanco sobre la palma de mi mano y yo me quedé allí, sin saber que hacer, avergonzada y asombrada, con la espalda rígida y los ojos muy abiertos.⁶³

Etxebarria, Lucía. *Amor, curiosidad, prozac y dudas*. Barcelona: Plaza & Janés, 1997, s. 67. Preložila Lucia Vozárová. *Láska, zvedavosť, Prozac a pochybnosti*. Bratislava: Belimex, 2006. (Všetky nasledujúce citované preklady pochádzajú z uvedeného vydania.)

⁶¹ „Mám všetko, ale vo vnútri už nemám nič.“ Ibid., s. 193. Preložila Lucia Vozárová.

⁶² „Som ako zrezaný kvet, ktorý vďačne rástol podľa toho, ako si iní želali.“ Ibid., s. 90. Preložila Lucia Vozárová.

⁶³ „Ani som mu ho nemusela masturbovať, aj keď pravdou je, že by som nevedela ako. Ten hladký a tvrdý kus mäsa vylučoval bielu tekutinu rovno do mojej dlane a ja som len strnulo stála s dokorán otvorenými očami.“ Ibid., s. 177. Preložila Lucia Vozárová.

O rok neskôr Antonio Anu znásilnil, hoci ona to tak sprvu nevnímala. Obaja boli pod vplyvom alkoholu a svoju úlohu zohrala aj katolícka výchova v kláštornej škole, ktorú všetky sestry navštevovali:

En aquellos tiempos nadie hablaba de violaciones. La Anita que yo era ni siquiera sabía qué significaba la palabra y pensaba que todo había sido culpa suya. Ella le había acompañado al monte. Había ido sola en la moto. Se lo había buscado. Los hombres son animales. No pueden reprimir sus instintos. Eso me habían dicho las monjas toda la vida, y era responsabilidad mía mantener intocado mi cuerpo, ese templo sagrado que Dios me había dado.⁶⁴

Ana sa napokon vydala za Antoniovho najlepšieho priateľa, seriózneho, zdvorilého a fádneho mladíka. Znásilnenie vymazala zo spomienok, až kým ich jedného dňa Antonio nenavštívil. Pripomenula mu jeho čin spred pätnástich rokov, o ktorom on nemal ani poňatia. Krátko nato spácha samovraždu práve v tom lesíku, kde násilím pripravil Anu o panenstvo, a jedine ona tuší, čo ho k tomu viedlo. V tej chvíli sa v jej vnútri spustí lavína spomienok a potláčaných pocitov, ktoré vedú k depresii. Jej manželstvo malo Antoniovi ukázať, že niekto si váži to, čím on opovrhoval. Teraz Ana zisťuje, že žije po boku muža, ku ktorému nič necíti, že slúžka potrebuje hodinu na domáce práce, ktoré Ane zabrali celý deň, skrátka že sa v živote nudí. Prestala byť vzornou manželkou, matkou, domácou paňou, a nikto tú zmenu ani nepostrehol. Ana prechádza krízou osobnosti a pokúša sa nájsť svoje miesto v živote, pričom prehodnocuje svoj doterajší morálny postoj:

[...] mi hermana pequeña se acuesta con unos y con otros, con quien le da la gana, y nadie dice nada, nadie se lo cuestiona. Y yo, yo, ¿qué? Yo sólo he conocido a dos hombres, y ninguno merecía la pena. Como tampoco mereció la pena hacerles caso a mi madre y a las monjas.⁶⁵

---

⁶⁴ „V tých časoch nikto nehovoril o násilí. Anita, ktorou som bola, ani nevedela, čo to slovo znamená, a myslela si, že všetko si zavinila sama. To ona ho zaviedla do lesa, sama vysadla na motorku. Koledovala si o to. Muži sú zvieratá. Nemôžu potlačiť svoje pudy. Mníšky mi to opakovali celý život. A mojou starosťou bolo zachovať si telo, ten svätý chrám, nedotknuté.“ Ibid., s. 193. Preložila Lucia Vozárová (Vhodnejší preklad slova *violaciones* by bol znásilnenie, nie násilie.).

⁶⁵ „Moja mladšia sestra spáva, s kým sa jej zachce, a nikto nič nehovorí, nikto sa na nič nevyptuje. A čo ja? V živote som poznala len dvoch chlapov, a ani jeden za veľa nestál. Rovnako nestálo za nič poslúchať matku a mnišky.“ Ibid., s. 193. Preložila Lucia Vozárová.

Hľadá niekoho, kto by ju pochopil, utieka sa k sestrám, ale márne. Jednej nedokáže otvorene povedať, čo ju trápi, druhá sa sama zmieta v citovej kríze. Keď oznámi svoje rozhodnutie rozviesť sa, nikto nechápe, čo ju k nemu viedlo, veď mala vzorové manželstvo, dieťa aj domácnosť. Prekvapivo sa jej zastane prostredná sestra Rosa, zosobnenie kritického rozumu, od ktorej by to všetci najmenej očakávali:

Y ahora veo las cosas de una manera totalmente distinta, Cristina, porque sé que lo importante en esta vida reside en el interior de uno mismo, y se trata de lo único que uno tiene y lo único que uno va a llevarse a la tumba, y, qué quieres que te diga, si Ana ha decidido dejar a su marido, si ésta es la primera decisión propia que ha tomado en su vida, si es la primera vez que se atreve a ser ella misma, ajena a las imposiciones de los demás, ten por seguro que no seré yo quien intente disuadirla, y que cuenta con todas mis bendiciones para lo que quiera.⁶⁶

Rosa prechádza podobným vývojom ako Ana, ale v spoločnosti, kde museli zachovávať zdanie šťastia a spokojnosti brániace otvorenej komunikácii o problémoch, sa ani ona nemá komu zdôveriť. Jej podpora vyjadrená staršej sestre čitateľa neprekvapuje, pretože v tej chvíli už pozná Rosinu osobnú históriu.

Žena si síce teoreticky mohla zvoliť svoj spôsob života, ale prakticky sa výber obmedzoval na dve možnosti: prispôbiť sa ideálu ženskosti (vytvorenom mužmi) alebo si osvojiť mužský princíp úspechu a spoločenského uznania. Rosa uprednostnila druhú alternatívu, za úspech však platí osobnou slobodou. Jej byt je stroho, moderne a účelne zariadený, plný luxusu, ktorý si Rosa nemá kedy vychutnávať. Kariéra v nadnárodnej spoločnosti ju pripravila o voľný čas, nároky na ňu kladené o akúkoľvek možnosť slobodne rozhodovať o svojom živote. Úspešná kariéra ženy totiž závisí aj od osobnej prezentácie, vonkajšej úpravy a oblečenia. Ekonomická nezávislosť sa tak zmenila na závislosť od výzoru. Bez profesionálne pôsobiaceho odevu si ženy ťažšie získavajú rešpekt spolupracovníkov, muži ho vzbudzujú už tým, že sú muži. Celý Rosin život preto riadia príručky, príkazy a zákazy. Byť úspešná a atraktívna sú v obecnom povedomí dve nezlučiteľné veci.

---

⁶⁶ „Teraz vidím věci jinak, Cristina, lebo viem, že život je vo vnútri v človeku, a to je to jediné, čo človek má, čo si vezme do hrobu. Ak sa Ana rozhodla opustiť manžela, a ak je to jej prvé vlastné rozhodnutie v živote, ak je to prvý raz, čo sa odvážila byť sama sebou a nevšíma si názory iných, buď si istá, že ja nebudem tá, kto ju bude odhovárať, a môže rátať s mojím požehnaním.“ Ibid., s. 266. Preložila Lucia Vozárová.

En la oficina no debo olvidar que, amén del modo en que visto, debo controlar cómo me comporto. He de recordar que en las reuniones no debo ahuecarme el cabello, ajustarme los tirantes del sujetador, manosearme los collares o los pendientes, estirarme los panties ni quitarme de la blusa una mota imaginaria.⁶⁷

Nesmie vyzerat' vyzývavo, koketne, infantilne, môže si sadat' len predpísaným spôsobom. Žiadne podobné obmedzenia pre mužských kolegov neexistujú. Pre Rosu je doslova vykúpením prísť domov a správať sa tak, ako sa jej zapáči. „Y balancear las piernas si me da la gana.“⁶⁸

Profesionálny úspech na jednej strane Rosu obmedzuje, na strane druhej si ním zaplňa samotu, ktorá ju sprevádza celým životom. Odmalička sa odlišovala od rovesníkov, a to nielen výzorom. Bola uzavretá, čítala knihy, nehrávala sa s bábikami ako ostatné dievčatá. Strata otca jej odlišnosť ešte viac zdôraznila, pretože už ani nemala oboch rodičov ako iní spolužiaci. Jej prvou platonickou láskou bol bratranec Gonzalo, ktorý však uprednostnil jej mladšiu sestru Cristinu. Rosa vtedy znenávidela sestru a zanevrela na mužov. Uvedomila si, že dievča ako ona u nich nikdy nebude mať úspech, a uzavrela sa do svojho vlastného sveta, ktorý tvorili knihy, platne s obľúbenou hudbou a školské povinnosti. Nezdialala záujmy dievčat v jej veku. Napokon sa rozhodla študovať exaktné vedy:

Resultaba tranquilizador saber que en una existencia en constante cambio, en un mundo en que tu padre podía desaparecer de la noche a la mañana y tu hermana de seis años podría robarte el afecto de tu primo, existía un universo que se regía por leyes inmutables.⁶⁹

Kontaktu s opačným pohlavím sa ale nevyhla ani Rosa. Prvý bozk dostala od neprít'azlivého chlapca a nadhlo v nej zanechal odpor k tejto činnosti. Dovolila mu viac, ako by sa na slušné dievča patrilo, ale keďže nikdy nemala sexuálnu výchovu, nikto jej nepovedal, ako sa má v takých chvíľach zachovať. Jediným, nespoľahlivým zdrojom informácií boli

---

⁶⁷ „V práci nesmiem zabúdať na to, ako sa správam. Na poradách nemôžem mať rozpustené vlasy, nesmiem si naťahovať ramienka na podprsienke, dotýkať sa retiazky a náušnic, potiahuť si nohavičky a oprašovať si blúzku.“ Ibid., s. 56. Preložila Lucia Vozárová.

⁶⁸ „A hojdať nohami, ak sa mi zachce.“ Ibid., s. 57. Preložila Lucia Vozárová.

⁶⁹ „Zdalo sa mi upokojujúce, že vo svete plnom zmien, vo svete, kde mohol otec zmiznúť zo dňa na deň a tvoja šesťročná sestra na seba upriamila pozornosť, existuje svet, kde vládnu nezmeniteľné zákony.“ Ibid., s. 66. Preložila Lucia Vozárová.

spolužiačky a filmy, kde „el apasionado beso final de los protagonistas desaparecía en un fundido de negro“⁷⁰. Do tridsiatych narodenín vystriedala štyroch milencov, žiaden zo vzťahov však nebol trvalý, uspokojivý, perspektívny. Keď najmladšej sestre Cristine, zberateľke mužských skalpov, vysvetľuje svoj postoj k mužom, vystihuje zároveň názor mnohých súčasných žien túžiacich po rovnocennom partnerskom zväzku.

-Que te quede claro: yo no he renunciado al sexo ni a las relaciones, en principio. Sencillamente he decidido ser independiente, mantenerme a mí misma, no tener que soportar numeritos y humillaciones, y estar sola.

[...]

-Los hombres de mi edad han vivido en casa de sus padres hasta los veintimuchos años. Eso, si no siguen viviendo allí. Y durante todos esos años han vivido en una casa donde su mamá no trabajaba y se dedicaba a hacerles la cama y la comida, en una casa donde ellos no tenían hora de llegada, pero sus hermanas sí. Y para colmo, la mayoría han ido a un colegio de curas en el que se les enseñaba a buscar niñas dulces, calladitas y sumisas.

-¿Y eso qué importa?

-Importa muchísimo. Porque son una generación de niños grandes que no pueden entender que yo no pienso dedicarme a arreglar la casa ni a cuidarlos ni a sustituir a su madre.

[...]

- [...] Simplemente, me resulta muy poco satisfactorio tener sexo con alguien incapaz de respetarme y de asumir que podemos estar al mismo nivel. Mi sexo reside en mi cabeza, no en mi entrepierna.⁷¹

---

⁷⁰ „[...] vášnivý bozk hlavných predstaviteľov vždy zmizol v tme.“ Ibid., s. 130. Preložila Lucia Vozárová.

⁷¹ „Aby ti bolo od začiatku jasné, nezriekla som sa sexu ani vzťahov. Jednoducho som sa rozhodla byť nezávislá, žiť samu seba, nemusieť znášať iných ľudí a ponížovanie a byť sama.

[...]

-Muži v mojom veku bývali do svojich dvadsiatich piatich rokov v dome svojich rodičov. Ak tam teda ešte nebývajú. A celé tie roky žili v dome, kde ich matka nepracovala a venovala sa postielaniu postelí a vareniu, v dome, kde synovia nemali stanovený čas príchodu, ale ich sestry áno. A navyše, väčšina išla do školy pre kňazov, do seminára, kde ich učili, ako najst' sladké, tiché a poslušné dievčatá.

-A záleží na tom?

-Veľmi. Lebo je to generácia veľkých detí, ktoré nevedia pochopiť, že ja nemám v úmysle venovať sa upratovaniu domu ani staraniu sa o nich, ani im nahradzovať matku.

[...]

Uprostred samoty svojho bytu ale aj Rosa cíti, že jej vzťah chýba: „¿Qué sentido tiene la vida de una mujer de treinta años brillante, profesional, bien pagada y sola?“⁷² V jej prípade ale vyvstáva otázka, o aký vzťah má v skutočnosti záujem. Po celý čas si sťažuje na nemožnosť nájsť vhodného partnera, je unavená životom, pomýšľa na samovraždu. Nepopiera, že by sa rada vydala a mala deti ako väčšina žien, nechce byť stále tá, ktorá sa odlišuje, ale zároveň priznáva, že už v detstve ju fascinovala jej spolužiačka, dokonca viac ako ktorýkoľvek z chlapcov. Až v závere naznačuje možnosť lesbickej orientácie, ktorú si doteraz nepripúšťala či dokonca ani nevedomovala.

Najväčší priestor je v románe venovaný najmladšej zo sestier. Jediná sa fyzicky aj povahovo podobá na otca, čo jej privodilo hneď dve nevýhody. Bola vždy otcovou najmilovanejšou dcérou, preto najviac trpela jeho odchodom. Matke a sestram zase pripomínala toho, kto zradil rodinu, preto voči nej prechovávali zmiešané emócie. Obe sestry jej navyše závideli pozornosť, ktorej sa jej od detstva dostávalo zo strany mužov. Cristina je v dospelosti navonok najviac slobodná, najmenej zviazaná konvenciami, ale vo vnútri ju neustále strašia nedoriešené citové problémy. Všetky tri sestry tak majú oveľa viac spoločného, ako navzájom o sebe tušia.

Cristina sa svojím životom snaží popierať výchovu z kláštornej školy, ktorá jej vždy prišla nezmyselná a vzdialená od reality bežného života. Nepáčilo sa jej byť poslušným dievčaťom, oveľa viac ju lákalo povestné zakázané ovocie. Lenže u mníšok bola sexuálna výchova tabu a doma sa o tejto téme nikdy nehovorilo.

Obvia decir que en el colegio el tema ni se mencionaba. Nos advertían, eso sí, de que teníamos que llegar vírgenes al matrimonio (las pobres monjas, tan ingenuas...), y con eso estaba todo dicho. Y siempre se nos describía a los hombres como una especie de maníacos sexuales que sólo deseaban una cosa, y que una vez que la consiguieran nos abandonarían. Me costó mucho darme cuenta, años más tarde, una vez convertida en el pendón que soy, de que la mayoría no nos abandonaban, es más, no se conformaban con

---

-[...] Jednoducho sa mi zdá málo uspokojujúce spať s niekým, kto nie je schopný rešpektovať ma a prijať to, že môžeme byť na tej istej úrovni. Moje pohlavie sídli v hlave, nie medzi nohami.“ Ibid., s. 45-47. Preložila Lucia Vozárová.

⁷² „Aký zmysel má život ženy, ktorá má skvelých tridsať rokov, pracuje, dobre zarába a je sama?“ Ibid., s. 103. Preložila Lucia Vozárová.

una sola y se mosqueaban bastante si dabas a entender que eso era lo que tú habías esperado de ellos.⁷³

Závidela chlapcom voľnosť, lebo dievčatá museli byť vždy čisté, upravené a poslušné. Iné správanie nebolo prípustné. Odmalička ich viedli k tomu, aby si našli poriadneho manžela a ak by sa im to nepodarilo, zostávalo im už len zasvätiť život Bohu. Cristina však mala o živote iné predstavy.

Otcovskú lásku jej nahrádzal Gonzalo, s ktorým ako štrnásťročná prišla o panenstvo, o dva roky neskôr sa pokúsila o samovraždu. Odvtedy bol jej život spleťou alkoholu, drog, útekov z domu a sedení u psychológa. Promiskuita, ktorú jej vyčítali a závideli zároveň, bola spôsobená zúfalým hľadaním stratenej otcovskej pozornosti – a zvýšenou hladinou testosterónu, ktorá u žien zvyšuje pohlavnú túžbu. Zvedavosť mladej Cristiny informácie od mníšok neuspokojili, skúsenosti nemala dostatočne bohaté ona ani jej kamarátky, preto sa uchýlili k dostupnej, no skutočnosť skresľujúcej výchovnej pomôcke – pornokazetám. To, čo videli na videu, považovali za bežný priebeh intímneho partnerského styku. Až časom Cristina pochopila, že realita je úplne opačná.

Nielen pestrý register milencov odlišuje Cristinu od sestier. Jediná sa odhodlala odolať tlaku konvencií a napriek vysokoškolskému štúdiu uprednostnila prácu v nočnom bare. Ako študentka si vyskúšala prácu v hardwarovej firme, ale demotivoval ju fakt, že menej kvalifikovaní pracovníci zarábali viac než ona. Práca čašníčky ju dokáže uživiť a súčasne jej ponecháva dostatok voľného času, o ktorom je sestra Rosa môže len snívať. Protesty rodiny berie na ľahkú váhu.

V bare si vypočuje mnoho ľudských príbehov, spoznáva mnoho osamelých ľudí. „El éxtasis ayuda sólo durante unas horas. A veces ni eso. Van de éxtasis, están atontados, pero en el fondo siguen solos. No hay droga que cure eso.”⁷⁴ Ona sama už nedokáže prežiť noc v práci bez drog a alkoholu. Nadránom si v drogovom opojení z baru odvádza vždy iného milenca. Jeden z nich sa jej stal osudným.

---

⁷³ „V škole sa o tejto téme nezmieňovali. Upozorňovali nás, to áno, aby sme do manželstva vstupovali ako panny (chudery mníšky, také naivné), a tým bolo povedané všetko. Chlapov nám vždy opisovali ako sexuálnych maniakov, ktorí chcú len jedno, a keď to dosiahnu, opustia nás. Až po rokoch, keď som menila chlapov ako ponožky, som si uvedomila, že väčšina z nich ťa neopustí, len sa nevedia uspokojiť s jednou, a vždy sa naštvú, keď im povieš, že si to vlastne od nich aj očakávala.“ Ibid., s. 134. Preložila Lucia Vozárová.

⁷⁴ „Extáza pomôže len na pár hodín. Niekedy ani to. Sú na extáze, omráčení, ale vo vnútri sú sami. Neexistuje droga, čo by to vyliečila.“ Ibid., s. 37. Preložila Lucia Vozárová.

“Me sentía sola, desesperadamente sola, hambrienta de cariño, ávida de mimos y caricias, con el ansia voraz y animal de una piraña. ¿Suenan tan raro? Todos necesitamos abrazos de cuando en cuando.”⁷⁵ K opustenosti sa v rovnakom čase pridala hospitalizácia jej anorexiou trpiacej kamarátky, smrť kolegu a blízkeho priateľa, a stretnutie s mužom, ktorý splnil všetky jej pornografiou inšpirované fantázie, sa v jej citovom rozpoložení zmenilo na osudovú lásku. „Esa tranquilidad, esa cotidiana parsimonia de Iain contrastaba tanto con el ritmo anfetamínico de mis amistades, y era tan desesperada mi necesidad de estabilidad, que irremediamente tenía que sentirme atraída por su calma.”⁷⁶ Iain v očiach Cristininých priateľov nebol ničím výnimočný, práve naopak, odhovárali ju od vzťahu s ním, a je možné, že za iných okolností by mu ani ona natoľko nepodľahla. Splňal však jej momentálne túžby, v spojení s ním sa cítila byť spojená so svojou prapodstatou:

Olas y olas de agua salada surgieron de mí. Sentía que creaba ríos, lagos, mares..., [...].
Cuántos peces, cuántos óvulos, cuántas bacterias y bacilos nadan en mi fondo, cuánta flora y fauna me habita, cómo estoy tan inmensamente viva, yo ecosistema hembra, Gaia.⁷⁷

Tu sa stretávame s jedným veľkým paradoxom, ktorý sa vyskytuje vo viacerých románoch či poviedkach Lucie Etxebarrie. Nesmieme zabúdať, že sa aktívne hlási k politickému feminizmu a proklamuje znalosť feministických teórií. Obraz ženy ako stelesnenia Prírody preto môžeme chápať vo vzťahu k názoru, že žena je druhoradá, hriešna, menejcenná, ako jeho popretie. Človek je súčasťou prírodného systému, žena ako metafora Matky Prírody je matkou ľudstva, bez ženy by nebolo ani muža. Tým sa znovu priznáva žene význam, dôstojnosť, veľkoleposť. Ale ak sexualita navracia hrdinky románov späť k prírode, navracia ich zároveň k inštinktom, k nižším pudom, iracionálnej stránke života, ktoré sa so ženou odjakživa spájali, aby sa zdôvodnilo nadradené postavenie muža ako zástupcu rozumu a kultúry. Veľkoleposť žien sa tak rýchlo môže znovu odsunúť do tieňa racionálneho muža.

---

⁷⁵ „Cítila som sa sama, zúfalo sama, túžila som po nežnosti, maznaní a láskaní, túžila som po tom pažravo ako piraňa.

Znie to zvláštne? Všetci z času na čas potrebujeme objatie“ Ibid., s. 13. Preložila Lucia Vozárová.

⁷⁶ „Jeho pokoj a zdržanlivosť kontrastovali s amfetamínovým životom mojich priateľov. Zúfalo som túžila po stabilite, preto ma jeho pokoj tak priťahoval.“ Ibid., s. 139. Preložila Lucia Vozárová.

⁷⁷ „Vytryskli zo mňa vlny slanej vody. Cítila som, ako vytváram rieky, jazerá, moria... [...]. Koľko rýb, koľko vajíčok, koľko baktérií a koľko bacilov pláva v mojom vnútri, koľko flóry a fauny vo mne žije, som plná života, ja, samica ekosystému, Gaia.“ Ibid., s. 110. Preložila Lucia Vozárová.

Vzťah Cristiny a Iaina potvrdzuje súčasný trend mladšej generácie, u ktorej tradičný model zamilovanosti vedúcej k vzájomnej vášni nadobudol opačný charakter. Vášň predchádza zamilovanosť. V tomto prípade ale zamilovanosť bola iba jednostranná. Kým Cristina videla v Iainovi otca svojich budúcich detí, on v nej iba dočasnú náhradu za svoju bývalú priateľku. Cristina prvýkrát v živote pociťuje žiarlivosť, prvýkrát to nie je ona, kto si s tým druhým zahráva. Zisťuje, že ani uspokojivý sexuálny život, jediná vec, ktorú podľa nej muži od ženy očakávajú, jej nedokáže zaistiť lásku partnera. Po rozchode sa Iain zmení na jej posadnutosť. Opäť sa začne rezať na rukách, aby fyzickou bolesťou prekryla tú psychickú. Stratila otca, lásku matky nikdy nemala, a teraz ju opustil ďalší dôležitý človek. Napriek množstvu milencov – alebo práve kvôli nim – nevidí Cristina vo svojom osobnom živote nádej na zmenu k lepšiemu: „Yo no soy una rubia de las películas yanquis. Soy una morena excesiva que se ha follado a medio Madrid. Ningún hombre honesto se plantearía retirarme.”⁷⁸

Všetky tri sestry sa zblížila vďaka Aninej internácii na psychiatrickej klinike. Pochopia, že vzájomná nevraživosť je úplne zbytočná, že každá má svoje radosti i starosti. Jedna sa predávkovala farmaceutikami, druhá je závislá od antidepresív, tretia potrebuje ku každodennému životu extázu. Nemajú si navzájom čo závidieť ani vyčítať.

Desde niña alguien [...] había decidido que éramos distintas, que la niña moderna del anuncio de Kas naranja no es el ama de casa que limpia la colada con lejía Neutrex, y no tiene nada que ver con la ejecutiva que invierte en letras del tesoro, y sin embargo mi hermanase había refugiado en su despacho acristalado de la misma forma que yo me había guarecido en mi bar ciberchic, como Anita se había parapetado en su casa de Gastón y Daniela, y Ana se había enganchado a los minilips como yo lo hice a los éxtasis y Rosa al prozac [...]⁷⁹

Všetky sa museli vyrovnat' s citovo chladnou matkou, neprítomným otcom, spiatočníckou výchovou v kláštornej škole, čo nepochybne poznačilo ich psychické zdravie. Zároveň

---

⁷⁸ „Ja nie som blondínka z filmu. Mám hnedé vlasy a vyspala som sa s polovicou Madridu. Žiadny poctivý chlap by ma nechcel.“ Ibid., s. 250. Preložila Lucia Vozárová.

⁷⁹ „Od malička niekto [...] určoval, že sme odlišné, a moderné dievča z reklamy na Fantu nie je domáca pani, čo perie v Persile, a nemá nič spoločné s výkonnou riaditeľkou, ktorá sa venuje cenným papierom, a aj tak sa moja sestra uzavrela v pracovni presne tak, ako som sa ja skrývala v bare, ako sa skrývala Ana vo svojom dome a bola závislá od upokojujúcich liekov ako ja od extázy a Rosa od Prozacu.“ Ibid., s. 267. Preložila Lucia Vozárová.

prehodnocovali spoločenské modely, ktoré do nich naprogramovali už v detstve. Až možnosť slobodného rozhodovania o sebe samých im dala príležitosť prežiť plnohodnotný život bez prihliadania k zväzujúcim spoločenským normám a predsudkom. Záverečná scéna na jednej strane hodlá vyvolať dojem, že všetky ženy bez výnimky sú silné, odvážne a odhodlané čeliť tomu, čo život priniesie, na strane druhej neponúka žiadnu alternatívu alebo východisko z problematickej situácie. Ak má žena o sebe slobodne rozhodovať, aký životný štýl si má vybrať, keď všetky tri sestry, z ktorých každá predstavuje vyhranený typ niektorej zo ženských spoločenských úloh, stroskotali? Žena v domácnosti, kariéristka či rebelka vychutnávajúca život plnými dúškami – a ani jedna nie je šťastná, ani jedna nenašla lásku, po ktorej prahla. Prejaviť odvahu podľa Etxebarrié znamená skončiť so spôsobom života, ktorý nás nenapĺňa. Opustiť dôverne známe prostredie bez vízie o najbližšej budúcnosti sa však odváži len málokto. Odvážnym krokom preto môže byť aj zotrvanie v neľahkej pozícii, odhaľovanie príčin osobného zlyhania a snaha o nápravu.

2.4. Soledad Puértolas

V kolekcii románov, ktorým sa v našej práci venujeme, prvé tri mali spoločné niektoré atribúty. Šlo o románové debuty autoriek napísané v období okolo tridsiateho roku ich života, teda v čase, kedy u žien dochádza k prvej zlomovej životnej etape – po fyzickej stránke nastáva obdobie zrelosti, čo v psychike veľkej časti žien zosilní túžbu usadiť sa a založiť rodinu. K životu začínajú pristupovať zodpovednejšie, ak tak nečinili už predtým, sústreďujú sa na hodnoty siahajúce aj do budúcnosti, vzťahy posudzujú s menšou ľahkovážnosťou, zvyšujú sa nároky na partnera ako potenciálneho otca ich detí. Existujú ale i opačné prípady. Tie, ktoré sa vydali pomerne mladé a rýchlo nastúpili na vlak materstva, sa pokúšajú dohnať stratené roky mladosti. Nezadané a vydajachtivé zase z nárokov spúšťajú, aby sa vyhli osudu starých panien. Každopádne je to obdobie prvého prehodnocovania životných hodnôt a potrieb. Prvé tri autorky svoje literárne výpovede sústredili na najdôležitejšie aspekty života – postavenie v spoločnosti a pracovné uplatnenie, partnerské vzťahy a zdravý postoj k vlastnej sexualite – z rôznych zorných uhlov. Rosa Montero podčiarkla vplyv spoločnosti na jednotlivca, Almudena Grandes sa zamerala na význam dovtedy potláčanej a znovuobjavenej sexuality, Lucía Etxebarriá nahliada na problematiku cez optiku feministických teórií.

Štvrtý román vznikol po rokoch autorkinej literárnej praxe, Soledad Puértolas (1947) ho publikovala ako dvadsiaty tretí v poradí v roku 2005. *Historia de un abrigo (Príbeh jedného kabáta)* je teda intímnou výpoveďou zrelej ženy, manželky, matky, úspešnej spisovateľky, ktorá sa svojím dielom už nesnaží prezentovať priekopnícke názory. Napriek tomu uvidíme,

že tematika románu sa v mnohom nelíši od tých predošlých, iba závery sú umiernennejšie, príbehy uveriteľnejšie, poznačené rokmi životných skúseností autorky. *Historia de un abrigo* môže byť akýmsi zhrnutím predošlých troch románov, zavŕšením nášho literárneho putovania, doplnením o ďalší rozmer.

Hlavným hrdinom, ako názov napovedá, je obyčajný kus odevu, astrachánový kožuch, ktorý patril zosnulej matke jednej z protagonistiek románu. Jeho hľadanie spustí lavínu osobných spovedí – dejiny kabátu súvisia s príbehmi mnohých ľudí v okolí jeho pôvodnej majiteľky, s príbehmi navzájom prepojenými bez toho, aby o tom ich aktéri vedeli. Odhaľujeme strasti a slasti adolescentov, zmätok v životoch ich rodičov, riziká mimomanželských vzťahov, trápenie spôsobené chronickou chorobou, spomienky na zašlú slávu fotografa, ktorý obetoval svoju vášeň na oltár rodinného života, prostú ľudskú zvedavosť, túžbu cestovať a strach z neznámej krajiny, pochybnosti, bolesť aj radosť všetkých tých, ktorých stretávame na ceste za hľadaním kabátu. Hrdinovia románu sa snažia vytvoriť si identitu, nájsť svoje miesto v živote, vymedziť sa voči ostatným a uvedomiť si, kým skutočne sú, a to uprostred chaotického okolitého sveta, ktorý im túto úlohu nezjednodušuje.

Es una tarde lluviosa. Llevo el maletero del coche lleno de bolsas del supermercado. Pienso en lo que me espera, descargar las bolsas, dejarlas a la puerta de mi casa, abrir la puerta, volver a cargar las bolsas y dejarlas sobre la mesa de la cocina. Vaciarlas, guardar unas cosas en la nevera, otras en la despensa, otras en el armario de la limpieza. Y algunas, eso es lo peor, en el congelador. Lo peor, porque hay que tirar el papel que las envuelve – que envuelve la carne, el pollo y el pescado – y meterlas en las bolsas especiales para los congelados, unas bolsas con cierre hermético, aunque no creo que sea tan hermético.⁸⁰

Týmito slovami sa nám predstavuje Mar, hľadačka zvrchníka. Spočiatku sa zdá, že hovorí o svojom živote, o rutine, proti ktorej denne bojuje, ale postupne odhaľujeme, že tieto slová by sme mohli vložiť do úst ktorejkoľvek z ženských postáv románu. Tak ako toľko hrdiniek

---

⁸⁰ „Celé popoludnie prší. Kufor auta mám plný nákupných tašiek zo supermarketu a myslím na to, čo ma čaká doma. Vyložiť tašky, nechať ich pri dverách, aby som mohla otvoriť, znovu tašky vziať a položiť ich na stôl v kuchyni, vybrať nákup, niektoré veci uložiť do chladničky, iné do špajzy, prípadne do skrine s prostriedkami na upratovanie. Niektoré treba dať do mrazničky, čo je to najhoršie, lebo z nich musím odstrániť papier, ktorý obaluje mäso, kura a ryby, a vložiť ich do špeciálnych vreciek na mrazené potraviny s hermetickým uzatváraním, hoci pochybujem, že je skutočne hermetické.“ Puértolas, Soledad. *Historia de un abrigo*. Barcelona: Anagrama, 2005, s. 9.

ženskej literatúry či reálnych bojovníčok za rovnosť pohlaví, aj ony si sťažujú na ubíjajúci stereotyp, ale uvedomujú si, že starostlivosť o domácnosť je na ich pleciah. Na rozdiel od úteku v podaní postáv Lucie Etxebarrie tieto ženy zotrávajú vo svojich domácnostiach, ktoré sú preda len ich útočiskom, miestom, kde nachádzajú rovnováhu, bezpečie, a jediné, čo požadujú, je trocha voľného času, kedy nemusia myslieť na rodinu a jej potreby, ale môžu sa venovať iba sebe a svojim záľubám. Spomeňme si na pôvodné požiadavky feministických aktivistiek 20. storočia, ktoré sa pre ženy uväznené v zlatých klietkach svojich domovov domáhali možnosti seberealizácie mimo rodinného života. Videli sme, kam až táto požiadavka ženy a ich okolie priviedla. Soledad Puértolas ponúka možné riešenia tohto problému bez toho, aby trpela ktorákoľvek zúčastnená strana. Predovšetkým sa na viacerých miestach zdôrazňuje potreba vlastného života, drobných tajomstiev, o ktorých nevie manžel ani deti. V prípade Mar ide naozaj o drobnosť, pred rodinou tají svoje súkromné pátranie po matkinom kabáte. Vedomie, že za chrbtom najbližších sa oddáva malému nevinnému dobrodružstvu, ju naplňuje dostatočným pocitom samostatnosti, odpútania sa od každodennej šedi.

Ešte dôraznejšie sa prejaví v presadzovaní práva na vlastné súkromie Mabel, a pritom ide o ženu, ktorá má už osamostatnené deti a dni trávi iba po boku manžela. Z ich manželstva dávno vyrchalo čaro, Mabel ho vníma skôr ako bremeno. Až kým jedného dňa nepríde s nečakaným nápadom:

Recién cumplidos los cincuenta años, Mabel Torres se dice que ha llegado el momento de hacer las cosas que nunca se ha atrevido a hacer. No sabe qué cosas, las que sean. Sencillamente, eso. Atreverse. [...] Y a Mabel se le ocurre una cosa, una cosa muy pequeña. ¡Pasar un día enteramente sola! Nada más. Un día al mes, sólo eso.⁸¹

Nepredstavuje si nič zvláštne, sledovala by televíziu, telefonovala s kamarátkami, popíjala víno, nakupovala a nemusela pritom myslieť na to, čo manželovi pripraví na večeru. Túži po drobných radoostiach, ktoré si popri domácich povinnostiach obvykle nemôže dovoliť. Napokon manželovi navrhne stráviť jeden deň v mesiaci v hoteli. Ten prijme návrh s nadšením, ale jeho očakávania sa líšia od manželkiných. Po rokoch sa opäť cíti ako

---

⁸¹ „Krátko po dovŕšení päťdesiatich rokov si Mabel Torres povedala, že nadišiel čas, aby robila veci, na ktoré predtým nenabrala odvalu. Nevie, čo by to malo byť, v podstate je to jedno, ide len o to nabrat' odvalu. [...] A Mabel dostane nápad. Je to iba taká maličkosť, stráviť celý deň úplne sama. Nič viac. Iba jeden jediný deň do mesiaca.“ Ibid., s. 73-74.

slobodný muž bez záväzkov, v hoteli nadviaže niekoľkomesačnú známosť. Nezaujíma ho, ako ten čas trávi manželka, a to až do chvíle, kedy sa jeho milostný pomer skončí. Vtedy ju začne upodozrievať, že voľné dni tiež venovala cudziemu mužovi.

Mabel o tom skutočne uvažovala. Premietla si v hlave tých mužov, ktorí ju kedysi priťahovali, a dohodne si schôdzku s jedným z nich. Vopred však nemá jasnú predstavu o tom, čo vlastne od tohto stretnutia očakáva. „[...] también pueden tenerse amigos. A los amigos se les cuenta otra clase de cosas, miran de otro modo, la risa tiene otro significado, algo menos inocente, ¿por qué no?”⁸² Tajná schôdzka jej prinavráti mladosť, radosť, energiu. „Ya nada molesta. Ni siquiera eso, la borrachera. Nada molesta porque la vida, con los días libres, es considerablemente mejor. Pasan cosas. Mabel se siente libre.”⁸³ Novonadobudnutý entuziazmus oživí jej manželstvo, znovu sa zamiluje do muža, s ktorým prežila tridsať rokov.

Niektoré z hrdiniek si svoj životný priestor vydobyli dávno predtým, ako im ho vôbec niekto mohol vziať. Príkladom takej ženy je Gracia. Vždy bola silná, dominantná. Jej syn ju zbožňoval, ale nedokázal sa k nej priblížiť. Voľný čas trávil s cudzími mužmi, z ktorých ani jeden nebol vhodným kandidátom na nevlastného otca jej syna. Ten sa zúfalo snaží získať si jej pozornosť, preto sa začne správať ako všetci tí ľahkovážni nápadníci, ktorým jeho matka venovala viac času než jemu. Gracia je zrazu nešťastná. Syn sa zmenil na rebela, odsťahoval sa od nej. Cíti, že stráca svoje jediné dieťa, a nevie, kde spravila chybu. Až sled udalostí ju naučí akceptovať fakt, že zo syna vyrástol dospelý muž, ktorý má vlastný život nezávisle na nej. Zmieriť sa musí aj s tým, že nikdy viac neuvidí muža, ktorý ju pri náhodnom stretnutí tak okúzľil. „De pronto, lo prefiere así. Prefiere no seguirle buscando cada vez que sale a la calle, prefiere no esperar ese encuentro.”⁸⁴ Ani vek a skúsenosti jej však dlho predtým nebránili dúfať v romantický zázrak. Aj sebestačná žena ako Gracia snívala o láske, ale takmer pri tom stratila syna.

V repertoári ženských charakterov nesmie chýbať tradičná postava ženy, ktorá svoj život zasvätila kariére. Je ňou Blanca, takmer päťdesiatročná sestra Mar. Nie je to žena na rázcestí, ktorá zvažuje, či uprednostní sľubnú kariéru alebo rodinný život. Ona svoje rozhodnutie učinila už dávno. Spoločnosť jej robí pes a ona zase venuje svoj voľný čas starostlivosti

---

⁸² „[...] môžu zostať iba priateľmi. Priateľom sa hovoria iné veci, dívajú sa na teba inak, aj smiech má iný význam, nie taký nevinný. A prečo nie?” Ibid., s. 80.

⁸³ „Už ju nič neťažá. Ani to, že sa opije. Nič ju neťažá, pretože život s dňom voľna je znateľne lepší. Konečne sa niečo deje. Mabel sa cíti slobodne.“ Ibid., s. 89.

⁸⁴ „Zrazu si povie, že to tak bude lepšie. Bude lepšie nehľadať ho zakaždým, keď vyjde na ulicu, neočakávať ich stretnutie.“ Ibid., s. 37.

o otca. Keďže sama nemá rodinu, bolo samozrejmé, že táto úloha pripadne jej. Otec si vynucuje jej neustálu prítomnosť, nesúhlasí s jej pracovným nasadením, kritizuje jej kariérny postup. Ale Mar správne poukazuje, že v prípade Blanky je problém v jeho zastaranom zmýšľaní, podľa ktorého muž pracoval a žena sa starala o rodinu. Nedokáže prijať fakt, že časy sa zmenili.

A ti también te gustaba trabajar, acuérdate – le digo, porque tengo en la cabeza todos sus viejos comentarios sobre la importancia del trabajo, ¡el trabajo era sagrado!, casi más que la familia. Lo decía constantemente, como si pensara que no nos dábamos cuenta, que nadie valoraba, ni siquiera mi madre, sus largas y esforzadas jornadas de trabajo fuera de casa. Una vez que llegaba, muy tarde, a casa, había que agradecersele, que demostrarle, respetando su cansancio, su deseo de estar solo, de que nadie le molestara, había que hacerle ver que nos sentíamos orgullosos de él.⁸⁵

Blanca rozmary otca trpezlivo znáša, ale nepodriaduje sa mu úplne. Zvykla si aj na svoj osamelý život, ktorý, ako priznáva, so sebou priniesol zvyk piť viac alkoholu než by bolo vhodné. Vo svojom veku sa už ale neuchyľuje k zúfalému hľadaniu životného partnera.

Lo más curioso de todo es que los hombres le han dejado de interesar. [...] Que empiece él, si quiere. Ha sido una mujer que ha tomado siempre la iniciativa. Eso ha sido muy divertido, pero ahora prefiere esperar, ahora prefiere la calma.⁸⁶

Epizódne príbehy nám približujú osudy ďalších žien. Spoznávame tak Malicu, ktorá opustila svetlá rámp, aby si mohla s manželom založiť v malej dedinke pekáreň. Manželská idyla sa veľmi rýchlo skončila, kvôli práci sa takmer nevidali, preto sa Malica jedného dňa odhodlá manžela opustiť a znovu sa venovať tomu, čo ju skutočne naplňalo – točeniu filmov.

V rovnakej dedinke žijú aj dvojčičky Teresa a Celia. Prvá tam prežíva osudovú lásku, preto v rodnej vieske vidí stred sveta, raj na zemi. Po ľúbostnom sklamaní prepadla anorexii. Celia

---

⁸⁵ „Len si spomeň, že si tiež rád pracoval, - vravím mu, pretože si pamätám, ako nám kedysi pripomínal dôležitosť práce, práca bola posvätná, takmer podstatnejšia než rodina. Tvrdil to neustále, ako by si myslel, že sme si to nevšimli, že si nikto, ani moja matka, nevážil jeho dlhé a namáhavé pracovné dni mimo domova. A keď sa konečne neskoro večer vrátil, museli sme mu prejavovať vďaku, brať ohľad na jeho únavu, na to, že chcel byť sám, nikto ho nesmel rušiť. Museli sme mu ukázať, akí sme na neho pyšní.“ Ibid., s. 16.

⁸⁶ „Najzvláštnejšie na tom je, že muži ju už prestali zaujímať. [...] Nech začne on, ak chce. Blanca bola vždy tou, kto prevzal iniciatívu. Bavilo ju to, ale teraz radšej vyčkáva, teraz uprednostňuje pokoj.“ Ibid., s 140-141.

túži obec čo najrýchlejšie opustiť. Je vzdelaná, mladá, celý život má pred sebou a nemieni ho premrhať niekde v zapadnutej dedinke. Vo víre veľkomesta však zisťuje, že splniť si sny nie je také jednoduché, a po vzore Cristiny z predošlého románu aj ona uvažuje o práci barmanky, hoci sa môže pýšiť univerzitným diplomom. Z niečoho žiť musí.

Amalia snívala o kariére modelky, vidina úspechu ju odlúčila od rodiny a s milencom, nádejným fotografom, sa usadila v Amerike. Úspech sa však nedostavoval a Amaliin milenec ventiloval osobné sklamanie násilím páchaným na nej. Po vymanení sa z jeho moci sa Amalia vráti domov, kde večná rebelka ocení prosté rodinné šťastie a harmonické prostredie.

V Madride načrieme do sveta univerzitných študentov, ich trápení, lások, hodín strávených nad skriptami, radosti z úspechu slávenej v množstve madridských barov. Tomu všetkému prizerá Mimí, majiteľka bytu, ktorý prenajíma mladým ľuďom zo všetkých kútov sveta. Každý rok vidí nové tváre, jej život je neustála zmena, a uprostred tohto nekonečného víru udalostí sa snaží nájsť istotu, niečo nemenné. Pôsobí odmerane, odmieta návrhy sympatických mladíkov obývajúcej jej byt. Za touto maskou neprístupnosti sa skrýva krehké ja zrelej ženy, ktorá ovdovela krátko po svadbe, ale odmietla sa vrátiť do rodičovského domu. Živí ju prenájom izieb, čo jej dodáva pocit samostatnosti a sebestačnosti. Po strate manžela sa bojí nových vzťahov, bojí sa ďalších strát. Občas sa pokúsi oživiť svoje sny z minulosti, sny o láske, o živote, ale náhodné schôdzky so ženatými milencami ju utvrdzujú o absurdnosti takejto nádeje. A tak sa ďalej utápa v samote uprostred mladých ľudí plných života, ktorí do budúcnosti hľadajú ešte s očakávaniami.

Mar nakoniec zistí, že matka darovala kabát jednej priateľke. Jeho získanie sa jej už nejaví dôležité, hľadanie ju priviedlo niekam úplne inam, bolo jednou z tých absurdných vecí „que de pronto se convierten en importantes, en esenciales”⁸⁷. V spoločnosti, kde sa jeden druhému čoraz viac vzdľahujeme, spoznala bližšie životy ľudí vo svojom okolí, ktoré jej predtým zostávali skryté. „Las vidas de las personas no se conocen, no se abarcan con un golpe de vista. Indagar puede ser doloroso, puede decepcionar. Pero, si no se indaga, ¿no vivimos demasiado lejos de la vida?”⁸⁸

Obyčajný kabát, bezvýznamný kus odevu, má tiež svoj príbeh spojený s osudmi iných ľudí. Nie je to typicky mužský príbeh plný dobrodružstiev, význačných udalostí celosvetového významu. Je to neviditeľný osud každého z nás, nepostrehnuteľný, odvíjajúci

---

⁸⁷ „[...] ktoré sa náhle zmenia na podstatné, životne dôležité.“ Ibid., s.12.

⁸⁸ „Životy druhých nepoznáme, neodhalíme ich jedným letným pohľadom. Ich skúmanie môže byť bolestivý proces, ktorý vedie neraz k sklamaniu. Ale ak tak neučiníme, nežijeme vlastne odtrhnutí od života samotného?“ Ibid., s. 226.

sa každý deň, ale o to dôležitejši, pretože nás formuje, vytvára našu identitu, spája nás do jedného celku s ostatnými. Až po smrti matky Mar zisťuje, že ju v podstate nikdy dobre nepoznala, že aj jej matka mala drobné tajomstvá skryté pred očami rodiny, tak ako ich má každá žena:

Sólo ha conocido una parte de la vida de su madre, porque eso es lo que conocemos de las vidas de los demás, partes, trozos, fragmentos, incluso de las personas a quienes tenemos más cerca, las personas a quienes creemos conocer mejor. La vida de su madre era más amplia de lo que parecía, vivió más de lo que les mostró a ellos, a su familia. No la puede juzgar sólo por eso, sería injusto. No tiene derecho a pensar, como le acaba de decir, más o menos, Roberto Enciso, que su madre no tuvo suerte con su padre, que su vida se redujo a eso, a tener un hijo tras otro, a soportar las quejas continuas de su marido, su permanente mal humor. Ya no quiere juzgar la relación que hubo entre sus padres. La imagina hablando con Palmira: su madre parece feliz, el tono de su voz es alegre.⁸⁹

Osud jednotlivca je vždy spätý s osudom spoločnosti. Uvažujúc o druhých nachádzame odpovede na otázky týkajúce sa nás samých. Pri čítaní románu *Historia de un abrigo* môžeme dôjsť k poznaniu, že ani všetky knihy, ktoré boli kedy napísané, nedokážu zachytiť v celistvosti niečo tak komplexné, tajomné, nedefinovateľné, neuchopiteľné, ako je náš život. Literatúra nám pomáha pochopiť, ale nedokáže nahradiť skutočný život, ktorý treba jednoducho žiť „sin hacerse tantas preguntas sobre los otros, sobre los enigmas, sobre el vacío”⁹⁰.

---

⁸⁹ „Poznala iba časť matkinho života, pretože to je všetko, čo vieme o druhých. Vnímame iba časť, malý kúsok, zlomok ich života, dokonca aj vtedy, keď sa jedná o našich najbližších, tých, o ktorých si myslíme, že ich poznáme najlepšie. Život jej matky bol bohatší, ako sa na prvý pohľad zdalo, obsahoval viac než len to, čo odhalila svojej rodine. Bolo by nespravodlivé súdiť ju preto. Mar nemá právo myslieť si, že jej matka nepoznala šťastie po boku manžela, ako sa jej práve snažil nahovoriť Roberto Enciso. Jej život sa neobmedzoval iba na neustále rodenie detí a znášanie manželových neprestajných sťažností a zlej nálady. Už viac nechce posudzovať vzťah svojich rodičov. Predstavuje si matku, ako sa rozpráva s Palmirou. Vyzerá šťastne, z jej hlasu sa dá vycítiť radosť.“ Ibid., s. 235-236.

⁹⁰ „[...] bez zbytočných otázok o ostatných, o záhadách života, o prázdnote.“ Ibid., s. 226.

3. Záver

Široké spektrum literárnej tvorby žien sme naším skromným výpočtom nemohli a ani nechceli obsiahnuť. Naším zámerom bolo ponúknuť obecnú predstavu o vnímaní sveta súčasnou ženou, o hľadaní miesta v ňom po období výrazných spoločenských zmien, ktoré ovplyvnili verejný aj súkromný život moderných žien.

Vymanenie sa ženy zo súkromnej sféry jej prinieslo viac zodpovednosti pri rozhodovaní o sebe a na dôvažok sa zvýšili nároky na ňu kladené. Súčasnému ideálu ženy náleží spoločenský rozhl'ad, znalosť cudzích jazykov, profesionálny úspech, ambície, ale tiež ženskosť vo vystupovaní, vonkajšom vzhl'ade a komunikácii, naplnené materstvo a usporiadané rodinné vzťahy. Už samotný výpočet požiadaviek pôsobí vyčerpávajúco. Na príkladoch hrdiniek analyzovaných románov sme mali možnosť vidieť, ako sa s týmito nárokmi vyrovnávajú ženy rôznych povahových vlastností, s odlišným rodinným zázemím a životnými skúsenosťami.

Treba poznamenať, že sa neraz rozchádzajú s názormi feministických aktivistiek, ktoré sú v obecnom povedomí vnímané ako zástupkyne celej ženskej populácie. Mužov nevnímajú ako nepriateľov, ctia si svojich otcov, bratov, milujú manželov či milencov, vážia si mužských priateľov. Dokonca aj páchatel'ov násilia na ženách autorky obhajujú, snažia sa pochopiť ich pohnútky, a priori neodsudzujú a sú schopné odpúšťať. Tým sa zároveň blížia obrazu nežnej, láskavej osoby, akou by každá žena teoreticky mala byť. To je ďalší z mýtov. Ženy sú citlivé, zraniteľné, potrebujú lásku a pozornosť, ale rovnako tak ju potrebujú aj muži, hoci v ich prípade sa môže táto potreba prejavovať inak. Rozčarovanie, sklamanie či iná neblahá skúsenosť však neuvrhne každú ženu automaticky do úlohy obeť. Vedia byť rovnako chladné, vypočítavé, pomstychtivé, agresívne ako ich mužské náprotivky, vedia sa biť za svoju vec, odmietajú prejavovať svoje slabosti práve preto, že poznajú svoju zraniteľnosť. V bežnom živote sú to zväčša ony, kto vedie chod domácnosti, vytvára zázemie, stará sa o rodinu, bráni svoje potomstvo pred nástrahami okolitého sveta, a bez vnútornej sily a odhodlania by to nedokázali. Rosa Montero nám ukázala, čím všetkým musí prejsť žena, slobodná či rozvedená matka, aby zabezpečila seba aj deti. Muži sa tejto problematike vo svojich dielach nevenujú, pretože ich sa obvykle v reálnom živote netýka. Takisto je popretá predstava, že ženy sú bezhranične súciteľné a empatické. Koľko ženských postáv len v našom úzkom výbere románov odmietalo donekonečna počúvať sťažnosti niekoho iného, koľko ich hľadalo výhovorky, aby nemuseli navštíviť chorých príbuzných či priateľov! Nikdy teda nemožno paušálne tvrdiť, že všetky ženy sú materské, chápvavé, obetavé – tak ako nie všetci muži sú záletní násilníci.

Čo je ešte prekvapivejšie, ani jedna z nami vybraných autoriek nevenovala téme materstva toľko priestoru, koľko by sa od žien očakávalo. Zo všetkých strán sa ozývajú hlasy, že poslaním ženy je v prvom rade úloha matky, pretože je to geneticky zakódovaná nutnosť. Žena sa definuje vždy najprv ako matka, materinský prístup sa od nej očakáva takmer vo všetkých oblastiach života. V žiadnom z románov sme sa však nestretli s názorom, že by materstvo bolo jediným zmyslom života ženy a jeho absolútnym naplnením. Je to jedna z možností jeho naplnenia, ale nie jediná. Možnosť byť matkou je prirodzenou súčasťou ženskej sexuality, ale je vecou ženy, ako k nej pristúpi. Materstvo výrazne odlišuje ženu od muža, puto medzi matkou a dieťaťom je obvykle pevnejšie vzhľadom k procesom tehotenstva a pôrodu, no rovnako tak môžeme tvrdiť, že žena nikdy nezažije pocity muža-otca. Biologicky podmienená väčšia spätosť žien s potomstvom im ešte neukladá materstvo ako povinnosť a nemôže povýšiť materinské city nad tie otcovské. Každé sú iné, ale rovnako dôležité pre vývoj dieťaťa.

Väčšia pozornosť je venovaná spoločenskej problematike. V tomto smere výrazne dominuje téma samoty, až hmatateľne prítomnej vo všetkých románoch. Pritom nejde o typicky ženskú tému, týka sa všetkých bez rozdielu. Ženy ju však vnímajú citlivejšie, tak u seba ako aj u druhých. Vlk samotár, osamelý lovec, dobrodruh bez domova, to sú bežné postavy z literatúry písanej mužmi. Ženy sa neboja priznať, že ich samota ťaží, a vo svojich románoch rovnaké pocity vkladajú aj do vnútra mužských hrdinov, pretože vedia, že pod mužným zovňajškom sa skrýva rovnako zraniteľná duša ako je tá ženská. Takmer všetky osudy našich hrdinov sa odohrávajú vo veľkomestách, ktoré pocit osamelosti svojou atmosférou ešte prehlbujú.

Potrebu žien milovať a byť milovaná potvrdzujú všetky literárne príbehy. Súčasne zdôrazňujú, ako je čoraz ťažšie vytvoriť stabilný vzťah v dnešnej konzumnej spoločnosti. Čím ďalej viac žien žije bez partnera. Dostávajú sa však do začarovaného kruhu. Musia byť samostatné a sebestačné, naučiť sa spoliehať na svoje sily – a tým si ešte viac sťažujú situáciu, pretože nejdenný muž má strach nadviazať vzťah s takouto ženou. Ženy ale dokážu robiť väčšie kompromisy v prospech vzťahu, aj vzdať sa svojej nezávislosti a kariéry, ak sú presvedčené o perspektíve partnerstva a nutnosti takého kroku. Ale ani úplné odovzdanie sa rodine ich neuspokojuje natrvalo. Naďalej potrebujú trochu času len pre seba. Nie je to prejav egoizmu, ani nehodlajú zanedbávať manžela a deti. Každá z autoriek presadzuje názor, že žena spokojná sama so sebou, ktorá má príležitosť oddýchnuť si od domácich povinností a realizovať sa nejakým spôsobom aj mimo domova, rozvíja svoju osobnosť a čas venovaný

rodine využíva plnohodnotnejšie, nenechá sa ubíjať rutinou, ktorá obvykle stojí aj na počiatku konca partnerského vzťahu. Šťastie rodiny teda závisí do značnej miery od šťastia ženy.

Predpokladom k plnohodnotnému životu ženy je ale spoznanie seba samej a svojich potrieb. Ako každá sociálna bytosť je produktom výchovy, tradícií a vplyvov prostredia. Konkrétny príklad Španielska ukazuje, aké zhubné následky mala na celé generácie prísna katolícka výchova. Kritika autoriek nie je nasmerovaná voči Cirkvi ako inštitúcii, ale voči predsudkom, obmedzeniam a nepravdám ohľadom ženy. Domáhajú sa práva na slobodné rozhodovanie o svojich životoch, nezaťažené dogmatickými imperatívmi. Nikto netvrdí, že vzdelaná a uvedomelá žena odmietne plniť svoju tradičnú spoločenskú úlohu. Či už sa rozhodne pre manželstvo, materstvo alebo naplnenie pracovných ambícií, dôležité je pre ňu vedomie, že to bola jej slobodná voľba.

Vďaka literárnej tvorbe môže žena vysloviť to, čo zostávalo dlho zamlčované, skryté, tabuizované. Toto sprístupnenie ženskej skúsenosti dáva ženám možnosť sebaopoznania a uvedomenia si svojej identity. V príbehoch literárnych hrdiniek spoznávajú vlastné pocity, sny, túžby, obavy, sklamanie. Ich existencia sa prestáva javiť ako bezvýznamná, uvedomujú si, že sú samy schopné zmeniť svoj život, ak chcú.

Nadalej však existuje nebezpečenstvo marginalizácie diel ženských autoriek ako literatúry s menšou výpovednou hodnotou. Už označovanie prívlastkom ženská (literatúra) budí dojem okrajovosti, výnimky, niečoho plynúceho mimo hlavný prúd. Ženská a mužská literatúra sa však dopĺňajú a poskytujú nám komplexnejší obraz sveta. Namiesto kategorizácie by sme mali vnímať každé dielo ako unikátnu výpoveď jedinca s individuálnymi skúsenosťami.

Ak by sme zodpovedali našu úvodnú otázku z tohto zorného uhla, museli by sme povedať, že ženská literatúra neexistuje. Literatúra je len jedna a obsahuje milióny pohľadov. „[...] esa permeabilidad, esa flexibilidad de la mirada, nos hará a todos más sabios y más libres.“⁹¹

---

⁹¹ „[...] táto vzájomná priestupnosť, prispôsobivosť našich pohľadov na svet nás všetkých učiní múdrejšími a slobodnejšími.“ Montero, Rosa. *La loca de la casa*. Op.cit., s. 170.

4. Resumen

La novela española contemporánea escrita por mujeres

El objetivo de nuestro trabajo es investigar la literatura femenina española de la época postfranquista. Reconocemos la imposibilidad de abarcarla en su gran riqueza, por eso optamos por indagar la escritura femenina con respecto a la historia de la mujer en la sociedad occidental. El propósito principal es intentar determinar si existe un discurso femenino específico. Además investigamos la posible relación entre personajes ficticios y mujeres reales. Para aproximarse a las contestaciones consultamos cuatro novelas de las escritoras españolas contemporáneas.

El modo más adecuado de acercarse al tema es señalar los sucesos históricos más destacados que tuvieron una influencia notable en la condición de la mujer. Vemos que la supuesta sumisión femenina resulta de su nivel de fuerza menor en comparación con el masculino. Sin embargo, en la sociedad prehistórica se aplica el sistema de distribución complementaria de las tareas diarias, que atribuye la misma importancia a los dos sexos. Este modelo perduró hasta la modernidad en la que sufre una transformación radical.

El movimiento liberador encuentra sus raíces en el siglo XVIII. Estamos en víspera de la Revolución francesa; la mujer domina en la esfera privada, el hombre explora el mundo exterior. Las mujeres se ven excluidas de manera colectiva de la vida pública y, lo que es aún peor, de la posibilidad de tomar las decisiones en las cuestiones relativas a sus propios cuerpos, cuya función reproductiva asigna el destino femenino. Durante la Revolución se muestra la valentía y el patriotismo de las mujeres, que no quedan atrás de las virtudes masculinas. A pesar de eso, se las rechaza de nuevo de la vida política una vez acabada la Revolución.

Las reivindicaciones resurgen en el siglo XIX y a principios del siglo XX durante la llamada segunda ola feminista. A consecuencia del movimiento cada vez más fuerte se ratifica el sufragio para mujeres en varios países europeos. Igualmente se suministra la información sobre la planificación familiar. No obstante, ninguno de los cambios satisface las necesidades de las mujeres a largo plazo. La situación llega a ser más palpitante en los suburbios estadounidenses considerados como la cuna de la tercera ola feminista, la que resulta la más radical y destructiva, aunque pretende ser constructiva también. La emancipación femenina actual surge en el marco de las transformaciones de la sociedad europea y la norteamericana llevadas a cabo después de la Segunda Guerra Mundial. Las mujeres que tuvieron acceso al mundo laboral sustituyendo a los hombres en fábricas, ahora

reivindican la misma posibilidad de trabajar, de estudiar, de tener los mismos salarios. En los años 60 marcados por manifestaciones estudiantiles en Francia, la guerra de Vietnam y el movimiento de hippies, empiezan a interrogarse también los derechos y la libertad de la mujer que hasta entonces representó una de las minorías sociales. Las mujeres por fin consiguen el acceso al mundo laboral y universitario, la libertad sexual e independencia económica, pero junto con las libertades aumentan las exigencias también. Después de cuarenta años de esta libertad, la sociedad occidental sigue siendo perpleja ya que ni las mujeres ni los hombres estaban listos para abrazar un cambio tan radical que hoy en día subvierte una tradición milenaria de modelos sociales de los dos géneros.

La situación en España no difiere mucho de la del resto de Europa, aunque se nota un retraso en la introducción de las ideas liberadoras a causa de la dictadura franquista. Sólo después de la muerte del general Franco la sociedad española conoce la verdadera democracia con sus virtudes y vicios. Desciende la natalidad, las mujeres dan prioridad a la integración en la vida laboral frente a la tradicional función reproductiva. Se contrae menor número de matrimonios, la vida sexual se desnuda de los prejuicios impuestos por la Iglesia.

La mujer escritora tiene que luchar por sus derechos al igual que la ordinaria. En la historia de la literatura occidental siempre ha representado una musa para escritores hombres, pero para poder pasar al otro lado de la acera tuvo que vencer varias inconveniencias. En nuestro trabajo proponemos una tipología de personajes femeninos que parecen ser tópicos en las obras escritas por hombres, y también señalamos la evolución de la escritura femenina en la sociedad occidental.

Hoy en día la mujer escritora busca su propio estilo conscientemente femenino, ofrece una pluralidad de sentidos y acentúa la “coherente incoherencia” de su pensamiento y su escritura. Sin embargo, no hay diferencias entre lo que escribe un hombre y lo que escribe una mujer. La única diferencia se nota en la forma de percibir la realidad en función de su sexo. Su percepción del tiempo es cíclica; en vez de deducciones racionales prefiere una profunda indagación psicológica. Esas diferencias contribuyen a menudo a la subestimación de la escritura femenina frente a la producción literaria de los hombres, dado que la tradición literaria ha sido formada por el pensamiento y el discurso masculinos. Muy paulatinamente se empieza a atribuir la importancia a la contribución de las mujeres en ese dominio. Desgraciadamente, la literatura femenina es actualmente una forma más de promoción de las editoriales y se percibe en su conjunto más bien como literatura rosa, es decir, una producción trivial y sin gran valor.

La parte final de nuestro trabajo se dedica al análisis de las novelas contemporáneas cuyo propósito era reclamar la condición de la mujer en la sociedad española.

La primera novela de Rosa Montero nos ofrece un retrato de la España postfranquista en víspera de los años 80 visto a través de la protagonista, una periodista y madre soltera. Observa las mujeres en su entorno y comenta diferentes casos que al final resultan ser semejantes, ya que la situación de la mujer y sus problemas no cambian en una sociedad llena de prejuicios e imposiciones. A partir del texto surge la pregunta si una mujer moderna, culta, independiente sexual y económicamente, puede considerarse libre de veras, dadas las exigencias y la ahogante soledad que tiene que sufrir todos los días.

Almudena Grandes nos presenta una larga historia de amor sumida en un erotismo abierto. Después de la primera experiencia sexual, la protagonista descubre el mundo de los deseos sexuales y realiza todas sus fantasías eróticas. Carente de afecto desde la niñez y ansiosa de romper los tabúes sexuales impuestos por la educación, sucumbe a la atracción de un amigo familiar y se convierte en un esclavo de sus propios deseos, viviendo fuera de la realidad. La novela reclama el derecho de la mujer al placer sexual; por otra parte, demuestra la inquietante influencia de una educación estricta y tabuizante.

Un compromiso feminista aflora en la novela de Lucía Etxebarría. Las historias de tres hermanas abarcan de una manera esquemática y tópica tres modelos sociales que una mujer puede adoptar en la sociedad. Etxebarría reivindica la libertad de decisión para todas las mujeres sumisas en las omnipresentes exigencias sociales. Sin embargo, hay algunos puntos débiles en las teorías liberadoras de la novela, y parece que, aunque la mujer opta por uno u otro modelo, siempre acaba insatisfecha.

Por otra parte, la novela de Soledad Puértolas puede ser considerada como la más madura. Ya no aporta una mirada innovadora sobre la realidad; se limita a una descripción emotiva de la vida cotidiana. La presencia de un abrigo, una cosa trivial y nada interesante, une las historias personales de los protagonistas que buscan definirse en una atmosfera caótica de la sociedad actual. Sus ambiciones secretas dan con unos obstáculos que los obligan a reevaluar las expectativas personales.

Cada novela aporta una nueva mirada sobre la condición femenina, que tiene en cuenta las experiencias y el saber de las mujeres. Las autoras rompen algunos de los mitos sobre la personalidad femenina; por otra parte, todas denuncian los valores de una sociedad de consumo que hacen imposible establecer unas relaciones interpersonales que sean sinceras, vitales y durables.

Terminamos nuestro trabajo con la constatación de que la literatura femenina, con sus rasgos específicos, merece la misma atención que la escrita por hombres, ya que la experiencia humana proyectada en las letras será completa y enriquecedora sólo si se unen los dos puntos de vista.

4.1. Summary

Contemporary Spanish feminine literature

The main objective of our thesis is to present the contemporary Spanish literature written by women, taking into consideration historic and social events along with women's situation in western society. The first part of the thesis is dedicated to a brief description of general history of women, laying emphasis on the feminist movement which culminated in the 20th century. In this part we also focus on the woman phenomenon which has been present in the literature as both creative subject and portrayed object.

At the beginning of the second part we point out that men's and women's way of writing and perceiving reality differ. The most important part of the thesis consists in analyzing the destiny of female characters in our selection of novels written by contemporary Spanish female authors, and searching for possible connections between their fictive lives and those of real women living in modern society.

4.2. Resumé

Súčasná španielska ženská literatúra

Hlavným cieľom našej práce je prezentovať súčasnú španielsku literatúru písanú ženami s ohľadom na historické a spoločenské udalosti a na postavenie žien v západnej spoločnosti. Prvá časť práce je venovaná stručnému popisu obecných dejín žien s dôrazom kladeným na emancipačné hnutie vrcholiace v 20. storočí. V tejto časti si tiež všimáme fenomén ženy prítomný v literatúre ako tvorivý subjekt a zobrazovaný objekt.

V úvode druhej časti poukazujeme na odlišnosti medzi mužským a ženským spôsobom písania a videnia skutočnosti. Nosnou časťou práce je analýza osudov ženských postáv vo vybraných románoch súčasných španielskych spisovateľiek a hľadanie súvislostí medzi ich fiktívnymi životmi a životmi skutočných žien v modernej spoločnosti.

5. Bibliografia

Primárna literatúra:

- ETXEBARRÍA, Lucía. *Amor, curiosidad, prozac y dudas*. Barcelona: Plaza & Janés, 1997. ISBN 84-01-38564-4
- ETXEBARRÍOVÁ, Lucía. *Láska, zvedavosť, Prozac a pochybnosti*. Prel. Lucia Vozárová. Bratislava: Belimex, 2006. ISBN 80-89083-98-6
- GRANDES, Almudena. *Las edades de Lulú*. Barcelona: Tusquets, 2003. ISBN 84-7223-364-2
- GRANDESOVÁ, Almudena. *Lulu a jej život*. Prel. Jana Nováková. Bratislava: Obzor, 1992. ISBN 80-215-0218-5
- MONTERO, Rosa. *Crónica del desamor*. Madrid: Debate, 1999. ISBN 84-8306-146-5
- PUÉRTOLAS, Soledad. *Historia de un abrigo*. Barcelona: Anagrama, 2005. ISBN: 84-339-6878-5

Sekundárna literatúra:

- ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Prel. Eva Lajkepová. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN: 80-7325-060-8
- ATWOODOVÁ, Margaret. *Hra na vraha*. Prel. Viktor Janiš, Miroslav Jindra. Praha: BB/art, 2004. ISBN 80-7341-413-9
- BADINTER, Élisabeth. *L'un est l'autre: des relations entre hommes et femmes*. Paris: Jacob, 1995. ISBN: 2-253-04398-2
- BADINTER, Élisabeth. *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Prel. Alena Lhotová. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 80-246-0885-5
- BADINTER, Élisabeth. *XY. Identita muže*. Prel. Ladislav Lapšanský. Bratislava: Aspekt, 1999. ISBN: 80-85549-10-7
- BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN: 80-86429-06-7
- BEAUVOIR, Simone de. *Le deuxième sexe*. Paris: Gallimard, 1949.
- CIPLIJAUSKAITÉ, Biruté. *La novela femenina contemporánea (1970-1985). Hacia una tipología de la narración en primera persona*. Barcelona: Editorial Anthropos, 1988. ISBN 84-7658-105-X
- CIXOUS, Hélène. *Smích Meduzy*. Prel. Hana Hájková. *Aspekt*, 1995, č. 2-3, s. 12-19.

- CUESTA BUSTILLO, Josefina (edit.). *Historia de las Mujeres en España. Siglo XX*. Tomo I-IV. Madrid: Instituto de la Mujer, 2003. ISBN 84-7799-976-7
- ETXEBARRÍA, Lucía. *Nosotras que no somos como las demás*. Barcelona: Ediciones Destino, 1999. ISBN 84-233-3121-0
- ETXEBARRÍA, Lucía – NÚÑEZ PUENTE, Sonia. *En brazos de la mujer fetiche*. Barcelona: Ediciones Destino, 2002. ISBN: 84-233-3407-4
- FISHER, Helen. *The First sex: the natural talents of women and how they are changing the world*. New York: Random House, 1999. ISBN: 0-679-44909-4
- FRENCH, Marylin. *The War against women*. London: Hamish Hamilton, 1992. ISBN: 0-241-13271-1
- HAUSMANN, Josef. *Nahota feminismu*. Ústí nad Labem: RENECO, 2002. ISBN 80-86563-03-0
- IRIGARAY, Luce. *Ce sexe qui n'en est pas un*. Paris: Éditions de Minuit, 1977. ISBN: 2-7073-0155-8
- IRIGARAY, Luce. *Éthique de la différence sexuelle*. Paris: Éditions de Minuit, 1984. ISBN: 2-7073-0680-0
- KARSTEN, Hartmut. *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Prel. Petr Babka. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X
- KRISTEVA, Julia. *Jazyk lásky*. Prel. Josef Fulka. Praha: One Woman Press, 2004. ISBN: 80-86356-38-8
- LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. Prel. Martin Pokorný. Praha: Prostor, 2000. ISBN: 80-7260-030-3
- LIPOVETSKY, Gilles. *Věčný přepych*. Prel. Klára Němcová. Praha: Prostor, 2005. ISBN: 80-7260-144-X
- MERCIER, Michel. *Le roman féminin*. Paris: P.U.F., 1976.
- MONTERO, Rosa. *La loca de la casa*. Madrid: Alfaguara, 2003. ISBN 84-204-6664-6
- MORRIS, Pam. *Literatura a feminismus*. Prel. Renata Kamenická, Marian Siedloczek. Brno: Host, 2000. ISBN: 80-86055-90-6
- NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Prel. Hana Havelková. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-86429-68-7
- Neviditelná žena: antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. Prel. Martina Pachmanová, Lucie Vidmar. Praha: One Woman Press, 2002. ISBN: 80-86356-16-7

- NICHOLS, Geraldine C. *Des/cifrar la diferencia. Narrativa femenina de la España contemporánea*. Madrid: Siglo XXI de España, 1992. ISBN: 84-323-0736-X
- NIEVA DE LA PAZ, Pilar. *Narradoras españolas en la transición política*. Madrid: Fundamentos, 2004. ISBN 84-245-1002-X
- OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Prel. Milena Poláčková, Martin Poláček. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6
- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Prel. Hana Hájková, Petra Hanáková, Kateřina Hilská, Renata Kamenická, Jiří Kubička, Soňa Nováková, Libora Oates-Indruchová, Pavla Slabá. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN: 80-85850-67-2
- POSADAS, Carmen de – COURGEON, Sophie. *A la sombra de Lilith: en busca de la igualdad perdida*. Barcelona: Planeta, 2004. ISBN: 84-08-05414-7
- RENZETTI, Claire M. – CURRAN, Daniel J. *Women, men and society*. Boston: Allyn and Bacon, 1999. ISBN: 0-205-26562-6
- SHOWALTER, Elaine. *A Literature of Their Own. British women novelists from Brontë to Lessing*. New Jersey: Princeton University Press, 1977.
- Společnost žen a mužů z aspektu gender: sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund Praha*. Edit. Hana Maříková, Eva Věšíňová-Kalivodová. Praha: Open Society Fund Praha, 1999.
- WOLF, Naomi. *The Beauty myth: how images of beauty are used against women*. New York: Anchor Books Doubleday, 1991. ISBN: 0-385-42397-7
- WOLF, Naomi. *Mýtus krásy: ako sú obrazy krásy zneužívané proti ženám*. Prel. Jarmila Cihová, Sylvia Červenčíková, Adriana Sýkorčinová. Bratislava: Aspekt, 2000. ISBN: 80-85549-15-8
- WOOLF, Virginia. *A Room of one's own*. London: Hogarth Press, 1959.